

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mojca Feštanj

Mentor: redni prof. dr. Bojko Bučar

**VLOGA UNIVERZALNE JURISDIKCIJE V NASTAJAJOČEM
SISTEMU KAZNOVANJA POSAMEZNIKOV ZA HUDE ZLOČINE
PO MEDNARODNEM PRAVU**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

Kazalo

UVOD	1
1. KAZENSKA JURISDIKCIJA DRŽAV	5
1.1. Teritorialno načelo jurisdikcije.....	5
1.2. Izventeritorialna načela jurisdikcije.....	6
1.2.1. Aktivno personalitetno načelo	6
1.2.2. Pasivno personalitetno načelo	7
1.2.3. Varstveno načelo	7
1.2.4. Univerzalno načelo	8
2. POJEM IN DEFINICIJA UNIVERZALNE JURISIDKCIJE.....	8
2.1. Kaj je univerzalna jurisdikcija.....	10
3. RACIONALE UNIVERZALNE JURISDIKCIJE	12
3.1. Narava zločina	13
3.1.1. Kogentni značaj zločinov	13
3.1.2. Zločin kot <i>delicta juris gentium</i> in storilec kot <i>hostis humani generis</i>	14
3.1.3. Piratstvo kot model za ostale zločine univerzalne jurisdikcije.....	15
3.2. Zahteva po kaznovanju najhujših zločinov	18
3.2.1. Zločini, ki se zgodijo na območju, kjer nobena od držav nima jurisdikcije. 18	
3.2.2. Države kot agenti mednarodne skupnosti.....	18
4. ZLOČINI, KI SO PREDMET UNIVERZALNE JURISDIKCIJE	19
4.1. Piratstvo	19
4.2. Vojni zločini	20
4.2.1. Univerzalna jurisdikcija za vojne zločine v mednarodnih oboroženih spopadih.....	21
4.2.2. Univerzalna jurisdikcija za vojne zločine v nemednarodnih oboroženih spopadih.....	22
4.3. Hudodelstva zoper človečnost.....	23
4.4. Genocid.....	24
4.5. Mučenje	25
4.6. Ostali zločini.....	26
5. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA KOT DOLŽNOST ALI ZGOLJ OPCIJA DRŽAV	28
5.1. Obligatorna univerzalna jurisdikcija	28
5.2. Permisivna univerzalna jurisdikcija.....	30
6. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA NA PODLAGI NAČELA AUT DEDERE, AUT JUDICARE	31
6.1. <i>Aut dedere aut judicare</i> v Ženevskih konvencijah	32
6.2. <i>Aut dedere aut judicare</i> v konvencijah po letu 1970.....	32
7. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA IN VPRAŠANJE IN ABSENTIA	34
7.1. Absolutna in pogojna univerzalna jurisdikcija	34
7.2. Univerzalna jurisdikcija v odsotnosti – kdaj?.....	36
8. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA V KAZENSKI ZAKONODAJI in SODNI PRAKSI DRŽAV	37
8.1. Univerzalna jurisdikcija v praksi držav je zelo redek pojav.....	38
8.2. Univerzalno jurisdikcijo v praksi držav dokazujejo številni primeri	39
8.3. Univerzalna jurisdikcija v zakonodaji držav	40
8.4. Univerzalna jurisdikcija v praksi držav obstaja, a ni pogost pojav	42
8.5. Zakonodaja držav – primeri.....	43
8.5.1. FRANCIJA	43

8.5.2. NEMČIJA	45
8.5.3. ŠVICA	47
8.5.4. AVSTRIJA	48
8.5.5. DANSKA	49
8.5.6. NIZOZEMSKA	50
8.5.7. VELIKA BRITANIJA	51
8.5.8. ZDA	53
8.5.9. ŠPANIJA	53
8.5.10. SENEGAL	56
8.5.11. IZRAEL	56
8.5.12. SLOVENIJA	57
9. BELGIJSKI ZAKON	59
9.1. Zakon iz leta 1993	59
9.2. Spremembe zakona 1999	60
9.3. Interpretativni zakon iz januarja 2003	62
9.4. Amandmaji k zakonu aprila 2003	63
9.5. Ukinitev zakona avgusta 2003	65
10. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA IN MKS	69
10.1 Jurisdikcija MKS	69
10.2. Potencialna univerzalna jurisdikcija MKS	71
10.3. Sistem komplementarnosti MKS in univerzalna jurisdikcija	71
10.4. Vloga univerzalne jurisdikcije po ustanovitvi MKS	73
10.4.1. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA KOT DOPOLNILO MKS	74
10.4.1.1. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva pred 1.7.2002	74
10.4.1.2. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva, ki izpadejo iz jurisdikcije MKS	75
10.4.1.3. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva, ko MKS ne bo zmožno obravnavati večjega števila primerov oz. bo njegovo delovanje onemogočeno	76
10.4.2. MKS KOT PRILOŽNOST ZA UNIVERZALNO JURISDIKCIJO	77
10.4.2.1. Uniformnost uporabe mednarodnega kazenskega prava	77
10.4.2.2. Jasna definicija mednarodnih hudodelstev	78
11. PROBLEMATIČNI VIDIKI UNIVERZALNE JURISDIKCIJE	79
11.1. V kontekstu mednarodnih odnosov	80
11.1.1. Univerzalna jurisdikcija kot kršitev nacionalne suverenosti	80
11.1.2. Univerzalna jurisdikcija kot povzročitelj napetosti na mednarodni ravni	81
11.1.3. Nevarnost zlorab	83
11.1.4. Očitki o zahodnem jurisdikcijskem imperializmu	85
11.1.5. Neupoštevanje potreb lokalne družbe	86
11.2. V kontekstu ovir za izvajanje univerzalne jurisdikcije	88
11.2.1. Nezadostna definiranost teoretskega koncepta in neuniformna uporaba	88
11.2.2. Pomanjkljiva ali neobstoječa nacionalna zakonodaja	89
11.2.3. Praktične težave pri vodenju kazenskega postopka	91
11.2.4. Omejitve izvajanja jurisdikcije – imunitete, amnestije, zastaranje	93
11.2.5. Univerzalna jurisdikcija in problem konkurirajočih jurisdikcij	95
ZAKLJUČEK	96
VIRI	101
PRILOGE	101
Priloga 1: Konvencije, ki vsebujejo določilo <i>aut dedere aut judicare</i> , in relevantni členi	109

Seznam kratic

AI	Amnesty International
MKS	Mednarodno kazensko sodišče
MKSJ	Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo
MKSR	Mednarodno kazensko sodišče za Ruando
OZN	Organizacija združenih narodov
VS	Varnostni svet Združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike

UVOD

Zadnje desetletje 20. stoletja je zaznamoval velik preboj v razvoju sistema kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva. Mednarodna skupnost oz. vsaj tisti del, ki je pripadal zmagovalcem, je sicer že neposredno po koncu 2. svetovne vojne za sojenje najhujšim vojnim hudodelcem oblikovala nürnberško in tokijsko sodišče, prvi moderni mednarodni kazenski sodišči nasploh. S tem so bili v mednarodnem pravu postavljeni temelji individualne kazenske odgovornosti, ki pa je v naslednjih 50 letih ostala bolj ali manj neuporabljena. Razvoj mednarodnega prava na področju individualne kazenske odgovornosti, predvsem pa njene implementacije, je namreč z začetkom hladne vojne precej zastal. Medtem ko je mednarodni skupnosti do določene mere v konvencijah še uspelo kodificirati in inkriminirati nekatera mednarodna hudodelstva, se je pri oblikovanju stalnega mednarodnega kazenskega sodišča, ki ga je konec 50. let med drugim predvidela tudi Konvencija proti genocidu, in kakršno bi bilo za implementacijo mednarodnih norm individualne kazenske odgovornosti, kot se je povsem jasno pokazalo v naslednjih letih, nujno, zataknilo. Kljub jasni odločenosti mednarodne skupnosti, da se grozote, kot jim je bila priča v 2. svetovni vojni, ne bodo več ponovile, je druga polovica 20. stoletja prinesla milijone novih žrtev številnih meddržavnih, ideoloških ali medetničnih konfliktov.

Razvoj, predvsem pa uporabo mednarodnega kazenskega prava je v zadnjih petdesetih letih močno zaznamovalo dejstvo, so bile za njegovo implementacijo v celoti odgovorne države mednarodne skupnosti. To bolj ali manj velja tudi danes, čeprav je pred tremi leti le začelo delovati stalno mednarodno kazensko sodišče, pristojno za sojenje odgovornim za najhujša mednarodna hudodelstva. Ustanovitev Mednarodnega kazenskega sodišča pomeni pomembno prelomnico v razvoju prizadevanj za končanje nekaznovanosti, vendar pa se s tem vloga držav ni bistveno spremenila, kvečjemu še okrepila. Eden glavnih razlogov za ustanovitev stalnega mednarodnega sodišča je bila izkušnja zadnjih 50 let, ko se je sistem, ki je temeljil izključno na implementaciji mednarodnega kazenskega prava s strani držav, izkazal za neučinkovitega, saj je večina hudodelstev ostala nekaznovanih. V večini primerov države, ki bi morale primarno kaznovati odgovorne, tega niso storile, bodisi zato, ker je bil tak njihov izrecni interes, ker se jim to ni zdelo potrebno ali preprosto zato, ker je bil njihov sodni sistem zaradi konfliktov, ki so jih obremenjevali, v razsulu in tega niso zmogle. Že neposredno po drugi svetovni vojni se je za take primere oblikoval nekakšen alternativni mehanizem,

ki pa je večjo pozornost strokovne in laične javnosti pritegnil šele v vrtincu živahnih dogajanj na področju mednarodnega kazenskega prava v zadnjem desetletju 20. stoletja. Univerzalna jurisdikcija, prej znana le za primere piratstva, se je po 2. svetovni vojni začela vezati na nekatera najhujša mednarodna hudodelstva. To je pomenilo, da je vsaka država dobila pravico ali celo dolžnost, da zato, da bi grozote, ki se dogajajo v svetu, ne ostale nekaznovane, nastopi v imenu mednarodne skupnosti in storilca kaznuje, čeprav s hudodelstvom, ki ga je zagrešil, nima nobene neposredne povezave. S tem je univerzalna jurisdikcija po eni strani prestopila mejo uveljavljene teritorialne narave kazenske jurisdikcije držav, po drugi strani pa na nek način zapolnila praznino, ki je nastala zaradi neobstoja mednarodnega kazenskega sodišča, in ponudila možnost za vsaj delno odpravo nekaznovanosti.

Univerzalno jurisdikcijo so po koncu 2. svetovne vojne prva uporabila sodišča, ki so sodila vojnim hudodelcem, nanjo so se ob sojenju nacističnemu uradniku Adolfu Eichmannu sklicevala izraelska sodišča, potem pa je do konca 90. let prejšnjega stoletja kar nekako utonila v pozabo. Takrat je pozornost javnosti in večine strokovnjakov vzbudila s primerom Pinochet, tistih bolj pozornih opazovalcev pa že nekaj let prej, ko so jo kot temelj jurisdikcije uporabila nekatera evropska sodišča, ki so za zločine iz pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo in Mednarodnega kazenskega sodišča za Ruando sodila osebam iz območja nekdanje Jugoslavije in Ruande, ki so se znašle na njihovem ozemlju.

Ker je zadnje desetletje 20. stoletja z oblikovanjem dveh mednarodnih *ad hoc* sodišč, ustanovitvijo stalnega Mednarodnega kazenskega sodišča, še vedno razvijajočim konceptom t.i. hibridnih sodišč in nenazadnje z izpostavitvijo univerzalne jurisdikcije kot še enega elementa nastajajočega sistema prineslo obilo novega vetra v razvoj sistema kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva, želim v tem diplomskem delu preučiti, kako lahko vsi ti novi mehanizmi funkcionirajo po eni strani drug ob drugem, po drugi strani pa glede na še vedno primarni mehanizem - sodišča držav v izvajanju temeljne teritorialne kazenske jurisdikcije. Fokus svojega preučevanja bom ob tem usmerila predvsem na univerzalno jurisdikcijo kot najbolj kontroverzen element tega sistema in skušala ugotoviti, kakšno vlogo si je kot taka v sistemu že izoblikovala in kakšno vlogo lahko tudi ob dejstvu, da je po skoraj pol stoletja praznine končno začelo delovati Mednarodno kazensko sodišče, igra v prihodnje. Ob tem bom skušala potrditi hipotezo, da predstavlja možnost sojenja posameznikom za hude kršitve mednarodnega prava pred nacionalnimi sodišči na podlagi univerzalne jurisdikcije kljub

oblikovanju različnih oblik začasnih mednarodnih sodišč (*ad hoc* in hibridnih) in ustanovitvi stalnega Mednarodnega kazenskega sodišča vse pomembnejši instrument mednarodne skupnosti za kaznovanje storilcev teh kaznivih dejanj.

Naloga je sestavljena iz štirih sklopov. Prvi sklop, ki obsega sedem poglavij, začnjam s predstavitvijo osnov mednarodne kazenske jurisdikcije, v nadaljevanju pa se posvetim konceptu univerzalne jurisdikcije in posameznim vprašanjem, ki se ob njem najbolj pogosto zastavljajo: v čem je rationale univerzalne jurisdikcije, za katere zločine velja, ali je za države obligatorna ali zgolj opcijska in kakšen je njen odnos do načela izroči ali sodi, ki ga najdemo v številnih povejnih kazenskopravnih konvencijah. Odgovor skušam najti tudi na predvsem zaradi nekaj razvpitih belgijskih primerov zelo aktualno vprašanje o dopustnosti univerzalne jurisdikcije, ko domnevni storilec še ni v rokah oblasti, ki želijo izvajati jurisdikcijo.

Da bi lahko ocenila vlogo univerzalne jurisdikcije, bom skušala ugotoviti, kakšen odnos imajo do nje države mednarodne skupnosti. Ta se v prvi vrsti odraža v tem, ali jo sploh imajo vsebovano v svoji kazenski zakonodaji, predvsem pa, ali so se njihova sodišča nanjo že kdaj sklicevala. Tako je 2. sklop, ki ga uvede 8. poglavje, namenjen predstavitvi zakonodaje 12 držav, med njimi tudi Slovenije, opisanih pa je tudi nekaj konkretnih sodnih primerov, v katerih je bila univerzalna jurisdikcija bodisi edina ali pa vsaj ena od uporabljenih jurisdikcijskih osnov. Za prikaz sem izbrala tiste države, ki so svojo zakonodajo uporabile tudi v praksi – države torej, kjer so se državni organi v vsaj enem kazenskem postopku sklicevali na univerzalno jurisdikcijo. Ob tem posebna pozornost namenjam Belgiji in njenemu zakonu s široko univerzalno jurisdikcijo iz začetku 90. let prejšnjega stoletja. Pozornost, ki jo je bil belgijski zakon po eni strani deležen s strani žrtev najhujših zločinov, in po drugi strani pritiskov ter sprememb, ki jim je bil podvržen, namreč veliko povedo o tem, kakšna je lahko vloga univerzalne jurisdikcije na zdajšnji stopnji razvoja sistema kaznovanja posameznikov za hude zločine po mednarodnem pravu ter kje so njene priložnosti, še v večji meri pa omejitve in težave, ki jih je treba upoštevati.

V tretjem sklopu skušam univerzalno jurisdikcijo opredeliti v odnosu do novonastalega Mednarodnega kazenskega sodišča. Dejstvo je, da imata Mednarodno kazensko sodišče in univerzalna jurisdikcija isto polje delovanja oz. zasledujeta iste cilje: kaznovanje storilcev najhujših hudodelstev, ki jih nacionalna sodišča po običajnih osnovah jurisdikcije ne želijo ali ne morejo obravnavati. Ob tem se seveda neobhodno zastavlja vprašanje kompatibilnosti obeh elementov sistema oz. vprašanje, kakšno vlogo

sploh še lahko ima univerzalna jurisdikcija v novonastalih razmerah. Lahko univerzalna jurisdikcija deluje kot dragocena dopolnitev mednarodnemu sodišču ali pa njegova ustanovitev pomeni, da je postala odvečen, celo moteč element sistema? Na to vprašanje odgovarja 10. poglavje.

Ker se ob univerzalni jurisdikciji poleg pozitivnih izpostavljajo tudi številni problematični, v določeni meri celo negativni vidiki, na katere zadnja leta opozarjajo številne razprave, bom temu vprašanju namenila zadnje poglavje. Pri tem bom po eni strani predstavila problematične vidike univerzalne jurisdikcije v kontekstu mednarodnih odnosov, po drugi strani pa v kontekstu ovir, ki sicer izhajajo iz same narave univerzalne jurisdikcije, ki pa lahko močno ovirajo njeno izvajanje v praksi.

Nalogo bom sklenila z zaključnim poglavjem, v katerem bom glede na ugotovitve analize zavrnila ali potrdila na začetku postavljeno hipotezo.

Analize se bom lotila z uporabo različnih metod družboslovnega raziskovanja. Pomemben del metodologije bo predstavljala kritična analiza in interpretacija sekundarnih virov, kjer se bom poleg knjig, strokovnih člankov in razprav v veliki meri oprla tudi na internetne vire. Ob tem bom uporabila konceptualno analizo, s katero bom skušala osvetliti pomen koncepta univerzalne jurisdikcije, njegov izvor in zgodovinsko spreminjanje njegovega pomena ter njegov odnos do nekaterih drugih za analizo pomembnih konceptov. Analizo primarnih virov uporabljam predvsem v 6. poglavju, kjer analiziram vsebovanost načela izroči ali sodi v različnih konvencijah, sprejetih po 2. svetovni vojni. Uporabljam tudi študijo primera, kjer s pomočjo analize belgijske izkušnje z zakonom o univerzalni jurisdikciji ponazorim priložnosti in nevarnosti univerzalne jurisdikcije v praksi.

1. KAZENSKA JURISDIKCIJA DRŽAV

Mednarodno kazensko pravo pozna več načel kazenske jurisdikcije, zato je primerno, da si, preden se lotimo tistega, ki bo središče naše razprave, torej univerzalne jurisdikcije, ki je na nek način izjema v teoriji državne jurisdikcije, pogledamo, kaj jurisdikcija sploh je, na kaj se veže, katere so njene primarne oblike in katere njene omejitve.

1.1. Teritorialno načelo jurisdikcije

Tradicionalno, še vedno z bolj kot ne redkimi izjemami pa tudi še danes, je jurisdikcija močno vezana na koncept državne suverenosti in s tem na državno ozemlje. Po teoriji suverenosti ima vsaka država izključno pristojnost izvajanja jurisdikcije za dejanja, ki se zgodijo na njenem ozemlju, še posebej v primeru, ko so v ta dejanja vpleteni le njeni državljani. Država ima pravico iz izvajanja jurisdikcije na svojem ozemlju izključiti vse ostale države. To v osnovi pomeni, da se za vsako kaznivo dejanje, storjeno na ozemlju države, uporabi domač zakon, hkrati pa se ne sme uporabiti zakona tuje države (Bole 2001: 645). V tem primeru gre za t.i. primarni tip kazenske jurisdikcije – teritorialno jurisdikcijo.

Načelo teritorialne jurisdikcije izhaja iz ideje, da ima država absolutno in izključno pristojnost nad ljudmi, stvarmi in dogodki na svojem ozemlju in lahko torej nad njimi vedno izvaja jurisdikcijo, razen takrat, ko mora v skladu z mednarodnimi obveznostmi upoštevati imuniteto pred jurisdikcijo, npr. v primeru tujih diplomatskih predstavnikov. S tem se na najbolj neposreden način izraža suverenost države, hkrati pa tudi suverena enakost držav sodobne, še vedno v veliki meri na westfalskih načelih temelječe mednarodne skupnosti.

Primarno oz. temeljno načelo teritorialnosti jurisdikcije pa ima svojo logiko oz. temelje še nekje drugje. Pravzaprav izhaja iz čisto praktičnih premis: država, kjer se je zločin zgodil, je hkrati tudi država, ki lahko najbolj učinkovito izvaja kazenski pregon. Na njenem ozemlju in torej pod njeno pristojnostjo se nahaja večina materialnih dokazov, pod njeno pristojnostjo so najbolj verjetno storilec, žrtve in priče dogodka – skratka tisto, kar pravzaprav omogoča, da bo pravici v največji meri in na najbolj učinkovit ter pravičen način lahko zadoščeno.

1.2. Izventeritorialna načela jurisdikcije

Ugotovili smo torej, da je osnovna in tudi sicer najbolj pogosta ter nesporna oblika izvajanja jurisdikcije tista, ki temelji na teritorialnem načelu. Dejansko je bila to oblika, ki se je do srede 20. stoletja tudi skoraj izključno uporabljala. Ena redkih izjem od prevladujočega pravila teritorialnosti tistega časa je bilo piratstvo, kar pa lahko v veliki meri pripišemo dejstvu, da je bilo piratstvo zločin na odprtem morju, kjer nobena od držav ni imela izključne jurisdikcije in so imele torej jurisdikcijo vse. Primeru piratstva se bomo bolj posvetili na drugem mestu.

Načelo teritorialnosti pa ni edino načelo jurisdikcije. Že leta 1927 je v primeru Lotus Stalno sodišče mednarodne pravice odločilo, da teritorialnost kazenske jurisdikcije ni absolutno načelo mednarodnega prava.¹ Mednarodno pravo namreč priznava vsaj še 4 načela izvajanja kazenske jurisdikcije, katerih skupni imenovalec je element izventeritorialnosti oz. zunajozemljskosti. Ta načela jurisdikcije so:

- aktivno personalitetno načelo,
- pasivno personalitetno načelo,
- varstveno načelo
- in univerzalno načelo.²

1.2.1. Aktivno personalitetno načelo

Pri aktivnem personalitetnem načelu gre za jurisdikcijo, ki temelji na **državljanstvu storilca**. Država tako lahko izvaja jurisdikcijo za kaznivo dejanje, ki ga je njen državljan storil na ozemlju druge države. Kot opozarja Bole (2001: 655), uporaba izraza personalitetnost (ne pa izraza personalnost, ki bi se po njegovem mnenju vezal samo na storilca) meri na “vez storilca z osebnostjo (personaliteto) države, to je na državljanstvo, ki ga veže tudi ob zadrževanju v tujini.” Države se namreč s podelitvijo državljanstva čutijo odgovorne za dejanja svojih državljanov v tujini in tako z aktivnim personalitetnim načelom med drugim preprečujejo, da bi se ti po tem, ko bi v tujini storili kaznivo dejanje, zatekli nazaj v svojo državo, kjer bi veljali za nekaznive.

¹ The Case of the S.S.Lotus (1927), P.C.I.J., Ser. A, No.10

² Bole aktivno personalitetno načelo imenuje tudi nacionalno, nacionalitetno ali subdikcijsko načelo (2001: 655), pasivno personalitetno načelo tudi individualno varstveno načelo (2001:658), varstveno pa tudi realno načelo (2001: 650).

Jurisdikcija, ki temelji na aktivnem personalitetnem načelu, je vsebovana tudi v številnih konvencijah, katerih namen je zatiranje nekaterih mednarodnih hudodelstev in drugih mednarodnih kaznivih dejanj, predvsem v konvencijah, namenjenih preganjanju in kaznovanju različnih oblik terorističnih dejanj, o katerih bomo govorili v 4. poglavju, je pa tudi ena od temeljev jurisdikcije v Konvenciji OZN proti mučenju in ostalim krutim, nehumanim in ponižujočim ravnanjem in kaznim (Konvencija proti mučenju).

1.2.2. Pasivno personalitetno načelo

Pri pasivnem personalitetnem načelu gre za jurisdikcijo, ki temelji na **državljanstvu žrtve**. Po tem načelu lahko država izvaja jurisdikcijo za kaznivo dejanje, ki se je zgodilo na ozemlju druge države, katerega žrtev pa je njen državljan. Kot opozarja Bole (2001:658), se s pasivno personalitetnostjo poudarja, da gre za obrnjen primer kot pri aktivni personalitetnosti, saj država tokrat ne nastopa na strani storilca, ampak na strani žrtve kaznivega dejanja.

Eden najbolj znanih primerov uporabe pasivnega personalitetnega načela po 2. svetovni vojni je proces proti šefu sekcije Gesatapa, zadolžene za Žide, Adolfu Eichmannu, v Izraelu leta 1961. Okrožno jeruzalemsko sodišče je namreč kot temelj jurisdikcije poleg varstvenega in univerzalnega načela navedlo tudi pasivno personalitetno načelo, saj je menilo, da je zveza med žrtvami in državo Izrael (oz. mandatom Palestina) zadostna osnova za jurisdikcijo. Pasivno personalitetno načelo je bilo v zadnjih letih uporabljeno še v nekaterih bolj ali manj znanih primerih, kot so primer Pinochet in nekateri primeri v Belgiji in Franciji, je pa res, da te primere javna občila, nekateri površni opazovalci dogajanja ter tudi preveč goreči zagovorniki univerzalne jurisdikcije zelo pogosto označujejo za primere izključne uporabe univerzalnega, ne pa tudi ali sploh samo pasivnega personalitetnega načela.

1.2.3. Varstveno načelo

Pri varstvenem načelu gre za jurisdikcijo, ki temelji na **naravi kaznivega dejanja** (zato se to načelo označuje tudi kot realno načelo). Po tem načelu lahko država izvaja jurisdikcijo za dejanja, ki so jih v tujini storili tuji državljani, ki pa škodijo njenim nacionalnim interesom, še posebej njeni nacionalni varnosti. Varstveno načelo izhaja iz logike, da je potrebno nekatere pravne vrednote države v konkurenci z vrednotami tujih

držav varovati tudi, če so bila kazniva dejanja, ki jih ogrožajo, storjena v tujini (Bole 2001: 650). To načelo se zato najpogosteje uporablja za pregon kaznivih dejanj proti nacionalni varnosti, kaznivih dejanj ponarejanja domače valute in drugih z domačo valuto povezanih kaznivih dejanj, pa tudi kaznivih dejanj prevare ali krive prisege v povezavi z uradnimi dokumenti, kot so potni listi in vize, ter kaznivih dejanj imigracije in še nekaterih drugih.

1.2.4. Univerzalno načelo

Za razliko od zgoraj naštetih temeljev jurisdikcije, pri katerih mora vedno obstajati neka vez med zločinom in državo, ki želi izvajati jurisdikcijo (bodisi teritorialna, vez državljanstva ali pa grožnja državni varnosti), je za univerzalno načelo značilno, da taka vez ni potrebna. Tako lahko po univerzalnem načelu država izvaja jurisdikcijo za kaznivo dejanje, ki so je zgodilo na tujem ozemlju, katerega storilec je tuj državljan, prav tako pa so tuji državljani tudi žrtve. Država lahko univerzalno jurisdikcijo izvaja le za najhujše zločine po mednarodnem pravu, njena pravica pa izhaja iz dejstva, da v izvajanju univerzalne jurisdikcije deluje kot agent mednarodne skupnosti, in ne zgolj v lastnem interesu.

Naj opozorimo, da je definicija univerzalnega načela oz. univerzalne jurisdikcije, kot je podana na tem mestu, tista najbolj splošna oz. najbolj razširjena ter v literaturi največkrat uporabljena definicija, ki pa ima svoje pomanjkljivosti oz. nedorečenosti, ki se jim bomo podrobneje posvetili in jih osvetlili v naslednjem poglavju.

2. POJEM IN DEFINICIJA UNIVERZALNE JURISIDKCIJE

Kljub temu, da lahko po nekaterih virih univerzalni jurisdikciji sledimo že tja v 6. stoletje našega štetja, pa lahko rečemo, da je koncept univerzalne jurisdikcije, kakršnega poznamo danes, relativno novega veka, in v teoriji, še manj pa v praksi, še vedno ni dokončno definiran oz. nima neke splošno sprejete vsebine. Na nek način je to koncept v nastajanju oz. izoblikovanju. Šele v zadnjem desetletju lahko namreč zaznamo večje zanimanje različnih mednarodnopravnih strokovnjakov in mednarodnih nevladnih organizacij, ki so v luči intenzivnega dogajanja na področju kaznovanja posameznikov za najhujše zločine po mednarodnem pravu in prizadevanj za končanje nekaznovanosti

ponovno odkrili univerzalno jurisdikcijo kot eno od možnosti za doseg tega cilja. Pravzaprav bi lahko rekli, da univerzalna jurisdikcija zadnjih deset let doživlja nekakšno renensanso, saj je po tem, ko se je po koncu 2. svetovne vojne s sojenji proti nacističnim zločincem na obeh mednarodnih sodiščih, nürnberškem in tokijskem, kot tudi na nacionalnih sodiščih, še posebej pa v primeru Eichmann v Izraelu, nekajkrat pojavila kot temelj jurisdikcije, nekako utonila v pozabo. Vse do konca 90. let prejšnjega stoletja, ko je pozornost javnosti in večine strokovnjakov vzbudila s primerom Pinochet, tistih bolj pozorih strokovnjakov pa že nekaj let prej, ko so jo kot temelj jurisdikcije uporabila nekatera evropska sodišča, ko so za zločine iz pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ) in Mednarodnega kazenskega sodišča za Ruando (MKSJR) sodila osebam iz območja nekdanje Jugoslavije in Ruande, ki so se znašle na njihovem ozemlju.

S tem, ko se je z univerzalno jurisdikcijo začelo ukvarjati tudi vse več strokovnjakov, so se začela postavljati tudi vse številnejša vprašanja. Literatura prinaša številne različne poglede in mnenja. Čeprav je univerzalna jurisdikcija le ena od oblik izventeritorialne jurisdikcije, je daleč najbolj kontroverzna. Tako sproža vprašanja že na ravni same definicije oz. teoretskega koncepta, za katera bi težko rekli, da imajo med dokaj številnimi avtorji in tudi sodnimi strokovnjaki, ki se z univerzalno jurisdikcijo ukvarjajo, enoznačen odgovor. Vprašanja, ki se zastavljajo, in na katera bomo skušali odgovoriti v nadaljevanju, so naslednja:

- Kdaj pravzaprav sploh lahko govorimo o univerzalni jurisdikciji – kaj je tisto, kar jo definira?
- Kaj utemeljuje uporabo univerzalne jurisdikcije, v čem je njen rationale?
- Za katere zločine velja?
- Ali je izvajanje univerzalne jurisdikcije za določene zločine po mednarodnem pravu za države dolžnost, ki jo morajo izpolniti, ali zgolj možnost, ki jo lahko ali pa tudi ne izkoristijo?
- Kakšen je odnos med določilom *aut dedere aut judicare* in univerzalno jurisdikcijo?
- Ali lahko države izvajajo univerzalno jurisdikcijo tudi v odsotnosti osumljenca oz. ali univerzalno jurisdikcijo *in absentia* mednarodno pravo prepoveduje?

2.1. Kaj je univerzalna jurisdikcija

Kot rečeno, v literaturi obstaja več opredelitev pojma univerzalne jurisdikcije. Lahko bi rekli, da se v prvi vrsti razlikujejo po tem, kako široko pojem zajamejo oz. koliko aspektov se želijo dotakniti. Tako so nekatere opredelitve bolj osnovne, zajemajo zgolj temeljne postavke, druge pa bolj razdelane in zajemajo več elementov tega koncepta. Na splošno lahko rečemo, da je najbolj osnovna postavka, ki je pravzaprav vsebovana v vseh opredelitvah univerzalne jurisdikcije, naslednja:

Univerzalna jurisdikcija je kazenska jurisdikcija države za določene hude zločine po mednarodnem pravu ne glede na to, kje so bili storjeni, kdo je storilec in kdo je žrtev.

Če razložimo nekoliko podrobneje: gre za to, da v skladu z univerzalno jurisdikcijo država kazensko preganja:

- storilca, ki ni njen državljani,
- za zločin, ki ga je storil na ozemlju neke druge države,
- in katerega žrtev je oseba oz. so osebe, ki prav tako niso njeni državljani.

Kar pomeni, da med državo in konkretnim zločinom ne obstaja nobena povezava, ki jo sicer zahtevajo druge - tako teritorialne kot tudi izventeritorialne - oblike jurisdikcije. To je torej tisto osnovno, kar opredeljuje univerzalno jurisdikcijo: odsotnost kakršnekoli neposredne povezave med državo in konkretnim zločinom.

Vendar pa povezava med državo in zločinom vendarle obstaja – na nekem drugem, bolj abstraktnem nivoju in ne na nivoju konkretnega zločina. Večina opredelitev koncepta univerzalne jurisdikcije namreč izpostavlja naravo zločina kot tisti element, ki daje državi pravico, da storilca sodno preganja, čeprav, kot rečeno, na najbolj neposrednem nivoju med njima ni povezave. Univerzalna jurisdikcija namreč velja le za najhujše zločine po mednarodnem pravu - tiste, ki zaradi svoje posebej krute narave škodijo najbolj osnovnim interesom celotne mednarodne skupnosti.

Princetonska načela, ki so nastala kot rezultat princetonskega projekta, v okviru katerega so se številni strokovnjaki s področja mednarodnega prava lotili vprašanja univerzalne jurisdikcije in izoblikovali načela oz. napotke za njeno uporabo na nacionalnih sodiščih, tako univerzalno jurisdikcijo definirajo eksplicitno na osnovi narave zločina:

Univerzalna jurisdikcija je kazenska jurisdikcija, ki temelji **izključno na naravi zločina**, ne glede na to, kje se je zločin zgodil, kakšna je nacionalnost domnevnega

storilca, nacionalnost žrtve in ne glede na kakšno drugo zvezo z državo, ki izvaja tako jurisdikcijo. (The Princeton Principles 2001: 28)

In še nekoliko podrobneje:

Kadar take povezave ni (povezave, ki jih zahtevajo teritorialna, pasivna in aktivna personalitetna in varstvena jurisdikcija, op. M.F.), pa lahko nacionalna sodišča še vedno izvajajo jurisdikcijo po mednarodnem pravu za tiste zločine, ki so tako izjemne teže, da prizadenejo temeljne interese mednarodne skupnosti kot celote. To je univerzalna jurisdikcija: jurisdikcija, ki temelji izključno na naravi zločina. Nacionalna sodišča lahko izvajajo univerzalno jurisdikcijo za pregon in kaznovanje, s tem pa tudi odvrčanje gnusnih dejanj, ki veljajo za hude zločine po mednarodnem pravu. S tem, ko nacionalna sodišča izvajajo univerzalno jurisdikcijo skladno z mednarodno priznanimi standardi poštenega sojenja, delujejo ne le za zaščito lastnih interesov in vrednot, pač pa tudi osnovnih interesov in vrednot, skupnih mednarodni skupnosti. (The Princeton Principles 2001: 23)

Nekatere druge definicije oz. opredelitve želijo predvsem izpostaviti odstopanje oz. razliko do drugih, bolj običajnih temeljev jurisdikcije.

Univerzalna jurisdikcija zapolnjuje praznino, kjer ostale, bolj temeljne doktrine jurisdikcije ne zagotavljajo osnove za nacionalne postopke. Po univerzalni jurisdikciji dejstvo, da se zločin ni zgodil na ozemlju države oz. da ne vpliva na njeno varnost (kar bi izključilo teritorialno ali varstveno načelo jurisdikcije), ali da zločina ni storil oz. bil njegova žrtev njen državljani (aktivna ali pasivna personalitetna jurisdikcija) ne predstavlja ovire za postopke državnih oblasti. Kjer mednarodno pravo priznava to obliko jurisdikcije, države priznavajo, da lahko kljub odsotnosti jurisdikcijske zveze katerakoli druga država preiskuje in sodno preganja določen zločin. (Broomhall 2002: 400)

Večina definicij oz. opredelitev univerzalne jurisdikcije torej izpostavlja neobstoj običajne povezave med konkretnim zločinom in državo, ki ga obravnava. Vendar pa želijo nekatere definicije poudariti, da kljub vsemu tudi v primeru univerzalne jurisdikcije neka povezava mora obstajati – stališče, o katerem teče razgibana debata in ki ga bomo podrobneje obravnavali v nadaljevanju. Povezava, ki se jo zahteva, je fizična prisotnost domnevnega storilca na ozemlju države, ki želi izvajati jurisdikcijo. Tako povezavo izpostavlja tudi končno poročilo ILA (International Law Association), sprejeto na konferenci o izvajanju univerzalne jurisdikcije za hude kršitve človekovih pravic v Londonu leta 2000. Tam je bila sprejeta naslednja definicija univerzalne jurisdikcije:

Po načelu univerzalne jurisdikcije ima država pravico ali celo dolžnost začeti postopke za določene hude zločine, ne glede na lokacijo zločina ali nacionalnost storilca ali žrtve. Edina vez med zločinom in tožečo državo, ki se lahko zahteva, je fizična prisotnost domnevnega storilca v jurisdikciji te države. (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 2)

S pregledom nekaj definicij smo tako že naleteli na nekaj vprašanj, ki obvladujejo razpravo o univerzalni jurisdikciji. Glede na to, da predstavlja univerzalna jurisdikcija odstopanje oz. izjemo od pravila teritorialne jurisdikcije in s tem tudi koncepta državne suverenosti, se moramo v naslednjem koraku vprašati, kaj je tisto, kar jo upravičuje oz. utemeljuje - v čem je torej njen rationale. Odgovor bomo podali v naslednjem poglavju.

3. RACIONALE UNIVERZALNE JURISDIKCIJE

Pravica držav do izvajanja univerzalne jurisdikcije v grobem izhaja iz dveh premis:

- **Narave zločina**

Zločini, za katere lahko država izvaja univerzalno jurisdikcijo, so najhujši, najtežji in najokrutnejši zločini, ki ogrožajo ne le vrednote in interese, ampak tudi varnost in mir celotne mednarodne skupnosti. Zaradi svoje posebej okrutne narave pravzaprav ogrožajo celotno civilizacijo. To so zločini po mednarodnem pravu, za katere so se države dogovorile, običajno s sprejetjem mednarodne pogodbe, da jih bodo zatirale, in jih s tem označile za kriminalna dejanja, ki predstavljajo nevarnost ne le za državo, kjer so se zgodila, pač pa za vse države sveta in s tem pravzaprav pomenijo napad na mednarodni red. Zato ta splošno priznana hudodelstva zadevajo vsako državo in zato ima vsaka država pravico, po mnenju nekaterih pa celo dolžnost, da za njih v imenu mednarodne skupnosti izvaja kazensko jurisdikcijo ne glede na to, ali med zločinom in njo obstaja kakršnakoli neposredna povezava.

- **Zahteve po kaznovanju najhujših zločinov**

Druga premisa temelji na dejstvu, da ostale osnove jurisdikcije, tako teritorialna kot izventeritorialne, ne morejo vedno zagotoviti, da bi se storilce najhujših mednarodnih hudodelstev privedlo pred roko pravice. Zločin se lahko zgodi na ozemlju, nad katerim nobena od držav nima jurisdikcije (primer piratstva na odprtem morju), še pogostejši pa je primer, ko država, na katere ozemlju se je zločin zgodil, oz. država nacionalnosti storilca ne želite ali ne zmoreta izvajati jurisdikcije, pogosto zato, ker je storilec del oblasti te države oz. njen predstavnik, ali pa je storilec pobegnil iz države, kjer je zločin zagrešil. Če torej ne bi bilo univerzalne jurisdikcije, bi taki zločinci ostali nekaznovani, univerzalna jurisdikcija pa vsaki državi omogoča, da v primeru, ko del mednarodnega kazenskega sistema na nacionalni ravni odpove, nastopi v imenu mednarodne skupnosti

in storilca kaznuje. Vsaka država lahko torej deluje kot agent mednarodne skupnosti, proti kateri je bil na abstraktnem nivoju zločin pravzaprav storjen.

3.1. Narava zločina

3.1.1. Kogentni značaj zločinov

Izraz *jus cogens* pomeni nepremagljivo pravo in kot tako ima pravilo *jus cogens* najvišji hierarhični položaj med pravili in načeli mednarodnega prava. Norme *jus cogens* veljajo za nepreklicne, zato od njih odstopanje ni možno (Bassiouni 2001b:18).

V zadnjem času se vse bolj uveljavlja teorija, da je prepoved nekaterih dejanj, da bi se zaščitile pomembne vrednote celotne mednarodne skupnosti, v mednarodnem pravu dosegla kogentni značaj, kar pomeni, da ima v mednarodni hierarhiji višji položaj kot pogodbeni ali druga občepravna pravila, od katerih države z mednarodnimi pogodbami ali lokalnimi ali posebnimi običaji ne morejo odstopiti. Brown (2003: 397) in Broomhall (2003: 405) o tem sicer nista povsem prepričana, saj naj dokazi iz prakse in *opinio juris* zaenkrat tega ne bi potrjevali, Bassiouni (2001b: 20), ki ga povzemajo tudi številni drugi avtorji, pa po drugi strani trdi, da so hudodelstva, ki prizadenejo interese svetovne skupnosti kot celote, ker ogrožajo mir in varnost človeštva, že postala del *jus cogensa*. Med kogentne zločine uvršča hudodelstva agresije, genocid, hudodelstva zoper človečnost, vojna hudodelstva, piratstvo, suženjstvo in s suženjstvom povezane prakse ter mučenje (Bassiouni 2001b: 19). Vsi ti zločini, z izjemo agresije, ki v teoriji še ni zadostno definirana, pa so zločini, za katere bolj ali manj obstaja konsenz, da za njih države lahko izvajajo univerzalno jurisdikcijo. Iz kogentnega značaja teh zločinov naj bi izhajale številne pravne obveze držav, med drugimi tudi dolžnost, da storilca kazensko preganjajo oz. ga v ta namen izročijo drugi državi; neveljavnost zakonov o zastaranju ter neveljavnost imunitet ali sklicevanja na spoštovanje ukazov; univerzalna veljava teh obvez v miru, vojni ali izrednem stanju; in nenazadnje univerzalna jurisdikcija nad storilci teh hudodelstev (Bassiouni 2001b: 14).

Na nek način lahko rečemo, da univerzalna jurisdikcija izhaja prav iz pravnega interesa, ki ga imajo države za zaščito norm *jus cogens*. Če naj države torej učinkovito ščitijo in utrjujejo vrednote mednarodne skupnosti, ki so del *jus cogensa*, se morajo učinkovito boriti proti najhujšim zločinom, kar pa seveda zahteva tudi učinkovite mehanizme za kaznovanje storilcev in torej tudi možnost univerzalne jurisdikcije. Na to

je v svoji sodbi v primeru Furundžija, v kateri je preučevalo naravo prepovedi mučenja, opozorilo tudi MKSJ:

Nadalje, na individualnem nivoju, torej na nivoju kazenske odgovornosti, je torej ena od posledic *jus cogens* značaja, ki ga mednarodna skupnost priznava prepovedi mučenja, ta, da ima vsaka država pravico, da preiskuje, kazensko preganja in kaznuje ali pa izroči drugi državi posameznike, obtožene mučenja, ki so prisotni na njenem ozemlju pod njeno jurisdikcijo. Res bi bilo nedosledno po eni strani prepovedati mučenje do take mere, da se omeji svobodno voljo sklepanja pogodb, ki jo sicer ima suverena država, po drugi strani pa bi se ji prepovedalo kazensko preganjati in kaznovati tiste mučitelje, ki so v tujini vpleteni v to gnusno ravnanje. Ta pravna podlaga univerzalne jurisdikcije držav za mučenje upravičuje in utrjuje pravne temelje za tako jurisdikcijo, ki so jih ostala sodišča našla v prirojen univerzalni naravi tega zločina. Tako velja, da ima za mednarodne zločine, ki se jih univerzalno obsoja, ne glede na to, kje se zgodijo, vsaka država pravico, da storilca kazensko preganja in kaznuje. Kot se je na splošno izrazilo izraelsko Vrhovno sodišče v primeru Eichmann in ponovilo ameriško sodišče v primeru Demjanjuk, “prav univerzalni značaj tega zločina [tj. mednarodnega zločina] daje državi pravico, da tistim, ki so pri njem sodelovali, sodi in jih kaznuje”.³

V zvezi s kogentnim značajem zločinov, za katere velja univerzalna jurisdikcija, pa se postavlja tudi vprašanje, ali njihov poseben položaj predpostavlja tudi dolžnost *erga omnes* - torej dolžnost države do celotne mednarodne skupnosti. Pri tem je bistveno vprašanje, ali so države v primeru kogentnih zločinov zavezane, torej imajo dolžnost oz. obvezo, da take zločine kazensko preganjajo, ali imajo le opcijo oz. možnost, da se o tem same odločijo. Bassiouni (2001b: 17) na to odgovarja, da kogentna narava zločina od držav dejansko zahteva, da storilce takih zločinov kazensko preganjajo ali pa izročijo drugi državi, ki bo vršila jurisdikcijo, in jim ne daje le opsijske pravice, saj bi v takem primeru po njegovem mnenju *jus cogens* sploh ne mogel veljati za peremptorno normo mednarodnega prava. Označitev zločina za *jus cogens* naj bi torej nalagala državam dolžnost *erga omnes* – zavezo oz. dolžnost, da storilcu takega zločin ne smejo zagotoviti nekaznovanosti.

3.1.2. Zločin kot *delicta juris gentium* in storilec kot *hostis humani generis*

Kar nekaj stoletji je bilo piratstvo edini zločin, za katerega je veljala univerzalna jurisdikcija. Moderna univerzalna jurisdikcija - to je “univerzalna jurisdikcija, ki se je po koncu 2. svetovne vojne razširila na hudodelstva kršitev človekovih pravic” (Kontorovich 2003: 3) - svojo legitimnost izpeljuje prav iz zločina piratstva na odprtem morju. Nekje od 17. stoletja dalje so pirati veljali za *hostis humani generis* oz.

³ ICTY: The Prosecutor v. Furundžija. Case no. IT-95-17/1-T (10 December 1998) – odstavek 156

sovražnike človeštva, zločin piratstva pa za *delicta juris gentium* oz. zločin proti pravu narodov. Če na tem mestu pustimo ob strani dejstvo, da je država jurisdikcijo nad pirati na odprtem morju lahko izvajala zaradi dejstva, da tam nobena od držav ni imela izključne jurisdikcije, naj bi bilo piratstvo izvorni zločin univerzalne jurisdikcije prav zaradi narave samega zločina. Piratstvo na odprtem morju naj bi namreč veljalo za posebej nagnusen oz. ostuden zločin, ki krši pravo narodov, take narave pa naj bi bili tudi zločini, za katere danes velja univerzalna jurisdikcija. Kot je menilo izraelsko Vrhovno sodišče v pritožbeni razsodbi v primeru Eichmann, “se izraz *delicta juris gentium* nanaša na mednarodne zločine, ki so že dolgo poznani v mednarodnem občem pravu. Ti zločini predstavljajo dejanja, ki škodijo vitalnim mednarodnim interesom in temeljem ter varnosti mednarodne skupnosti in kršijo univerzalne moralne vrednote in humanitarna načela, ki so vsebovana v kazenskoopravnih sistemih civiliziranih narodov” (Strapatsas 2002: 11). MKSJ pa je v primeru Furundžija zapisalo, da je “zločin mučenja (kot eden od zločinov, za katere danes velja univerzalna jurisdikcija, op. M.F.) enakega značaja kot piratstvo ali trgovina s sužnji, saj tisti, ki taka dejanja zagrešijo, prav tako veljajo za *hostis humani generis*, torej sovražnike vsega človeštva” (Strapatsas 2002: 12).

3.1.3. Piratstvo kot model za ostale zločine univerzalne jurisdikcije

Ko govorimo o naravi zločina kot o racionalu za univerzalno jurisdikcijo, ne moremo mimo piratstva kot zločina, na katerem se je v 20. stoletju in še danes, predvsem pa po drugi svetovni vojni, utemeljevala aplikacija univerzalne jurisdikcije na nove zločine – vojna hudodelstva, genocid, hudodelstva zoper človečnost in mučenje. Pravzaprav celotna teorija univerzalne jurisdikcije in s tem rationale za njeno aplikacijo na nove zločine temelji na izpeljavi iz prvega zločina, za katerega je veljala, torej zločina piratstva, pri tem pa se opira predvsem na njegovo posebej ostudno naravo. Ker ima torej piratstvo tako izrazito in kritično vlogo pri utemeljevanju univerzalne jurisdikcije, si velja to vprašanje podrobneje ogledati.

Dejstvo je, da je več stoletji piratstvo veljalo za edini univerzalno preganjani zločin. To pa se je začelo spreminjati po 2. svetovni vojni, ko so se v sodnih procesih proti nacističnim zločincem sodišča zaradi pomanjkanja običajne jurisdikcijske osnove začela sklicevati na univerzalno jurisdikcijo tudi za zločine, za katere ta do tedaj še ni veljala. Da bi utemeljila to širitev, so se sklicevala na piratstvo in njegovo posebej okrutno

naravo, ki naj bi bila značilna tudi za nove zločine, za katere bi analogno prav tako veljala univerzalna jurisdikcija. Ti odmevni primeri so analogijo v naslednjih desetletjih popularizirali v tolikšni meri, da danes velja za skoraj samoumevno, saj se nanjo v sodbah sklicujejo sodniki, pa tudi med mednarodnopravnimi strokovnjaki je dosegla bolj ali manj splošno sprejetje. Tako se je t.i. nova univerzalna jurisdikcija eksplicitno konstituirala na precedentu piratstva oz. na posebej okrutni naravi zločina.

V teoriji sicer najdemo dve utemeljitvi, zakaj naj bi prav za piratstvo veljala univerzalna jurisdikcija: prvič, zaradi posebej ostudne narave zločina piratstva, in drugič, dejstva, da se je zločin zgodil na območju, kjer nobena od držav ni imela jurisdikcije. Ko so po drugi svetovni vojni sodišča utemeljevala širitev univerzalne jurisdikcije na t.i. nove zločine, so se morala opreti na prvi argument, saj drugi za moderne zločine ni bil uporaben, ker so se dogajali na ozemlju ene ali celo večih držav mednarodne skupnosti.

In kako so torej iz univerzalne jurisdikcije za piratstva izpeljali univerzalno jurisdikcijo za nove zločine? Izhodišče je bilo dejstvo, da je bilo piratstvo stoletja edini univerzalno preganjani zločin. Zakaj je bilo temu tako, so sodniki našli v dejstvu, da je piratstvo veljalo za posebej hud zločin, ki naj bi zaradi svoje okrutnosti in ostudnosti šokiral vest vsega človeštva. Prav to pa je veljalo tudi za t.i. nove zločine - tako kot piratstvo so bila to dejanja, ki jih je svet preziral in obsojal. Ko je bila tako potegnjena paralela med piratstvom in novimi zločini, je piratstvo "postalo le še ilustracija širšega in že dolgo uveljavljenega načela univerzalne jurisdikcije za posebej okrutne zločine" (Kontorovich 2003: 23). Prvi, ki je eksplicitno priznal nujnost, da se nove zločine naveže na piratstvo, je bil sodnik Agranat v primeru Eichmann (Kontorovich 2003: 23). Agranat je priznal, da bi utemeljitev nove univerzalne jurisdikcije lahko omejeval argument, da je le piratstvo veljalo za univerzalni zločin, če ne bi mogli značilnost piratstva, zaradi katere je bilo univerzalno preganjano, najti tudi v novih zločinih. To skupno značilnost je našel v okrutni naravi zločina. Iz tega je nato izpeljal, da sploh ni nujno, da bi bila univerzalna jurisdikcija še vedno omejena zgolj na zločin piratstva, ampak se lahko razširi še na druge zločine, če se razširi tudi mednarodni konsenz o njihovi posebej okrutni naravi.

Tako se je torej utemeljevanje t.i. moderne univerzalne jurisdikcije osredotočilo na naravo zločina. Zmotno, kot ugotavlja Kontorovich (2003: 29-46), in brez posebnega preverjanja zgodovinskih dejstev. Dejansko skoraj ni dokaza, ki bi podpiral teorijo, da bi prav ostudnost zločina piratstva sprožila univerzalno jurisdikcijo nad njim. V resnici

naj piratstvo namreč sploh ne bi veljalo za posebej hud zločin, na kar kaže dejstvo, da so piratske aktivnosti dovoljevale in celo spodbujale tudi številne pomorske države same, in sicer v obliki t.i. privatiringa. Že od samega začetka roparstva na odprtem morju so namreč poleg piratov, ki so delovali za lasten zaseben interes, obstajali tudi t.i. privatirji (privateers), nekakšni državni pirati, ki jih je za napadanje sovražnih tujih trgovskih ladij pooblastila država. Pravica suverene države, da pooblašča 'privatiring' oz. nekakšno legalno piratstvo, je bila v tistem času med državami splošno prizna. Samo dejanje ropanja ladij, kot je bilo značilno za legalne pirate, v praksi ni bilo dosti drugačno od ropanja, ki so ga izvajali pravi pirati, razlika je bila le v tem, da so imeli prvi za svoja dejanja dovoljenje oz. celo blagoslov vladarja, drugi pa ne.

Ob dejstvu, da roparstvo, kar po svojem bistvu piratstvo je, le da se dogaja na odprtem morju, samo po sebi v zgodovini nikoli ni veljalo za posebej hud zločin, in toleriranju oz. celo vzpodbujanju morskega roparstva s strani takratnih vladarjev in držav, bi le težko rekli, da je piratstvo v tistem času veljalo za posebej ostuden zločin, ki bi prav zaradi svoje narave upravičeval univerzalno jurisdikcijo, kot se mu to pripisuje danes. In kot še opozarja Kontorovich (2003: 43-44), je poleg tega mednarodna skupnost že od razsvetljenstva naprej poznala in priznavala mnogo drugih, hujših zločinov, ki so veljala za posebej ostudna v smislu, kot se ta izraz uporablja za univerzalno jurisdikcijo danes, za katere pa kljub temu ni veljala univerzalna pristojnost vseh držav. Tudi dejstvo, da so "zločini, za katere danes velja univerzalna jurisdikcija, že nekaj stoletji pretresali vest človeštva, prav gotovo bolj kot piratstvo, in kljub temu poleg piratstva niso veljali za univerzalno preganjane, kaže na to, da ostudnost zločina piratstva nima nobene zveze z utemeljevanje njegovega posebnega jurisdikcijskega statusa" (Kontorovich 2003: 44).

Ker je narava zločina edino, kar naj bi povezovalo zločin piratstva in nove zločine univerzalne jurisdikcije, dejansko pa, kot smo ugotovili, to sploh ne drži, stoji utemeljitev moderne univerzalne jurisdikcije na zelo trhljih temeljih, ki imajo lahko zaradi narave univerzalne jurisdikcije nepredvidljive posledice za mednarodne odnose. Zato bi bilo potrebno univerzalno jurisdikcijo za nove zločine, kot opozarja Kontorovich (2003: 52-56), postaviti na nove temelje oz. jo na novo utemeljiti, vsekakor pa jo ločiti od piratstva. Eden od takih temeljev bi lahko bila teorija o *jus cogens* normah, ki se dejansko pogosto izpostavlja v povezavi z univerzalno jurisdikcijo, in o kateri smo že tudi govorili.

3.2. Zahteva po kaznovanju najhujših zločinov

3.2.1. Zločini, ki se zgodijo na območju, kjer nobena od držav nima jurisdikcije

Če se zločin zgodi na ozemlju, kjer nobena od držav nima izključne jurisdikcije, kot to velja za odprto morje, morajo, da bi se tak zločin lahko kaznoval, imeti jurisdikcijo vse države. Tak klasičen primer je zločin piratstva, za katerega še danes velja univerzalna jurisdikcija. Za ostale nove zločine univerzalne jurisdikcije, ki se praviloma zgodijo na ozemlju katere od držav mednarodne skupnosti, pa je ta argument brez teže. Koncept 'brezozemeljskih' zločinov je tako danes nadomestil koncept zločinov, za katere teritorialna država ali država, katere državljani so domnevni storilci, ne želita ali pa ne zmoreta voditi kazenskih postopkov in storilcu soditi. Da bi torej zločin ne ostal nekaznovan, zanj velja univerzalna jurisdikcija vseh držav mednarodne skupnosti.

3.2.2. Države kot agenti mednarodne skupnosti

Zločini, ki pretresajo vest celotnega človeštva in škodijo interesom ter spodkopavajo vrednote celotne mednarodne skupnosti, ne bi smeli ostati nekaznovani. Ker v resničnem svetu države, ki imajo po klasični teoriji kazenske jurisdikcije dejansko pristojnost nad storilci, le-te pogosto ne privedejo pred roko pravice ali jih celo ščitijo, morajo namesto njih v imenu mednarodne skupnosti ukrepati ostale države. Orodje za to jim daje univerzalna jurisdikcija. Ko državna sodišča izvajajo univerzalno jurisdikcijo nad najhujšimi zločini, dejansko ne delujejo v imenu domačega pravnega sistema, ampak v imenu celotne mednarodne skupnosti, katere članice so in katere skupne interese želijo s tem zaščititi. Delujejo torej kot njeni agenti na način, ki je ekvivalenten rimskemu konceptu *actio popularis*. Kot *actio popularis* lahko država univerzalno jurisdikcijo izvaja brez kakršnekoli povezave med krajem zločina, nacionalnostjo storilca, nacionalnostjo žrtve in njo samo – osnova za pristojnost nad zločinom izhaja izključno iz narave zločina, namen pregona pa je izključno v utrjevanju svetovnega reda z zagotavljanjem odgovornosti za storilce najhujših zločinov. Prav zato mora država v izvajanju univerzalne jurisdikcije, ki jo izvaja v imenu mednarodne skupnosti in ne lastnem imenu, lastne interese podrediti skupnim interesom mednarodne skupnosti (Bassiouni 2001a: 949-950).

4. ZLOČINI, KI SO PREDMET UNIVERZALNE JURISDIKCIJE

Čeprav se tudi mnenja o hudodelstvih, za katere naj bi veljala univerzalna jurisdikcija, med avtorji deljena, pa lahko rečemo, da se vsaj na petih skupinah hudodelstev v veliki meri pokrivajo – vojna hudodelstva, hudodelstva zoper človečnost, genocid in mučenje so poleg piratstva zelo široko sprejeti kot zločini, za katere velja univerzalna jurisdikcija. To kategorijo zločinov Amnesty International (AI) v svoji obsežni študiji o univerzalni jurisdikciji imenuje kategorija zločinov po mednarodnem pravu (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 1). To so v osnovi zločini, ki jih storijo posamezniki in so definirani v občem mednarodnem pravu, po katerem jih države tudi lahko oz. so jih celo dolžne kaznovati.

Študija poleg tega navaja še dve kategoriji zločinov, za katere naj bi veljala univerzalna jurisdikcija, vendar pa bi lahko rekli, da so to kategorije zločinov, za katere sicer ne obstaja nek širši konsenz o veljavnosti oz. možnosti aplikacije univerzalne jurisdikcije, vsekakor pa ne po občem pravu. Na tem mestu se bomo osredotočili na prvo kategorijo – najhujše zločine po mednarodnem pravu oz. mednarodna hudodelstva. Kot smo že ugotovili, je ena od ključnih postavk univerzalne jurisdikcije prav ta, da jo lahko države uporabljajo le za določeno omejeno število najhujših zločinov, ki prizadenejo interese in vrednote celotne mednarodne skupnosti. Kljub temu je bil nekaj stoletji edini zločin, za katerega je veljala univerzalna jurisdikcija, zločin piratstva. V 20. stoletju, predvsem pa po 2. svetovni vojni, ko beležimo intenziven razvoj mednarodnega pravnega reda s spremljajočo kodifikacijo zločinov po mednarodnem pravu v številnih konvencijah, sprejetih v okviru OZN, se je koncept univerzalne jurisdikcije razširil na večje število novih mednarodno priznanih hudodelstev.

4.1. Piratstvo

Zločin piratstva velja za prvi in temeljni zločin, za katerega je v zgodovini in tudi še danes veljala univerzalna jurisdikcija. Ne glede na razloge, zakaj je temu tako, je dejstvo, da se veljavnost univerzalne jurisdikcije za zločin piratstva, v nasprotju z nekaterimi drugimi zločini, ki jih bomo obravnavali v nadaljevanju, nikoli ni postavljala pod vprašaj. Kot piše Bassiouni (2001a: 966) je »bila univerzalna jurisdikcija za zatrtje

zločina piratstva kot mednarodnega zločin *par excellence*, za katerega velja univerzalno načelo, v mednarodnem občem pravu široko sprejeta.«

V 20. stoletju je univerzalna jurisdikcija za zločin piratstvo dobila potrditev tudi v pozitivnem mednarodnem pravu. Že Konvencija o odprtem morju iz leta 1958 v 19. členu jasno opredeljuje pristojnost vsake države nad piratsko ladjo, ki jo zaseže na odprtem morju, in osebami na njenem krovu. Konvencija OZN o pomorskem mednarodnem pravu iz leta 1982 tekst tega člena v skoraj nespremenjeni obliki ponovi v členu 105.⁴

Univerzalna jurisdikcija za zločin piratstva je danes v mednarodnem pogodbenem pravu torej jasno priznana. Vendar pa ob tem ne smemo spregledati dejstva, na katerega opozarja Madeline Morris (2002: 339-341), namreč, da velja izključno za privatna dejanja, uradna dejanja države pa so iz nje izključena. S tem konvencija sledi pravu piratstva, ki je že od nekdaj želelo minimalizirati možnost, da bi univerzalna jurisdikcija državam nad piratstvom postala vir ali pa celo orodje za meddržavne konflikte.⁵

4.2. Vojni zločini

Če je univerzalna jurisdikcija do 20. stoletja veljala le za piratstvo, so po drugi svetovni vojni zavezniki to načelo jurisdikcije v procesih proti vojnim zločincem v okviru mednarodnih sodišč – nürnberškega in tokijskega – in tudi nacionalnih sodišč razširili tudi na vojna hudodelstva. Univerzalna jurisdikcija za vojne zločine sicer izhaja iz dveh temeljev:

- Iz pogodbenih določil vseh štirih Ženevskih konvencij iz leta 1948, ki državam pogodbenicam nalagajo, da storilce hudih kršitev, zagrešenih v mednarodnih oboroženih spopadih, ki veljajo za vojne zločine, ne glede na njihovo nacionalnost privedejo pred lastna sodišča ali pa jih izročijo drugi državi

⁴ Člen 105 se v originalu glasi: *Vsaka država lahko na odprtem morju ali na vsakem drugem območju, ki ni pod oblastjo nobene države, zaseže piratsko ladjo ali letalo, ki sta bila ugrabljeni s piratstvom in sta v oblasti piratov, ter aretira osebe in zaseže imetje na njih. Sodišča države, ki je izvršila zaseg, lahko odločijo o kaznih, ki naj se izrečejo, ter o tem, kaj naj se ukrene zoper ladje, letalo ali imetje glede na pravice tretjih oseb, ki so ravnale v dobri veri.* Konvencija o pomorskem mednarodnem pravu, UL SFRJ Mednarodne pogodbe 1986/1

⁵ Konvencija o pomorskem mednarodnem pravu iz leta 1982 tako v 101. členu v definiciji piratstva vidik privatnih dejanj jasno izpostavlja.

pogodbenici.⁶ Gre torej za načelo *aut dedere aut judicare*, po katerem naj bi države ne le imele možnost, ampak celo dolžnost, da kaznujejo vojne zločine.

- Iz prepovedi dejanj, ki veljajo za vojne zločine, in danes vključujejo kršitve mednarodnega humanitarnega prava tako v mednarodnih kot notranjih spopadih, ki je del *jus cogensa* in s tem vsebuje dolžnost države *erga omnes*, torej dolžnost do celotne mednarodne skupnosti, da storilce kazensko preganja ali izroči drugi državi oz. mednarodnemu sodišču, skratka jih ne pusti nekaznovane.

4.2.1. Univerzalna jurisdikcija za vojne zločine v mednarodnih oboroženih spopadih

Vojne zločine v mednarodnih oboroženih spopadih lahko razdelimo v dve kategoriji:

- V prvo kategorijo sodijo hude kršitve štirih Ženevskih konvencij iz leta 1949, naštete v 50. členu I. konvencije, 51. členu II. konvencije, 130. členu III. Konvencije in 147. členu IV. Konvencije, ter v 11. in 85. členu Protokola I iz leta 1977.
- V drugo pa ostale kršitve Ženevskih konvencij, ki ne veljajo za hude kršitve, in kršitev zakonov in običajev, ki se tudi uporabljajo v mednarodnih oboroženih spopadih.

Za hude kršitve Ženevskih konvencij, ki jih na enem mestu najdemo v 2a členu statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS), so države pogodbenice konvencij zavezane, da preganjajo storilce in jih bodisi privedejo pred sodišče ali pa izročijo drugi državi pogodbenici. Hude kršitve konvencij so tudi prerasle pogodbeno določila in postale del občega prava ter veljajo za kogentne mednarodne zločine, za katere velja univerzalna jurisdikcija.

Manj jasna je univerzalna jurisdikcija za druge kršitve zakonov in običajev, ki se tudi uporabljajo v mednarodnih oboroženih spopadih, pa niso definirane kot hude kršitve, so pa na enem mestu zapisane v 8/2b členu statuta MKS. Vsaj tisti del, ki je zapisan v Ženevskih konvencijah, namreč ne pade pod določila zgoraj navedenih

⁶ To določilo je vsebovano v 49. členu I. ženevske konvencije, 50. členu II. ženevske konvencije, 129. členu III. ženevske konvencije in 146. členu IV. ženevske konvencije, pa tudi v prvem odstavku 85. člena Prvega protokola, ki napotuje na omenjene določbe konvencij. Relevantni členi se v vseh konvencijah glasijo enako: *Vsaka visoka pogodbenica mora uvesti preiskavo proti osebam, ki so osumljene, da so hudo kršile Konvencijo ali so to ukazale, in proti njim začeti sodni postopek pred lastnim sodiščem, ne glede na njihovo nacionalno pripadnost. Če visoki pogodbenici bolj ustreza in če je v skladu z določbami njene zakonodaje, sme predati osebe sodišču druge udeležene visoke pogodbenice, če ima ta dovolj dokazov proti tem osebam.*

členov, za katere velja načelo izroči ali sodi. Vendar pa naj bi kljub temu praksa držav in jurisprudenca podpirala stališče, da univerzalno načelo po občem pravu velja ne le za hude kršitve Ženevskih konvencij, pač pa za vse vojne zločine, storjene v mednarodnih oboroženih spopadih, le da je v zadnjem primeru univerzalna jurisdikcija zgolj opcijska in ne obligatorna (Broomhall 2002: 533).

4.2.2. Univerzalna jurisdikcija za vojne zločine v nemednarodnih oboroženih spopadih

Tradicionalno se je koncept vojnih zločinov uporabljal le za zločine, storjene v mednarodnih oboroženih spopadih, še natančneje za hude kršitve Ženevskih konvencij in prvega dodatnega Protokola. Vendar pa se je koncept vojnega zločina ob koncu 20. stoletja razširil in danes vključuje kršitve običajev in zakonov vojne tako v mednarodnih kot nemednarodnih spopadih. Do te spremembe je prišlo predvsem z ustanovitvijo obeh *ad hoc* mednarodnih sodišč za nekdanjo Jugoslavijo in Ruando in sprejetjem Rimskega statuta. Tako je, izhajajoč iz statuta, MKSR pristojno prav za hude kršitve skupnega člena 3 Ženevskih konvencij in Protokola II, ki se vsi nanašajo na nemednarodne oborožene spopade. Poleg tega je MKSJ, ki sicer v statutu tovrstnih kršitev nima, v primeru Tadić odločilo, da »mednarodno pravo nalaga kazensko odgovornost za hude kršitve skupnega člena 3 in ima sodišče pristojnost tudi za te kršitve« (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 7).

Kljub temu univerzalna jurisdikcija za vojne zločine v nemednarodnih spopadih ni povsem nedvoumna. Vendar pa v prid trditvi o univerzalni jurisdikciji za takšne zločine govori dejstvo, da se v zadnjih letih številne kršitve mednarodnega humanitarnega prava, ki jih najdemo na enem mestu v 8/2c in 8/2e členu statuta MKS, storjene v notranjih spopadih, vse bolj konsistentno uvrščajo med vojne zločine in tudi v polje občega mednarodnega prava. Kot take naj bi bile predmet univerzalne jurisdikcije.

Univerzalno jurisdikcijo za vojne zločine v nemednarodnih spopadih pa predvideva tudi Osnutek Zakonika o hudodelstvih zoper mir in varnost človeštva iz leta 1996. Za hudodelstva, vsebovana v Zakoniku, namreč izhajajoč iz 9. člena velja univerzalna jurisdikcija, ki torej velja tudi za vojne zločine v nemednarodnem oboroženem spopadu, ki so definirani pod kategorijo vojnih zločinov v 20. členu Zakonika.

4.3. Hudodelstva zoper človečnost

Hudodelstva zoper človečnost so bila v pozitivnem mednarodnem pravu prvič definirana v 6c členu statuta nürnberškega sodišča ter v 5c členu statuta tokijskega sodišča. Pregon hudodelstev zoper človečnost, izhajajoč iz teh instrumentov, je v večini primerov temeljil na teritorialnem načelu, deloma tudi na aktivnem, pasivnem personalitetnem ali varstvenem načelu. Danes so hudodelstva zoper človečnost zapisana tudi v 5. členu statuta MKSJ in 3. členu statuta MKSR, najbolj dosledno pa v 7. členu statuta MKS. Tudi jurisdikcija MKS za hudodelstva zoper človečnost temelji na teritorialnem ali aktivnem personalitetnemu načelu, le v primerih, ko primer sodišču posreduje Varnostni svet OZN, bi lahko pogojno govorili o univerzalnem načelu.

Mednarodno pravo poleg omenjenih dokumentov sicer ne pozna posebne konvencije, ki bi definirala hudodelstvo zoper človečnost. Tako tudi ne moremo reči, da mednarodno pogodbeno pravo za tovrstne zločine eksplicitno zagotavlja univerzalno jurisdikcijo. Po drugi strani pa je res, da vsaj za dva od zločinov, ki v primeru, če sta »del sistematičnega napada na civilno prebivalstvo« (Statut MKS, člen 7.1), pomenita hudodelstvo zoper človečnost, izhajajoč iz konvencij, ki ju eksplicitno definirajo, velja univerzalno načelo jurisdikcije. Mednarodna konvencija za zatiranje in kaznovanje hudodelstva apartheida v dveh členih, če jih beremo skupaj, priznava univerzalno jurisdikcijo za hudodelstvo apartheida. V 4. členu od držav zahteva, da preganjajo, sodijo in kaznujejo osebe, odgovorne za apartheid, člen 5 pa zagotavlja, da se lahko osumljencem sodi pred sodiščem države pogodbenice, ki je nad njim pridobila jurisdikcijo. Konvencija proti mučenju pa državam pogodbenicam izrecno nalaga dolžnost izroči ali sodi za vse osebe, osumljene mučenja, v primeru, ko se nahajajo na njenem ozemlju. Če torej za zločin mučenja kot samostojnega izoliranega dejanja, ki še sploh ne dosega statusa hudodelstva zoper človečnost, velja univerzalna jurisdikcija, je moč »iz tega logično izpeljati tudi, da razširjena in sistematična praksa mučenja, ki torej pomeni hudodelstvo zoper človečnost, prav tako dovoljuje univerzalno jurisdikcijo«.⁷

Kljub šibki utemeljitvi veljavnosti univerzalne jurisdikcije za hudodelstva zoper človečnost v mednarodnem pogodbenem pravu in dejstvu, da je imela pred uveljavitvijo statuta MKS, ki je ponudil jasno definicijo tega hudodelstva, le redkokatera države hudodelstvo zoper človečnost sploh definiran v svojih nacionalnih zakonih, pa je moč

⁷ *State Consent Regime vs. Universal Jurisdiction. Na domači strani International Committee of the Red Cross (1997)*

univerzalno jurisdikcijo izpeljati tudi iz dejstva, da veljajo hudodelstva zoper človečnost in norme, ki jih urejajo, za del *jus cogensa*, o čemer obstaja dokaj trden konsenz. Kot kogentni mednarodni zločin pa hudodelstva zoper človečnost vsebujejo tudi dolžnost pregona in dovoljujejo državam, da se, da bi njegove storilce lahko preganjale, kaznovale ali izročile, sklicujejo na univerzalno načelo (Bassiouni 2001a: 973-974). Na kogentni značaj hudodelstev zoper človečnost se je skliceval tudi belgijski sodnik, ko je v primeru Augusta Pinocheta, za katerega je Belgija od Velike Britanije zahtevala izročitev, utemeljil univerzalno pristojnost belgijskih sodišč za zločine, za katere je izročitev zahteval.⁸

Da hudodelstva zoper človečnost, tako kot drugi zločini pod njegovo pristojnostjo, ne zadevajo zgolj države, v kateri so bili izvršeni, pač pa celotne mednarodne skupnosti, je v primeru Tadić ugotovilo tudi MKSJ. V primeru takih zločinov suverene pravice države ne morejo in ne smejo imeti prednosti pred pravicami mednarodne skupnosti, da ustrezno ravna, saj so to zločini, ki ne zadevajo le nje, pač pa celotno človeštvo (Prosecutor vs. Tadic 1995, odstavek 42).

4.4. Genocid

Genocid je kaznivo dejanje po mednarodnem pravu in po Konvenciji OZN o preprečevanju in kaznovanju hudodelstva genocida (Konvencija o genocidu) iz leta 1948. Hudodelstvo genocida je definirano v 2. členu Konvencije, to formulacijo pa so v svoje statute prenesla tudi vsa tri v zadnjem desetletju ustanovljena mednarodna kazenska sodišča – MKSJ, MKSR in MKS.

Ko govorimo o univerzalni jurisdikciji za hudodelstvo genocida, ne moremo mimo dejstva, ki onemogoča enostavno trditev, da najdemo utemeljitev za univerzalno jurisdikcijo za ta zločin v mednarodnem pogodbenem pravu. Konvencija o genocidu v svojem 6. členu namreč eksplicitno predvideva zgolj dve osnovi jurisdikcije: teritorialno jurisdikcijo ali jurisdikcijo mednarodnega sodišča. Šesti člen Konvencije se namreč glasi:

Proti osebam, obdolženim genocida ali kateregakoli od drugih dejanj, naštetih v 3. členu, se mora opraviti kazenski postopek pred pristojnim sodiščem tiste države, na

⁸ Sodišče je ob tem zapisalo: »Zato ugotavljamo, da v skladu z občim pravom, ali še celo bolj v skladu z *jus cogensom*, univerzalna jurisdikcija za hudodelstva zoper človečnost obstaja in tako daje nacionalnim sodnim oblastem pravico, da storilce ne glede na okoliščine preganjajo ali kaznujejo« (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001e: 5).

katere ozemlju je kaznivo dejanje storjeno, ali pred takim mednarodnim sodiščem, ki bi bilo pristojno za pogodbenice, ki bodo pristale na pristojnost tega sodišča.

Na prvi pogled bi torej izhajajoč iz Konvencije ocenili, da za hudodelstvo genocida v odsotnosti pristojnega mednarodnega sodišča velja zgolj teritorialna jurisdikcija. Vendar pa kljub temu med številnimi avtorji prevladuje stališče, da ne glede na to omejitev obče mednarodno pravo priznava univerzalno jurisdikcijo za hudodelstvo genocida, in kot opozarja Bassiouni (2001a: 975), »celo kljub temu, da pravzaprav ne obstaja praksa držav, ki bi tako trditev lahko podprla.«

Tudi Meddržavno sodišče je leta 1996 v primeru Bosna in Hercegovina proti Jugoslaviji, v katerem je razsojalo o sporu o uporabi Konvencije o preprečevanju in kaznovanju hudodelstva genocida, potrdilo, da ne obstaja teritorialna omejitev obveznosti, ki jo imajo države, da preprečujejo in kaznujejo zločin genocida. Ob tem se je sklicevalo tudi na svoje mnenje iz leta 1951, v katerem je že pred pol stoletja priznalo univerzalno naravo hudodelstva genocida, načela, vsebovana v Konvenciji, pa označilo za načela, ki jih priznavajo civilizirani narodi kot zavezujoča za vse države, tudi ob odsotnosti izrecnih pogodbenih obveznosti. Sodišče je leta 1996 iz tega izpeljalo, da so pravice in dolžnosti, vsebovane v Konvenciji, pravice in dolžnosti *erga omnes*, to pa pomeni, da dolžnost, ki jo ima vsaka država, da preprečuje in kaznuje zločin genocida, s Konvencijo ni teritorialno omejena (Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1996, odstavek 31).

Kljub odsotnosti utemeljitve univerzalna jurisdikcija za hudodelstvo genocida v mednarodnem pogodbenem pravu lahko univerzalno jurisdikcijo torej izpeljujemo iz univerzalne prepovedi hudodelstva genocida, ki kot del *jus cogensa* sproža dolžnost države *erga omnes*, da storilce kazensko preganja ali izroči drugi državi oz. mednarodnemu kazenskemu sodišču. To pa podpira stališče, da lahko tako obvezo vsaka držav izpolni tudi z uporabo univerzalne jurisdikcije v primerih, ko druge države niso sposobne ali pa ne želijo ustrezno ukrepati.

4.5. Mučenje

Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja iz leta 1968 od držav pogodbenic zahteva, da osebo, ki je osumljena mučenja in se nahaja na njihovem ozemlju, v primeru, da je ne izročijo drugi državi, izročijo pristojnim organom, ki bodo vršili kazenski pregon. Gre

torej za načelo izroči ali sodi, ki ga konvencija državam pogodbenicam nalaga v svojem 7. členu in ki pravzaprav državam pogodbenicam daje univerzalno jurisdikcijo za hudodelstvo mučenja. Dolžnost držav pogodbenic Konvencije je sicer omejena na osebe, ki se nahajajo na njihovem ozemlju, in torej ni tako daljnosežna kot Ženevske konvencije, ki po nekaterih interpretacijah državam nalagajo tudi dolžnost, da domnevne storilce poiščejo tudi takrat, ko niso na ozemlju držav pogodbenic.

Poleg tega imajo tudi države, ki niso pogodbenice Konvencije proti mučenju, izhajajoč iz mednarodnega prava pravico, ne pa tudi dolžnost, da za zločine mučenja izvajajo univerzalno jurisdikcijo. MKSJ je v primeru Furundžija izpostavilo, da je »pravica vsake države, da preiskuje, preganja in kaznuje ali izroči drugi državi posameznike, ki so obtoženi mučenja in so prisotni na njenem ozemlju, ena od posledic kogentne narave, ki jo prepovedi mučenja pripisuje mednarodna skupnost« (Prosecutor vs. Furundžija 1998, odstavek 156). Hudodelstvo mučenja naj bi bil po mnenju sodišča enakega ranga kot zločina piratstva in trgovine s sužnji, zato so tisti, ki taka dejanja zagrešijo, sovražniki človeštva – *hostis humani generis* (Prosecutor vs. Furundžija 1998, odstavek 147). Prepoved mučenja je višjega ranga kot druga pravila mednarodnih pogodb in občega prava tudi zaradi svoje pomembnosti in vrednot, ki jih ščiti. Dokaze najdemo v dejstvu, da nobena pogodba, ki zadeva človekove pravice, ali pravilo občega prava ne dovoljuje omejevanja te prepovedi, poleg tega pa tudi drugi instrumenti mednarodnega kazenskega prava prepovedujejo mučenje. Sodišče tako ugotavlja, da prav kogentni značaj prepovedi mučenja odraža dejstvo, da je ta prepoved postala ena temeljnih standardov mednarodne skupnosti, ki je absolutna in od katere odklon ni dovoljen (Prosecutor vs. Furundžija 1998, odstavek 154). Državam nalaga dolžnost *erga omnes*, torej dolžnost do vseh članic mednarodne skupnosti (Prosecutor vs. Furundžija 1998, odstavek 151). Logična posledica kogentnega značaja prepovedi mučenja je torej, da ima vsaka država pravico preiskovati, preganjati in kaznovati ali izročiti domnevnega kršitelja, ki se nahaja na njenem ozemlju – vsaka država ima torej izhajajoč iz kogentne narave prepovedi mučenja pravico, da za hudodelstvo mučenja izvaja univerzalno jurisdikcijo.

4.6. Ostali zločini

Poleg zločinov, ki smo jih obdelali do sedaj, in za katere med različnimi avtorji obstaja največji konsenz o veljavnosti univerzalne jurisdikcije, tudi po občem pravu, je

moč v literaturi najti še številne druge predloge zločinov, za katere bi veljala univerzalna jurisdikcija. Najpogosteje se omenjajo suženjstvo in suženjstvu podobne prakse, apartheid, številne oblike v konvencijah kodificiranih terorističnih kriminalnih dejanj, zločini proti miru, različne oblike transnacionalnih kaznivih dejanj in drugo.

Princetonska načela v sklop najhujših zločinov po mednarodnem pravu, za katere naj bi veljala univerzalna jurisdikcija, poleg petih najširše sprejetih zločinov štejejo še suženjstvo in zločine proti miru, kot resna kandidata na konferenci pa sta se pojavljala tudi apartheid in terorizem, ki pa nista bila vključena v končni dokument (The Princeton Principles 2001: 45-48).

Kot že omenjeno, AI v svoji študiji zločine, ki so predmet univerzalne jurisdikcije, razdeli v tri kategorije, nabor pa je zelo široko zastavljen. Številna kazniva dejanja, navedena v tej študiji, sicer le redkokje najdemo kot taka, ki bi bila predmet univerzalne jurisdikcije. V kategoriji zločinov po mednarodnem pravu, v katero so sicer uvrščeni tudi vojna hudodelstva, hudodelstva zoper človečnost, genocid in mučenje, tako najdemo tudi izvensodne usmrtitve in izginotja. Kategorija zločinov po notranjem pravu, ki zadevajo tudi mednarodno skupnost, vsebuje predvsem različna teroristična dejanja, univerzalna jurisdikcija zanje pa izhaja iz pogodbenih določil izroči ali sodi. Po tej študiji pa naj bi univerzalna jurisdikcija veljala tudi za povsem običajne zločine po notranjem pravu, kot so umor, ugrabitev, napad ali posilstvo (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 1).

Končno poročilo londonske konference o izvajanju univerzalne jurisdikcije za hude kršitve človekovih pravic (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 4-9) sicer prav tako navaja vojna hudodelstva, genocid, hudodelstva zoper človečnost in mučenje, si pa za izhodišče identifikacije zločinov, ki so predmet univerzalne jurisdikcije, vzame Osnutek zakonika o hudodelstvih zoper mir in varnost človeštva, ki ga je leta 1996 pripravila Komisija za mednarodno pravo OZN. Poleg že navedenih hudodelstev ta osnutek kot enega od mednarodnih zločinov, za katere izhajajoč iz njegovega 8. in 9. člena velja univerzalne jurisdikcije, navaja tudi zločine proti osebi Združenih narodov in pridruženemu osebi.

Tudi Bassiuni meni, da poleg splošno sprejetih zločinov, ki so del *jus cogensa* in med katere sam uvršča tudi suženjstvo, univerzalna jurisdikcija velja tudi za številne druge zločine, ki sicer še niso dosegli nivoja *jus cogensa*, za katere pa univerzalno jurisdikcijo eksplicitno ali implicitno zagotavljajo konvencije, ki jih definirajo. Pri tem poleg različnih terorističnih dejanj, kot so ugrabitev letal, jemanje talcev, kršitve

varnosti mednarodne pomorske plovbe, podmorskih kablov, fiksni platform na odprtem morju navaja tudi zločine proti osebam, ki so pod mednarodno zaščito, vključno z diplomatskimi agenti, in tudi proti osebju Združenih narodov in pridruženemu osebju. Univerzalna jurisdikcija je zagotovljena tudi za kršitve konvencije o zaščiti kulturne dediščine ter za kazniva dejanja mednarodne trgovine s pornografijo, ponarejanja in pranja denarja, oblikovanja najemniških vojaških enot in nenazadnje za prisilna izginotja oseb (Bassiouni 2001a: 978).

5. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA KOT DOLŽNOST ALI ZGOLJ OPCIJA DRŽAV

Kot prikazano, najdemo v literaturi sicer številne definicije, pa tudi številne delitve univerzalne jurisdikcije, odvisne predvsem od tega, kateri aspekt tega koncepta obravnavajo. Vsekakor pa je ena od najpogostejših delitev tista, ki univerzalno jurisdikcijo deli v dve kategoriji: na t.i. mandatno oz. obvezno univerzalno jurisdikcijo in permisivno ali opcijsko oz. dopustno univerzalno jurisdikcijo. Gre za to, ali države zgolj lahko ali pa so po drugi strani celo zavezane, da za določene zločine izvajajo jurisdikcijo. Razlikovanje med obvezo in možnostjo izvajanja univerzalne jurisdikcije se v veliki meri sklada z izrazom doktrine univerzalne jurisdikcije v mednarodnem občem pravu in mednarodnem pogodbenem pravu (Broomhall 2002: 401), pri čemer naj bi opcija veljala za prvega, obveza pa za drugega. Vendar pa si tudi v tem primeru mnenja niso povsem enotna.

5.1. Obligatorna univerzalna jurisdikcija

Številne mednarodne konvencije po drugi svetovni vojni, predvsem pa po letu 1970, vsebujejo določila o obvezi pregona zločinov, ki jih definirajo, pri čemer večina, ne pa vse, vsebujejo obveze izroči ali sodi. Gre torej za univerzalno jurisdikcijo na podlagi pogodbenih določil v obliki *aut dedere aut judicare*, nekakšno kvazi univerzalno jurisdikcijo torej, saj velja le med državami pogodbenicami posamezne konvencije. Države pogodbenice so namreč zavezane, da v primeru, ko se domnevni storilec nahaja na njihovem ozemlju, proti njemu bodisi same sprožijo postopke pregona ali pa ga izročijo državi, ki je zmožna in tudi želi pregon izvajati sama.

Brown (2001: 394) ob tem govori o t.i. novem modelu univerzalne jurisdikcije, ki ga z obvezo izroči ali sodi vzpostavljajo mednarodne konvencije, vendar hkrati opozarja, da v tem primeru pravzaprav sploh ne moremo več govoriti o univerzalni jurisdikciji, saj gre, kot opozarja tudi Broomhall (2002: 401), v bistvu za pogodbene dolžnosti oz. nekakšen »režim jurisdikcijskih pravic in dolžnosti med skupino držav pogodbenic neke konvencije«. Da režim ni resnično univerzalen, je še posebej očitno v primeru regionalnih konvencij. Tudi sodnik Meddržavnega sodišča Guillaume je v ločenem mnenju v primeru DR Kongo proti Belgiji univerzalno jurisdikcijo, ki izhaja iz načela *aut dedere aut judicare*, ki ga vsebujejo številne mednarodne konvencije po letu 1970, označil za t.i. obvezno, a hkrati subsidiarno univerzalno jurisdikcijo. Vendar pa pri tovrstni jurisdikciji po njegovem mnenju sploh ne gre za čisto obliko univerzalne jurisdikcije, saj za vzpostavitev jurisdikcije nad storilcem zahteva njegovo prisotnost na ozemlju države, ki tako jurisdikcijo želi vzpostaviti. Edini pravi primer univerzalne jurisdikcije v mednarodnem pravu je po njegovem mnenju piratstvo (Separate Opinion of Judge Guillaume 2002, odstavek 7 in 16).

Lyal S. Sunga (1997: 254) poleg tega opozarja, da tudi v praksi obstaja le nekaj posamičnih primerov, ko so sodišča držav univerzalno načelo jurisdikcijo uporabila kot edino jurisdikcijsko osnovo, kar naj bi bil še eden od dokazov, da univerzalna jurisdikcija za države ni obvezujoča, pač pa zgolj opcijska. Dejansko so nacionalna sodišča zelo nenaklonjen izvajanju jurisdikcije v primerih, ko med zločinom in državo ni neke jasne povezave. Kljub temu pa Sunga ne izključuje možnosti, da bi lahko bile v prihodnje države mednarodne skupnosti manj tolerantne do tistih, ki dajejo zavetje osebi, osumljeni najhujših hudodelstev po mednarodnem pravu. Zdaj zgolj opcijska univerzalna jurisdikcija bi se tako lahko na podlagi splošnih zahtev mednarodne skupnosti v prihodnosti razvila v zavezujoče pravno pravilo (Sunga 1997: 154). Podobnega mnenja je tudi Broomhall (2002: 403-405), ki sicer ugotavlja, da je univerzalna jurisdikcija, kot izhaja iz obveze izroči ali sodi, ki jo vsebujejo številne povojne konvencije, obvezujoča, da pa lahko za univerzalno jurisdikcijo po občem pravu kljub mnenju nekaterih avtorjev, da je, izhajajoč iz doktrin *jus cogens* in *erga omnes*, mandatorne narave, trdimo kvečjemu to, da obče pravo zaenkrat dovoljuje permissivno, da pa se lahko za genocid, hudodelstva zoper človečnost in nekatera vojna hudodelstva razvije v smer mandatorne univerzalne jurisdikcije.

Vendar pa, kot rečeno, nekateri zagovarjajo stališče, da so države na podlogi univerzalnega načela jurisdikcije tudi po občem mednarodnem pravu dejansko zavezane

preganjati storilce hudih kršitev mednarodnega prava, pri čemer se sklicujejo na doktrini o kogentnem značaju najhujših zločinov in dolžnosti *erga omnes*, torej do celotne mednarodne skupnosti. Kot že omenjeno, Bassiouni (2001b: 25) trdi, da so posledice kogentnega značaja zločina, ena od njih je tudi univerzalna jurisdikcija nad takim zločinom, za države obligatorne in ne zgolj opcijske narave. Univerzalna jurisdikcija naj torej ne bi bila obligatorna le po pogodbenem pravu, pač pa tudi ob odsotnosti pozitivnega mednarodnega prava za zločine, ki so dosegli status kogentnih zločinov.

5.2. Permisivna univerzalna jurisdikcija

Kljub zgoraj omenjeni teoriji o *jus cogens* značaju in dolžnosti *erga omnes* naj v občem pravu v nasprotju s pogodbenim obveza izvajanja univerzalne jurisdikcije za najhujše zločine ne bi obstajala. Ker za vsaj tri pomembne skupine mednarodnih hudodelstev - hudodelstva zoper človečnost, genocid in nekatera vojna hudodelstva - pogodbeno pravo univerzalne jurisdikcije ne omogoča, je potrebno pogledati, kaj o tem pravi obče pravo. Prevladujoče mnenje je, da vsaj za te skupine hudodelstev obče pravo daje pravico, ne pa tudi dolžnost izvajanja univerzalne jurisdikcije (Broomhall 2002: 404). Države se lahko same odločijo, ali bodo v primeru hudih kršitev mednarodnega prava izvajale jurisdikcijo ali ne. Tudi tradicionalna oblika univerzalne jurisdikcije v primeru piratskih dejanj naj od držav ne bi zahtevala, pač pa jim dajala zgolj možnost ukrepanja. Obveza izvajanja jurisdikcije je bila vzpostavljena šele z vključitvijo klavzule izroči ali sodi v mednarodne konvencije po drugi svetovni vojni.

6. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA NA PODLAGI NAČELA AUT DEDERE, AUT JUDICARE

Maksimo *aut dedere aut judicare* (izroči ali sodi) zasledimo že v 17. stoletju v spisih Huga Grotiusa v *De Jure Belli*, v 16. stoletju pa v pisanju Covarruviasa.⁹ Po njunem mnenju naj bi bila prisotnost tujca, ki bi v miru užival sadove svojega zločina, storjenega v drugi državi, v državi, kamor se je zatekel, nevzdržna. Zato mora obstajati možnost, da storilce nekaterih najhujših zločinov preganja ne le država, na ozemlju katere je bil zločin storjen, pač pa tudi država, kamor so se zatekli. Pravzaprav naj bi imela ta država celo dolžnost, da tako osebo pripre in jo bodisi izroči ali pa ji sodi v skladu z načelom *aut dedere aut judicare*.

Reydams (2003a: 28 - 42) ob tem izpostavlja posebno vlogo, ki jo ima v takem sistemu država, na katere ozemlju oz. v katere rokah se nahaja domnevni storilec. Pri tem ločuje dva koncepta univerzalnega načela, ki izhajata iz načela *aut dedere aut judicare*. Po prvem gre za sekundarno oz. subsidiarno jurisdikcijo države, ki je prišla storilca, za katerokoli resno kaznivo dejanje, ki pa velja le v primeru, ko izročitev pristojni državi ni možna.¹⁰ Pravica države do take jurisdikcije izhaja po eni teoriji iz iz naravnega prava izhajajoče ideje o univerzalni pravici in solidarnosti med narodi, po drugi pa iz pravice države, da brani svoj javni red. Po drugem načelu ima država, ki je zajela domnevnega storilca, jurisdikcijo le za mednarodna kazniva dejanja, vendar za razliko od prvega načela poudarek ni na pozitivni pravici do izvajanja univerzalne jurisdikcije, ampak na negativni dolžnosti ne ščititi pobeglega storilca.¹¹ Pravice in dolžnosti, ki tako nastanejo, so bilateralne med državo, ki je zajela storilca, in državo, ki jo kaznivo dejanje najbolj zadeva. To zadnje načelo lahko apliciramo tudi na mednarodne konvencije, sprejete po 2. svetovni vojni, ki vsebujejo določila izroči ali

⁹ Grotius in Covarrius sta sicer uporabila nekoliko drugačno obliko tega izraza, saj nista govorila o *aut dedere aut judicare*, ki se danes najpogosteje prevaja kot izroči ali sodi, pač pa o dolžnosti *aut dedere aut punire*, kar bi lahko prevedli kot izroči ali kaznuj. Pri današnji obliki gre torej za nekakšno modernizirano obliko Grotiusove fraze, ki upošteva uveljavljeno načelo kazenskega prava o domnevi nedolžnosti. Vendar pa tudi izraz izroči ali sodi ni povsem konsistenten z načeli kazenskega prava. Kot opozarja Marc Henzelin (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001b: 11-12) bi bil veliko bolj primeren izraz izroči ali kazensko preganjaj – *aut dedere aut prosequi*, saj lahko dolžnost soditi nastopi šele potem, ko ima tožilec dovolj dokazov. Vendar pa sama fraza niti ni odločilnega pomena, saj je načelo v konvencijah jasno zapisano – od pogodbenic namreč zahteva, da v primeru, ko domnevnega storilca ne izročijo drugi državi, zadevo *predajo pristojnim organom, ki bodo vršili kazenskopravni pregon* (glej npr. Terrorist Bombings (člen 8.1), Konvencija proti mučenju (člen 7.1), Konvencija proti jemanju talcev (člen 8.1)).

¹⁰ To načelo Reydamns imenuje »kooperativno splošno načelo univerzalnosti«.

¹¹ To načelo Reydamns imenuje »kooperativno omejeno univerzalno načelo«.

sodi. Ker so pravice in dolžnosti v tem primeru bilateralne med posameznimi državami pogodbenicami, te pa, kot vemo, niso vse države sveta, se pojavljajo dvomi, ali lahko pri univerzalnem načelu, ki izhaja iz mednarodne konvencije in v njej vsebovanega načela izroči ali sodi, sploh govorimo o univerzalni jurisdikciji, ali kvečjemu o nekakšni kvazi univerzalni jurisdikciji, na kar smo že opozorili.

6.1. *Aut dedere aut judicare* v Ženevskih konvencijah

Določilo *aut dedere aut judicare* je v pogodbenem pravu svoje mesto našlo v 20. stoletja. V moderni obliki ga prvič najdemo v Ženevskih konvencijah (49. člen I., 50. člen II., 129. člen III. in 146. člen IV. Ženevske konvencije in posredno 85. člen Protokola I), in se glasi:

Vsaka visoka pogodbenica mora uvesti preiskavo proti osebam, ki so osumljene, da so hudo kršile Konvencijo ali so to ukazale, in proti njim začeti sodni postopek pred lastnim sodiščem, ne glede na njihovo nacionalno pripadnost. Če visoki pogodbenici bolj ustreza in če je v skladu z določbami njene zakonodaje, sme predati osebe sodišču druge udeležene visoke pogodbenice, če ima ta dovolj dokazov proti tem osebam.

Lahko rečemo, da so določila v Ženevskih konvencijah nekakšna začetna oblika modernega izraza določila izroči ali sodi, kot se je bolj enotno uveljavilo predvsem v protiterorističnih konvencijah po letu 1970. Določila Ženevskih konvencij se od kasnejših konvencij ne razlikujejo le po formulaciji načela izroči ali sodi, pač pa tudi v tem, da kot primarno dolžnost državam nalagajo dolžnost soditi storilcu. Dolžnost izročiti ga drugi državi, če ima ta proti njemu dovolj dokazov, je temu podrejena. Po drugi strani pa je v konvencijah po letu 1970, ki vsebujejo načelo izroči ali sodi, primarna dolžnost države, da storilca, ki se nahaja na njenem ozemlju, izroči drugi državi, dolžnost, da mu sodi, pa nastopi šele v primeru, če do izročitve ne pride.

6.2. *Aut dedere aut judicare* v konvencijah po letu 1970

Prvo iz serije t.i. protiterorističnih konvencij, ki vsebujejo načelo izroči ali sodi, so države sprejele leta 1970. Šlo je za Konvencijo o zatiranju nezakonitih zasegov letal, ki je hkrati zaznamovala tudi novo obdobje v formulaciji pravila *aut dedere aut judicare* v mednarodnem pogodbenem pravu. Konvencija, katere strukturi so poleg Konvencije proti mučenju sledile številna kasnejše konvencije za zatiranje mednarodnega terorizma z določilom izroči ali sodi, predstavlja nekakšno platformo vsebinske zasnove in

poglavitnih vsebinskih poudarkov kasnejših konvenciji. Ti so sicer doživeli nekaj manjših sprememb, v osnovi pa ostali enaki, saj vsi sledijo ideji, da storilci hudih zločinov ne bi smeli ostati nekaznovani. Vse te konvencije poleg definicije posameznih kaznivih dejanj tako državi pogodbenici nalagajo:

- dolžnost, da sprejme zakonodajo, ki bo inkriminirala definirana dejanja in ji omogočila, da domnevnega storilca pripre in ga bodisi izroči drugi državi ali mu sodi pred lastnimi sodišči;
- dolžnost, da ukrepa, če se domnevni storilec nahaja na njenem ozemlju, in sicer tako, da zagotovi njegovo navzočnost, da bi ga lahko nato izročila drugi državi oz. mu sodila sama – to torej pomeni, da mu ne sme dajati zatočišča;
- dolžnost, da zoper domnevnega storilca, ki je v njenih rokah, ne glede na to, kakšne narodnosti je oz. kje je bil zločin storjen, v primeru, da ga ne izroči drugi državi, sproži kazenski postopek oz. mu sodi pred lastnimi sodišči.

Vsa ta določila predstavljajo osnovo univerzalne jurisdikcije za zločine, ki jih konvencije definirajo. Korak naprej v formulaciji načela *aut dedere aut judicare*, kot je vsebovano v Ženevskih konvencijah, predstavlja ločitev določil o jurisdikciji na eni strani in določil o pregonu (*aut dedere aut judicare*) na drugi strani (Dissenting Opinion of Judge Van den Wyngaert 2002, odstavki 59-62). Določila o jurisdikciji in pregonu so ločeno prikazana tudi v prilogi 1, v kateri najdemo najpomembnejše poveljne mednarodne konvencije z določilom izroči ali sodi. Konvencija o zatiranju nezakonitih zasegov letal tako v 4. členu pogodbenicam nalaga, da zagotovijo jurisdikcijo za kazniva dejanja, definirana v konvenciji, pri čemer je za potrebe te študije zanimiv predvsem člen 4.2, ki zagotavlja univerzalno jurisdikcijo, in se podobno glasi tudi v drugih tovrstnih konvencijah:

Vsaka država članica bo prav tako podvzela vse ukrepe, ki so potrebni, da bi uveljavila svojo sodno pristojnost za taka kazniva dejanja v primeru, kadar je osumljenec na njenem ozemlju in ga ne bo izročila v skladu z 8. členom te Konvencije nobeni državi iz 1. odstavka tega člena.

Načelo izroči ali sodi pa je eksplicitno vsebovano v enem od sledečih členov in državi pogodbenici nalaga, kako vršiti pregon nad zajetim domnevni storilcem. Člen 7. Konvencije o zatiranju nezakonitih zasegov letal, z manjšimi spremembami pa tudi istovrstni členi v kasnejših konvencijah (z izjemo Konvencije o kaznivih dejanjih na letalih iz leta 1963 in Konvencije o označevanju plastičnih eksplozivov iz leta 1991), se tako glasi:

Vsaka država članica, na katere ozemlju je domnevni storilec, ga mora v primeru, če ga ne izroči, brez izjeme in ne glede na to, ali je bilo kaznivo dejanje storjeno na njenem ozemlju, izročiti pristojnim organom zaradi kazenskega postopka. Ti organi odločajo na enak način kot v primeru kakšnega drugega težjega kaznivega dejanja po pravu te države.

Ob tem je potrebno poudariti, da določilo *aut dedere aut judicare*, tudi če prezremo očitke o kvazi univerzalni jurisdikciji, v bistvu samo po sebi ne pomeni univerzalne jurisdikcije. To določilo namreč vzpostavlja zgolj dolžnost države, da domnevnega storilca, ki se nahaja na njenem ozemlju, izroči oz. v primeru, ko do izročitve ne pride, sama izvaja kazenski pregon. Njena dolžnost kot pogodbenice je torej, da to zahtevo izpolni, vendar pa je v določenih primerih to možno le na podlagi univerzalne jurisdikcije (Bassiouni 2001a: 977). Določilo *aut dedere aut judicare* torej univerzalno jurisdikcijo omogoča posredno. Zato konvencije v členu, ki določa podlago jurisdikcije, poleg običajne teritorialne osnove ter nekoliko manj običajnih aktivne in pasivne personalitetne ter varnostne jurisdikcije pogodbenicam nalagajo, da svojim sodiščem omogočijo izvajanje jurisdikcije tudi v primeru, ko je edina povezava med državo in domnevnim storilcem njegova prisotnost na ozemlju države – to pa torej pomeni, da ji nalaga, da sodiščem omogoči, da sodijo tudi na podlagi univerzalne jurisdikcije.

7. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA IN VPRAŠANJE IN ABSENTIA

Kot smo ugotovili v 1. poglavju, je eden od bistvenih elementov, ki definira univerzalno jurisdikcijo, odsotnost povezave med konkretnim zločinom in državo, ki jurisdikcijo izvaja. Vendar pa smo hkrati opozorili tudi na dejstvo, da temu ni čisto tako. Kljub temu, da se ne zahteva noben od klasičnih navezovalnih elementov – teritorialni, pasivni ali aktivni personalitetni ali varstveni – pa se večina avtorjev strinja, da je za izvajanje univerzalne jurisdikcije potrebna povezava v obliki prisotnosti domnevnega storilca v državi, ki bi tako jurisdikcijo želela izvajati. Čeprav gre za prevladujoče mnenje, pa nekateri opozarjajo, da temu ni čisto tako.

7.1. Absolutna in pogojna univerzalna jurisdikcija

Vprašanje prisotnosti domnevnega storilca kot predpogoj za izvajanje univerzalne jurisdikcije je eno od osrednjih vprašanj, ki obvladuje razpravo o univerzalni jurisdikciji. Ko govorimo o tem vidiku univerzalne jurisdikcije, govorimo pravzaprav o njenih dveh oblikah: o absolutni univerzalni jurisdikciji in pogojni univerzalni

jurisdikciji. Absolutna je takrat, ko med državo in storilcem ni nobene povezave, niti v obliki prisotnosti storilca na ozemlju države, potem ko je zločin storil v drugi državi. Kot ob tem opozarja Brigitte Stern (El Zeidy 2003), v primeru, ko bi bila prisotnost domnevnega storilca pogoj za izvajanje jurisdikcije, pravzaprav sploh ne bi mogli več govoriti o pravi univerzalni jurisdikciji.¹²

Relativna ali pogojna jurisdikcija pa po drugi strani pomeni, da ima država, ki želi izvajati jurisdikcijo, storilca v svojih rokah. Ali tovrstno jurisdikcijo, ki za sprožitev preiskave zahteva prisotnost domnevnega storilca, imenuje priporniška univerzalna jurisdikcija (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001b:15). Mednarodni odbor Rdečega križa jo imenuje teritorialna univerzalna jurisdikcija (National Enforcement of International Humanitarian Law 1999), sodniki Meddržavnega sodišča pa za jurisdikcijo, ki izhaja iz mednarodnih konvencij z določilom izroči ali sodi uporabljajo izraz teritorialna jurisdikcija nad osebami za dejanja, ki so bila storjena drugod (Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2002, odstavek 59-60).

Kljub temu, da so, kot smo videli, nekateri mnenja, da takrat sploh ne gre več za univerzalno jurisdikcijo, pa po mnenju avtorice tega dela odsotnost kakršnekoli druge povezave, bodisi klasične teritorialne ali neteritorialne, še vedno govori v prid univerzalni jurisdikciji.

Z vprašanjem univerzalne jurisdikcije v odsotnosti se je v primeru DR Kongo proti Belgiji spopadlo tudi Meddržavno sodišče, vendar pa ne v glavni sodbi sodišča, pač pa v ločenih mnenjih nekateri od sodnikov.¹³ Po mnenju sodnikov Higgins, Kooijmans in Burgenthala je tako absolutna univerzalna jurisdikcija, ali, kot jo imenujejo oni, univerzalna jurisdikcija v pravem pomenu besede, po mednarodnem občem pravu dovoljena za zločin piratstva. Dovoljena je tudi za ostale hude zločine, kljub temu, da je pregled zakonodaj držav pokazal, da se pravzaprav povsod zahteva povezava med zločinom in državo foruma in da tudi ne obstajajo dejanski primeri, ki bi temeljili na tovrstni jurisdikciji. Vendar pa obenem v teh istih virih ni moč najti dokazov o *opinio juris* o nelegalnosti takšne jurisdikcije (Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2002, odstavek 45). Države torej lahko izvajajo jurisdikcijo

¹² Brigitte Stern tako pravi: »Načelo univerzalnosti se najpogosteje razume, kot da daje državam jurisdikcijo za dejanja, ki so jih zagrešili tuji državljani kjerkoli na svetu, izključno na osnovi prisotnosti storilca na ozemlju te države. Vendar pa je to preveč omejeno razumevanje tega, kaj naj bi univerzalna jurisdikcija bila. Če se zahteva takšno teritorialno povezavo, potem dejansko sploh ne gre za pravo univerzalno jurisdikcijo.«

¹³ Podrobneje o primeru v 9. poglavju.

tudi ob odsotnosti povezave s konkretnim zločinom, vendar pa morajo pred tem izpolniti nekaj pogojev, ki jih sodniki povzemajo v petih točkah.¹⁴

Drugačnega mnenja je bil v ločenem mnenju ob istem primeru predsednik sodišča Guillaume, ki dopustnosti univerzalne jurisdikcije v odsotnosti ostro oporeka. Po njegovem mnenju niti mednarodne pogodbe z določilom izroči ali sodi niti obče mednarodno pravo ne priznavajo univerzalne jurisdikcije brez prisotnosti storilca v državi, ki želi proti njemu sprožiti kazenski postopek (Separate Opinion of President Guillaume 2002, odstavek 9). Nedopustnost izvajanja univerzalne jurisdikcije kot odraz spoštovanja iz mednarodnih pogodb izhajajočega načela izroči ali sodi v primeru odsotnosti osumljenca je pravzaprav povsem razumljiva. Če namreč upoštevamo, da lahko po načelu izroči ali sodi država izvaja univerzalno jurisdikcijo šele v primeru, če do izročitve drugi državi ne pride, potem vprašanje odsotnosti ali prisotnosti osumljenca kot predpogoj za jurisdikcijo pravzaprav odpade. Če država namreč izroča nekoga drugi državi, potem ima njegovo navzočnost zagotovljeno. Vendar pa El Zeidy (El Zeidy 2003) ob tem opozarja, da dejstvo, da konvencije zahtevajo prisotnost storilca, še ne pomeni, da je »splošna praksa univerzalnosti *in absentia* prepovedana«.

7.2. Univerzalna jurisdikcija v odsotnosti – kdaj?

Velik del nejasnosti oz. spornosti vprašanja prisotnosti ali odsotnosti osumljenca izhaja tudi iz dejstva, da se ob razpravah o tem vprašanju pogosto ne specificira, od katerega časovnega momenta naj bi bila prisotnost osumljenca na ozemlju države, ki želi izvajati univerzalno jurisdikcijo, sploh nujna. Je prisotnost osumljenca na ozemlju pogoj, da pristojni organi države sploh lahko začnejo s preiskavo? Je pogoj za izdajo zapornega naloga ali pa je prisotnost potrebna zgolj pred sodiščem? Kot ugotavljajo sodniki Higgins, Kooijmans in Burgenthal, pregled nacionalne zakonodaje, primerov in strokovnih člankov pokaže široko paleto predpisanih časovnih momentov, od katerih je prisotnost osumljenca za izvajanje jurisdikcije nujni pogoj (Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2002, odstavek 54). Kljub temu pa je vsaj v

¹⁴ Teh pet točk se glasi: Izvajanje kazenske jurisdikcije mora spoštovati nedotakljivost ali imunitete osumljenih oseb; država, ki bi želela izvajati univerzalno jurisdikcijo, mora najprej državi, katere državljan je domnevni storilec, ponuditi možnost, da obtožbe proti njemu obravnava sama; obtožnico lahko pripravi le neodvisni tožilec ali preiskovalni sodnik, brez vpliva ali nadzora s strani vlade njegove države; obstajati morajo posebne okoliščine, ki dejansko zahtevajo izvajanje mednarodne kazenske jurisdikcije; univerzalno kazensko jurisdikcijo se lahko izvaja le za hudodelstva, ki v mednarodni skupnosti veljajo za najbolj ostudna (Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2001, odstavek 59-60).

dveh dokumentih, ki narekujeta usmeritve v izvajanju univerzalne jurisdikcije, meja jasno postavljena. AI prisotnost storilca ne zahteva v času preiskave, vendar pa je, če gre primer na sodišče, prisotnost obtoženega v procesu obvezna. Ob tem poudarja, da je izvajanje preiskave, brez katere ni moč pripraviti obtožnice in zahtevati izročitve, v odsotnosti osumljenca nekaj povsem drugega kot sojenje v odsotnosti obtoženca (Universal jurisdiction: Belgian Prosecutor 2003: 1). Podobno velja za princetonska načela, po katerih se prisotnosti osumljenega v državi foruma ne postavlja kot pogoj za začetek kazenskega postopka, preiskavo, objavo obtožnice ter izdajo zahteve za izročitev, vendar pa se mora obtoženec, če primer doseže to stopnjo, pojaviti pred sodiščem, ki ga obravnava.¹⁵

8. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA V KAZENSKI ZAKONODAJI IN SODNI PRAKSI DRŽAV

Do sedaj smo si pogledali predvsem, kako je univerzalna jurisdikcija in nekatera hudodelstva, za katera po večinskem mnenju velja, uveljavljena v mednarodnem pogodbenem in deloma tudi v občem pravu. Seveda pa je potrebno pogledati tudi, kako univerzalne jurisdikcije ureja zakonodaja držav ter kako jo, če jo, le-te tudi izvajajo v praksi.

Zakonodaja držav kaže številne variacije vgradnje univerzalne jurisdikcije v kazenskopravna določila - od tega, ali sploh zagotavljajo univerzalno jurisdikcijo, kakšne zahteve postavljajo, za katere zločine jih zagotavljajo, ali je zagotovljena neposredno ali izhajajoč iz mednarodnih pogodb, pa do tega, kdo ima možnost sprožiti postopek in koliko in kako lahko v izvajanje univerzalne jurisdikcije poseže izvršna veja oblasti (primer Belgije, Nemčije). Zakoni, ki dajejo dovoljenje za izvajanje univerzalne jurisdikcije, se torej razlikujejo tako po dosegu kot značaju, od zelo restriktivnih do takih, kot je bil nekoč belgijski, ki je dajal možnost za skoraj neomejeno uporabo univerzalne jurisdikcije.

O tem, v kolikšni meri nacionalne zakonodaje zagotavljajo univerzalno jurisdikcijo in koliko jo dejansko tudi uporabljajo v praksi, kot enem od predpogojev za trditev, da je univerzalna jurisdikcija dosegla nivo mednarodnega občega prava, lahko med avtorji,

¹⁵ Načelo 1 (The Princeton Principles 2001: 28).

ki so se s tem vprašanjem ukvarjali, razkrijemo dve stališči: zanemarljivo malo in v veliki meri, vendar pa še zdaleč ne popolno.

8.1. Univerzalna jurisdikcija v praksi držav je zelo redek pojav

Poročilo londonske konference navaja, da ima zakonodajo, ki bi sodiščem izrecno dovoljevala sojenja za najhujše zločine na podlagi univerzalne jurisdikcije, le nekaj držav, pa še tisti zakoni, ki obstajajo, so slabi. Pogosto zakoni, ki implementirajo konvencije o mednarodnih kaznivih dejanjih, ne vsebujejo možnosti univerzalne jurisdikcije, nekatere države pa svoje implementacijske zakone, ki sicer zagotavljajo univerzalno jurisdikcijo, omejuje bodisi časovno ali pa krajevno.¹⁶

Tudi Bassiouni (2001a: 946) je mnenja, da univerzalna jurisdikcija v mednarodnem občem in pogodbenem pravu ni uveljavljena v tolikšni meri, kot bi to želeli prikazati njeni goreči zagovorniki, predvsem večje mednarodne nevladne organizacije, kot sta AI in Human Rights Watch. Kot opozarja, te organizacije v svojih študijah navajajo države, ki naj bi imele v svoji zakonodaji univerzalno jurisdikcijo, čeprav pravna določila, ki jih citirajo, dejansko takšne trditve ne podpirajo ali vsaj ne tako nedvoumno, kot to predstavljajo one. Dejansko obstaja le majhno število nacionalnih zakonodaj, ki bi zagotavljale univerzalno jurisdikcijo, še bolj skopa pa je sodna praksa držav. Kot pravi, je pregled nacionalnih zakonodaj, ki so ga opravili strokovnjaki, pokazal, da ima le nekaj držav v svojih zakonih določila o univerzalni jurisdikciji. Da bi bila univerzalna jurisdikcija del občega prava, lahko po njegovem mnenju torej izpeljemo kvečjemu iz kogentne narave zločinov, kajti praksa držav na to ne kaže.

Po drugi strani pa priznava, da imajo številne države zakone z izventeritorialnim jurisdikcijskim dosegom. Vendar pa izventeritorialni doseg nacionalne jurisdikcije seveda še ne pomeni univerzalne jurisdikcije. Prav zato, ker se univerzalna jurisdikcija pogosto zamenjuje z ostalimi teorijami izventeritorialne jurisdikcije, prihaja do največ napak pri tolmačenju nacionalnih zakonodaj. Dejansko praksa držav namreč v veliki večini primerov kaže na povezavo med zločinom in državo, ki izvaja jurisdikcijo, bodisi na osnovi teritorija ali pa nacionalnosti žrtve ali storilca (Bassiouni 2001a: 961). In kot opozarjajo nekateri drugi (Sriram 2003: 355-367; Sunga 1997: 254), je tudi v primerih, ko se sodni postopek vodi na podlagi univerzalne jurisdikcije, to le redkokdaj edina

¹⁶ Kot npr. Anglija v zakonu iz l. 1991, ki velja le za zločine, ki so bili zagrešeni v vojni v Nemčiji oz. njenih okupiranih ozemljih med 2. svet. vojno.

jurisdikcijska osnova. Sodniki se namreč v večini primerov poleg univerzalne jurisdikcije sklicujejo še na katero drugo jurisdikcijsko osnovo. Sriramova, ki prav tako opozarja, da sodniki univerzalno jurisdikcijo izredno redko uporabljajo kot edino osnovo jurisdikcije, razlikuje med tremi različnimi pristopi uporabe oz. neuporabe univerzalne jurisdikcije. Pri prvem pristopu gre za uporabo t.i. čiste univerzalne jurisdikcije, ko je univerzalna jurisdikcija edina osnova za kazenski pregon, vendar pa je tak pristop izjemno redek. Precej bolj pogosta je uporaba t.i. univerzalne jurisdikcije plus, ko se poleg univerzalne narave zločina sodniki sklicujejo tudi na domačo kazensko zakonodajo ali ostala načela izvenitorialne jurisdikcije. Po tretjem pristopu pa sicer sodniki nacionalnih sodišč razmišljajo o tem, da bi se oprli na univerzalno jurisdikcijo, vendar pa se potem oprejo izključno na domačo kazensko zakonodajo in ostale teorije izvenitorialne jurisdikcije (Sriram 2003; 358-367). Tudi v primeru Pinochet, ko so španski sodniki govorili o univerzalni jurisdikciji, so se dejansko oprli na pasivno personalitetno in ne univerzalno načelo, saj je bila večina žrtev domnevnih zločinov španskih državljanov.

8.2. Univerzalno jurisdikcijo v praksi držav dokazujejo številni primeri

Čeprav nekateri menijo, da univerzalne jurisdikcije ni moč najti ne v zakonodaji ne v sodni praksi držav, pa drugi navajajo primere, ki v zadnjem desetletje 20. stoletja kažejo na novo obdobje v njenem izvajanju. Porast števila primerov univerzalne ali, če smo bolj korektni, izvenitorialne jurisdikcije v Evropi v 90. letih prejšnjega stoletja v veliki meri izhaja iz dveh skupin primerov, ki izvirajo iz dveh različnih okoliščin.

Prva skupina so primeri, ki se nanašajo na hudodelstva, storjena v nekdani Jugoslaviji in v Ruandi. Za ta hudodelstva sta sicer primarno pristojni posebni mednarodni sodišči MKSJ in MKSR, vendar pa so jurisdikcijo, ki jo lahko označimo za univerzalno, že pred njuno ustanovitvijo, predvsem pa po njej, zaradi dolžnosti implementacije določil statuta obeh sodišč in sodelovanja z njimi, še bolj pa zaradi prisotnosti številčne begunske populacije iz vojnih območji, predvsem iz nekdane Jugoslavije, na njihovem ozemlju, izvajale tudi nekatere evropske države, med njimi Nemčija, Avstrija, Švica in Danska.

Druga skupina pa so primeri, ki se nanašajo na kršitve človekovih pravic, kot so izginotja in mučenja, storjena med vojaškimi diktaturami v Latinski Ameriki, predvsem v Argentini in Čilu, in so v veliki meri posledica trdnih povezav z državami, ki so se

primerov lotile, saj so bili žrtve diktatur tudi številni njihovi državljani, kar velja predvsem za Španijo in Italijo. Prav Španija je v pogledu kazenskih pregonov nekdanih pomembnih akterjev južnoameriških diktatorskih režimov najbolj aktivna, vendar pa je potrebno poudariti, da večina tovrstnih primerov temelji na pasivnem personalitetnem in ne univerzalnem načelu.

Po drugi strani pa do 90. let prejšnjega stoletja, z izjemo primerov Eichmann in Demjanjuk pred izraelskimi sodišči, v literaturi najdemo komaj kakšen primer, pri katerem bi lahko govorili o univerzalni jurisdikciji, res pa je, da se o univerzalni jurisdikciji govori tudi v povezavi s sojenji nacističnim zločincem po koncu druge svetovne vojne na nürnberškem in tudi nacionalnih sodiščih. Vendar pa so vsi ti primeri sporni – v primeru Eichmann in Demjanjuk namreč ni šlo zgolj za univerzalno jurisdikcijo, pač pa bolj za pasivno personalitetno in celo varstveno načelo, jurisdikcija nürnberškega sodišča pa naj v resnici tudi ne bi temeljila na univerzalnem načelu, kot skušajo prikazati nekateri, pač so »bili sodni procesi v Nürnbergu pravzaprav uporaba nacionalne jurisdikcije s strani takratne efektivne nemške oblasti – zaveznikov« (Morris 2002: 343).

8.3. Univerzalna jurisdikcija v zakonodaji držav

Sicer pa naj bi študija nacionalnih kazenskih zakonodaj, ki jo je v letu 2000 v preko 130 državah opravila AI, rezultate pa septembra 2001 objavila v dokumentu z naslovom *The Duty of State to Enact and Enforce Universal Jurisdiction*, pokazala, da ima vsaj 125 držav zakonodajo različnih stopenj učinkovitosti in dosega, ki dovoljuje izvajanje univerzalne jurisdikcije za enega ali več zločinov, in da so sodišča v vsaj ducatu držav, med njimi v **Avstraliji, Avstriji, Belgiji, Kanadi, Danski, Franciji, Nemčiji, Izraelu, Mehiki, Nizozemski, Senegal, Španiji, Veliki Britaniji in ZDA**, takšno jurisdikcijo že tudi izvajala (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 4).¹⁷

Študija je iz nacionalnih zakonodaj izluščila 5 modelov zakonodaj, ki dovoljujejo univerzalno jurisdikcijo:

- Zakonodaje, ki izrecno dovoljujejo izvajanje univerzalne jurisdikcije.
- Zakonodaje, ki dovoljujejo univerzalno jurisdikcijo za običajna kazniva dejanja, ki pa lahko v določenih okoliščinah dosežejo naravo mednarodnega kaznivega dejanja.

¹⁷ Bassiouni (2001a: 946) sicer opozarja, da je potrebno rezultate te študije jemati s pridržkom.

- Zakonodaje, ki dovoljujejo univerzalno jurisdikcijo za kazniva dejanja, za katera državi obveznost pregona nalaga mednarodna pogodba, ki kaznivo dejanje definira in katere stranka je.
- Zakonodaje, ki dovoljuje univerzalno jurisdikcijo za hudodelstva po občem pravu ali občepravnih načelih. To pomeni, da bi lahko sodišča neposredno uporabila mednarodno obče pravo in občepravna načela, vendar pa je v večini primerov v nacionalnem pravu še vedno potrebno definirati hudodelstvo in določiti kazni, saj sodišča zelo nerada neposredno uporabljajo načela mednarodnega prava.
- Zakonodaje, v katerih mednarodno pravo, bodisi pogodbeno ali obče, velja za del notranjega prava. V nekaterih državah to pomeni tudi neposredno uporabo mednarodnega prava, vključno z univerzalno jurisdikcijo, v mnogih državah pa je potrebna implementacijska zakonodaja.

AI je univerzalno jurisdikcijo v zakonodaji držav preučevala za vsak zločin posebej. Ugotovila je, da naj bi imelo zakonodajo, ki bi dovoljevala univerzalno jurisdikcijo za vsaj nekatera dejanja, ki dosegajo status vojnih zločinov, 120 držav; za vsaj nekatera dejanja, ki bi pomenila zločin proti človeštvu, skoraj 100 držav; in za dejanja, ki predstavljajo genocid, približno 70 držav (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 7-10). Kljub temu torej, da ima skoraj 2/3 držav zakonodajo, ki omogoča univerzalno jurisdikcijo za vsaj enega od najhujših zločinov, pa nobena od njih nima zakonodaje za vse.

Podatki iz te študije se od mnenja Bassiounija in nekaterih drugih strokovnjakov močno razlikujejo. Vendar pa ne gre spregledati dejstva, da tudi AI kljub optimističnemu prikazovanju velikega števila držav z univerzalno jurisdikcijo na koncu študije priznava, da pri njenem izvajanju dejansko obstajajo številne praktične, pravne in politične ovire in da pravzaprav večina držav še vedno ni sprejela nikakršne zakonodaje, ki bi njenim sodiščem dovoljevala uporabo univerzalne jurisdikcije za vojne zločine, zločine proti človeštvu, genocid in mučenje, večino že obstoječih zakonov pa bi bilo moč izboljšati. Države pogosto, ne glede na to, ali imajo monističen ali dualističen pristop k mednarodnemu pravu, mednarodna hudodelstva sploh ne definirajo v svojih kazenskih zakonikih in zanje ne določijo kazni po notranjem pravu ali pa dovoljujejo univerzalno jurisdikcijo le za nekatere zločine, za druge pa ne. Zaradi neobstoja implementacijske zakonodaje ali nedorečenosti v njej pa sodišča pogosto univerzalne jurisdikcije nočejo izvajati. Veliko je tudi primerov, ko imajo v svojih

zakonih univerzalno jurisdikcijo sicer definirano, je pa v praksi niso nikoli uporabile oz. sodišča niso nikoli definirala njenega dosega. Implementacijo obstoječe zakonodaje ovira tudi nezadostno znanje o univerzalni jurisdikciji, pomanjkanje politične volje ali celo politično vmešavanje v izvajanje take jurisdikcije. Sodišča se pogosto srečujejo s praktičnimi in političnimi težavami pri pridobivanju dokazov ali izročitvah osumljenih. Nekatere države kljub temu, da je to v nasprotju z mednarodnim pravom, še vedno spoštujejo amnestije, pomilostitve in podobne ukrepe nekaznovanosti ali pa imunitete za uradne predstavnike tujih držav, po drugi strani pa ne poznajo konceptov, kot so poveljniška odgovornost ali sodelovanje oz. napeljevanje k zločinu (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001i: 1- 4).

8.4. Univerzalna jurisdikcija v praksi držav obstaja, a ni pogost pojav

Če torej upoštevamo mnenja ene in druge strani in jih skušamo spraviti na nekakšen skupni imenovalec, pridemo do ugotovitve, da univerzalna jurisdikcija v praksi držav sicer obstaja, da pa še zdaleč ni pogost pojav. Kljub temu pa lahko rečemo, da je zadnje desetletje 20. stoletja vseeno pomenilo preobrat v uporabi univerzalne jurisdikcije ali vsaj pasivne personalitetne jurisdikcije, in kar je še morda še pomembneje, pritegnilo pozornost svetovne javnosti na možnosti, ki jih ponuja, in vlogo, ki bi jo lahko igrala v vse bolj razdelanem sistemu kaznovanja posameznikov za hude zločine po mednarodnem pravu. Vsekakor pa lahko, kot v skupnem ločenem mnenju ugotavljajo sodniki Meddržavnega sodišče Higgins, Kooijmans in Buergenthal, »na področju mednarodnega prava (na prelomu stoletja, opomba M.F) opazujemo postopen premik proti osnovam jurisdikcije, ki niso več teritorialne, pri čemer gre sicer za počasne, vendar pa stalne premike k vse širši uporabi izventeritorialne jurisdikcije« (Joint Seperate Opinion of Judge Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2002, odstavek 73). Veliko naj bi k temu pripomogla tudi ustanovitev MKS oz. sprejetje njegovega statuta, saj je moč pričakovati, in dejansko to nekateri primeri že tudi dokazujejo, da bodo nacionalni zakoni, ki zagotavljajo izventeritorialno jurisdikcijo za osebe, obtožene mednarodnih hudodelstev, z implementacijo iz Rimskega statuta izhajajočih obveznosti postali vse bolj ekspanzivni in morda tudi bolj enotni (Sriram 2003: 310).

V nadaljevanju si bomo ogledali, kako v svojih zakonodajah tem trendom sledijo nekatere države, predstavili pa bomo pa tudi nekaj konkretnih sodnih primerov, v katerih je bila univerzalna jurisdikcija bodisi edina ali pa vsaj ena od uporabljenih

jurisdikcijskih osnov. Za prikaz smo izbrali tiste države, ki so svojo zakonodajo uporabile tudi v praksi – države torej, kjer so se državni organi v vsaj enem kazenskem postopku sklicevali na univerzalno jurisdikcijo.

8.5. Zakonodaja držav – primeri

8.5.1. FRANCIJA

Kazenska zakonodaja v Franciji temelji primarno na teritorialnem, aktivnem in pasivnem personalitetnem načelu, le nekaj določil zagotavlja univerzalno jurisdikcijo. Člen 689(1) Zakonika o kazenskem postopku določa, da se lahko osebi, ki je kaznivo dejanje storila izven Francije, sodi pred francoskimi sodišči, če jurisdikcija izhaja iz mednarodnih pogodb, katerih stranka je Francija, in se osumljena oseba nahaja v Franciji. Člen 689(2) zagotavlja univerzalno jurisdikcijo za kaznivo dejanje mučenja, pri čemer se prisotnost obtoženega zahteva že v času preiskave. Da lahko francoska sodišča izvajajo univerzalno jurisdikcijo za vojna hudodelstva in druge zločine, ki jih je Francija po mednarodni pogodbi dolžna preganjati, je marca 1996 potrdilo tudi Kasacijsko sodišče, vendar pa le v primeru, ko se obtoženi nahaja na njenem ozemlju (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001d: 82-83).

Genocid in hudodelstva zoper človečnost so sicer definirani v leta 1994 dopolnjenem Francoskem kazenskem zakoniku, a se zanju univerzalna jurisdikcija izrecno ne predvideva, vendar pa se iz zakonov da izpeljati, da je dejansko možna (Bassiouni 2001a: 988). Francoski pravni sistem je sicer monoističen, mednarodne pogodbe imajo višjo veljavo od notranjih zakonov, vendar pa je v praksi potrebna implementacijska zakonodaja. To se je pokazalo tudi v primeru Javor, ko je moral preiskovalni sodnik prekiniti preiskave proti bosanskemu Srbu za vojne zločine, ker za Ženevske konvencije ni implementacijske zakonodaje, kar je marca 1996 potrdilo tudi Kasacijsko sodišče (Universal jurisdiction: Duty of States 2001d: 86)

Univerzalno jurisdikcijo za dejanja, storjena v konfliktih v nekdanji Jugoslaviji in v Ruandi, francoskim sodiščem zagotavljata tudi zakona 95-1 in 96-432 iz leta 1995 oz. 1996, ki implemetirata resoluciji VS o ustanovitvi MKSJ oz. MKSR. V obeh primerih se zahteva prisotnost obtoženega na francoskem ozemlju (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001d: 82-83).

Primer Javor

Francoski preiskovalni sodnik je leta 1994 začel preiskavo o obtožbah za vojna hudodelstva nad bosanskimi državljani v nekdanji Jugoslaviji. Jurisdikcijo je utemeljil z univerzalno jurisdikcijo, ki naj bi za osebe, ki se po storitvi dejanja znajdejo na francoskem ozemlju, izhajala iz Ženevskih konvencij. Prizivno sodišče je nato odločilo, da preiskovalni sodnik nima pristojnosti za preiskavo teh zločinov, kar je leta 1996 potrdilo tudi Kasacijsko sodišče in podalo enaka argumenta kot prizivno sodišče: prvič, Francija nima zakonodaje, ki bi implementirala dolžnost izroči ali sodi iz Ženevskih konvencij in se zato člena 689 ne more uporabiti; in drugič, določila Konvencij so preveč splošna, da bi lahko imela kakršenkoli učinek v francoskem pravnem sistemu. Po tej odločitvi je Nacionalna posvetovalna komisija za človekove pravice vlado pozvala, naj v zakonu zagotovi implementacijo humanitarnega prava, predvsem Ženevskih konvencij, in natančneje določi kriterije za izvajanja univerzalne jurisdikcije v Franciji (Universal jurisdiction: Duty of States 2001d: 85-86).

Primer DR Kongo proti Franciji na Meddržavnem sodišču

Decembra 2001 je več nevladnih organizacij za človekove pravice v Franciji vložilo tožbo zoper 10 članov kongoleških oblasti, med njimi tudi predsedniku Denisu Sassau in notranjemu ministru Pierru Obi, v kateri jih je obtožilo hudodelstev zoper človečnost in mučenja. Septembra 2002 je bil v okviru preiskave izdan nalog za zaslišanje predsednika Denisa Sassou-a kot priče v primeru proti notranjemu ministru Pierru Obi. DR Kongo je v odgovor pred Meddržavnim sodiščem v Haagu sprožila spor proti Franciji, v katerem zahteva, da sodišče Franciji naloži prekinitev postopkov preiskovalnega sodnika, in odloči, da Francija z uporabo univerzalne jurisdikcije krši ozemeljsko nedotakljivost DR Kongo in diplomatsko imuniteto njenega predsednika (Bekker 2003). Sodišče o zadevi še ni sprejelo končne odločitve, je pa junija 2003 zavrnilo zahtevo DR Kongo za uvedbo začasnih ukrepov proti Franciji. Decembra 2004 je sodišče podaljšalo rok za oddajo odgovora s strani DR Kongo in protiodgovora s strani Francije na 11. julij 2005 za prvo in 11. avgust 2006 za drugo. Na končno odločitev v primeru bo torej potrebno počakati še kar nekaj časa.

8.5.2. NEMČIJA

Konec junija 2002 je v Nemčiji stopil v veljavo nov Zakonik o kaznivih dejanjih zoper mednarodno pravo, ki je del implementacijske zakonodaje za uresničevanje Rimskega statuta MKS. Novi zakon daje nemškim sodiščem univerzalno jurisdikcijo za vojna hudodelstva, genocid in hudodelstva zoper človečnost ne glede na to, kdo, kje, kdaj ali proti komu so bili storjeni (UJ Update april 2003 :12). Vendar pa ima v primerih, ko gre za izvajanje univerzalne jurisdikcije, zvezni državni tožilec po t.i. oportunitetnem načelu diskrecijsko pravico, da pregona sploh ne začne. Primer torej lahko opusti, ne da bi ga sploh raziskal, česar na sodišču ni moč spodbijati.

Poleg tega zakon postavlja še nekatere druge omejitve, s katerimi se je Nemčija želela izogniti preobremenitvi nemških organov pregona s primeri, ki z Nemčijo nimajo nobene zveze in ki jih bi Nemčija tudi težko razrešila (Hessbruegge 2004).¹⁸ Doslej je bilo po tem zakonu vloženih že 26 tožb, vendar v niti enem primeru ni bila sprožena uradna preiskava. Zadnjo tožbo je v imenu petih Iračanov zaradi mučenja konec leta 2004 vložila mednarodna ameriška nevladna organizacija Center za ustavne pravice proti desetim ameriškim uradnikom, med njimi tudi proti obrambnemu ministru Donald Rumsfeldu in nekdanjemu direktorju CIA Georgeu Tenetu, vendar pa tudi v tem primeru obstajajo skoraj neznatne možnosti, da bi bil postopek pregona tudi dejansko sprožen (Hessbruegge 2004).

Po drugi strani pa je bila Nemčija v 90. letih prejšnjega stoletja kar se tiče izvajanja univerzalne jurisdikcije na sodiščih pravzaprav ena najbolj aktivnih držav, kar lahko v veliki meri pojasnimo z velikim številom beguncev, ki so se v Nemčijo zatekli iz nekdanje Jugoslavije. Univerzalno jurisdikcijo nemškim sodiščem je do sprejetja novega zakonika leta 2002 zagotavljal odstavek 6(9) Nemškega kazenskega zakonika, ki dovoljuje uporabo nemške kazenske jurisdikcije za dejanja, ki jih opredeljujejo mednarodne pogodbe, ki zavezujejo Nemčijo, če je obveznost pregona izrecno vsebovana v pogodbi. Jurisdikcija za kaznivo dejanje genocida je vsebovana v odstavku 6(1) Kazenskega zakonika, ki vsebuje določilo, da se lahko nemški zakon uporablja tudi za dejanja genocida, storjena izven Nemčije. Čeprav člena 6(9) in 7(2) izrecno ne zahtevata nobene povezave z Nemčijo kot predpogoja za jurisdikcijo, pa so sodišča, kot

¹⁸ Po zakonu je tako izvajanje jurisdikcije izključeno, če ima obtoženi imuniteto po mednarodnem občem pravu ali po pogodbi, katere stranka je Nemčija; če po členu 7. sporazuma med Nemčijo in Natom vložitev obtožnice ni mogoča; zvezni tožilec pa lahko tudi opusti primer, če ugotovi, da je neosnovan.

bomo videli, v več primerih tako povezavo zahtevala, bodisi v obliki družinske povezave ali pa nekdanjega ali zdajšnjega stalnega prebivališča v Nemčiji (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 26-27)

Najbolj znani primeri uporabe univerzalne jurisdikcije v 90. letih prejšnjega stoletja, ki jim je skupno, da se je obtoženec vedno nahajal na nemškem ozemlju, so primeri Sokolović, Đajić, Jorgić in Tadić.

Primer Sokolović

Bosanskega Srba Maksima Sokolovića je novembra 1999 Višje deželno sodišče iz Düsseldorfa obsodilo na 9 let zapor zaradi kršitev IV. Ženevske konvencije in genocida proti muslimanskim civilistom maja 1992 v Bosni in Hercegovini. Jurisdikcijo je utemeljilo na členu 6(9) Kazenskega zakonika in povezavi obtoženega z Nemčijo.¹⁹ Februarja 2001 je Zvezno vrhovno sodišče potrdilo sodbo deželnega sodišča in odločilo, da dodatna povezava med Nemčijo, zločinom, storilcem ali žrtvijo ni potrebna (Universal jurisdiction: Duty of States 2001g: 35-36).

Primer Đajić

Bosanski Srb Novislav Đajić je bil leta 1997 obsojen na 5 let zapor za sodelovanje pri umorih 14 Muslimanov v vzhodni Bosni aprila 1992, oproščen pa je bil obtožb za genocid, ker sodišče ni uspelo ugotoviti namena uničenja skupine. Jurisdikcija sodišča je temeljila na členu 6.9 Nemškega kazenskega zakonika in posredno na členih 146 in 147 IV. Ženevske konvencije, povezava z Nemčijo pa je temeljila na tem, da je Đajić prostovoljno prišel v Nemčijo in tam tudi dalj časa živel (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 26).

Primer Jorgić

Nekdanjega vodjo srbske paravojaške skupine Nikolo Jorgića je düsseldorfsko višje sodišče leta 1997 obsodilo na dosmrtno ječo za umor in genocid. Jurisdikcija za genocid je temeljila na členu 6.1. Kazenskega zakonika, kljub temu, da Konvencija o genocidu ne zagotavlja eksplicitno univerzalne jurisdikcije, vendar pa je bilo sodišče mnenja, da je tudi ne izključuje. Jurisdikcija za ostala dejanja je temeljila na členu 6.9 Kazenskega zakonika. Povezavo z Nemčijo je sodišče našlo v tem, da je Jorgić med letoma 1969 in 1992 živel v Nemčiji in bil poročen z nemško državljanko. Leta 1999 je Zvezno sodišče

¹⁹ Sokolović je v Nemčiji živel že 20 let in je tam prejemal tudi pokojnino.

sodbo potrdilo, in tudi, da kazenski pregon po členu 6 Kazenskega zakonika na podlagi univerzalne jurisdikcije zahteva dodatno povezavo z Nemčijo (McKay 1999: 30).

Primer Tadić

Duška Tadića je morala Nemčija potem, ko je bavarsko sodišče po 6.1 členu Kazenskega zakonika proti njemu začelo kazenski postopek, predati MKSJ. Povezavo med Nemčijo in Tadićem je sicer sodišče med drugim našlo v tem, da je Tadić, obtožen zločinov v Bosni in Hercegovini, več mesecev živel v Nemčiji in bil tam tudi aretiran (Reydams 2003a: 150).

8.5.3. ŠVICA

V švicarskem pravnem sistemu univerzalno jurisdikcijo za kršitve Ženevskih konvencij zagotavlja Vojaški kazenski zakonik, ob čemer so za vojna hudodelstva, tudi v nemednarodnih spopadih, pristojna vojaška sodišča. V Vojaškem kazenskem zakoniku se prisotnost obtoženca za začetek preiskave eksplicitno ne zahteva, čeprav v praksi tožilec običajno preiskave ne začne, dokler se ne prepriča, da se osumljenec nahaja na švicarskem ozemlju (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001k: 78-80). Ob koncu leta 2003 je švicarski parlament obravnaval amandmaje k Vojaškem kazenskem zakoniku, po katerih bi določila o univerzalni jurisdikciji zahtevala močno vez med osumljencem in Švico (UJ Update December 2003: 10).

Univerzalno jurisdikcijo najdemo tudi v običajnem kazenskem pravu v členu 6bis švicarskega Kazenskega zakonika, ki pravi, da Zakonik velja za kazniva dejanja, storjena drugje, za katera se je Švica z mednarodno pogodbo zavezala, da jih bo kazensko preganjala, ob pogoju, da je dejanje kaznivo tudi po zakonu države, kjer je bilo storjeno, in da je storilec na švicarskem ozemlju ter ga Švica ne izroči drugi državi (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001f: 72). Švicarski Kazenski zakonik je bil decembra 2000 dopolnjen in tako po novem inkriminira tudi genocid, za katerega univerzalna jurisdikcija v primeru, ko izročitev ni možna, izvajajo civilna sodišča. Po drugi strani je jurisdikcija za zločine proti človeštvu zgolj pasivna personalitetna, saj je leta 1999 vojaško sodišče ugotovilo, da kljub obveznostim, ki jih ima Švica po mednarodnem pravu, ne more izvajati jurisdikcije za zločine proti človeštvu, storjene v Ruandi proti ruandskim državljanom (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001f: 72).

Primer Grabež

Julija 1997 se je na vojaškem sodišču v Luzani končal proces proti bosanskemu Srbu Goranu Grabežu, ki je bil po švicarskem Vojaškem zakoniku obtožen za kršitve običajev in zakonov vojne in ponižujočega ravnanja s civilnimi zaporniki. Zaradi nejasnih dokazov in pričanj ga je sodišče oprostilo, vendar pa je ugotovilo, da je po členu 109 Vojaškega kazenskega zakonika glede na naravo spopada pristojno za obravnavanje primera (McKay 1999: 43).

Primer Niyonteze

Aprila 1999 se je na vojaškem sodišču v Luzani začel proces proti ruandskemu državljanu Fulgenceju Niyontezi. Sodišče je obtožbe za genocid in hudodelstva zoper človečnost zavrnilo, saj je menilo, da zanje nima jurisdikcije. Odločalo je le o obtožbah, ki so temeljile na Ženevskih konvencijah in obtoženca aprila 1999 spoznalo za krivega ter ga obsodilo na dosmrtno ječo. Šlo je za prvo obsodbo na podlagi univerzalne jurisdikcije pred švicarskimi sodišči za zločine, storjene v nemednarodnem oboroženem spopadu. Primer pa je pomemben tudi zato, ker sta kraj zločina obiskali dve preiskovalni komisiji, pa tudi sodišče samo. Uvedeni so bili posebni ukrepi za zaščito prič iz Ruande, ki so nastopile pred sodiščem. Obsodba kaže, da je možno uspešno izvesti postopek tudi za zločine, storjene v drugi državi (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 28).

Primer Pinochet

Tudi Švica je bila ena od držav, ki je od Velike Britanije leta 1998 zahtevala izročitev Augusta Pinocheta. Jurisdikcijo je sicer temeljila na pasivnem personalitetnem načelu, saj je šlo za obtožbo za izginotje švicarskega državljana v Čilu leta 1977 (McKay 1999: 44).

8.5.4. AVSTRIJA

Univerzalna jurisdikcija avstrijskih sodišč temelji na členih 64 in 65 avstrijskega Kazenskega zakonika. Člen 64.1 našteva dejanja, ki so kazniva po avstrijskem pravu, čeprav so bila storjena drugod, člen 64.6 pa daje avstrijskim sodiščem jurisdikcijo tudi za dejanja, ki so jih po mednarodnih pogodbah, katerih stranka je Avstrija, dolžna preganjati. Poleg tega člen 65.1.2 določa, da avstrijsko kazensko pravo velja tudi za zločine, storjene drugod, v primeru, da so tudi tam kaznivi (dvojna kaznovalnost) in če

storilca, ki je prisoten v Avstriji, ni moč izročiti iz razlogov, ki niso povezani z naravo zločina (npr. politični zločin). Člen 65.1.2. tako omogoča široko izventeritorialno jurisdikcijo (McKay 1999: 16 -17).

Primer Cvjetković

Leta 1994 so avstrijske oblasti zaradi obtožb o genocidu v Salzburgu aretirale bosanskega Srba Duška Cvjetkovića. Tožilec je jurisdikcijo utemeljeval s členom 65.1.2. Kazenskega zakonika, za kar bi moral dokazati, da Cvjetkovića ni moč izročiti Bosni in Hercegovini. Trdil je, da sodelovanja s sodnim sistemom Bosne in Hercegovine, kjer je bil zločin storjen, ni moč vzpostaviti, in dokazal, da obstaja dvojna kaznovalnost. Obramba je izpodbijala jurisdikcijo avstrijskih sodišč, vendar je Vrhovno sodišče sprejelo utemeljitve tožilca. Preverilo je tudi člen 6 Konvencije o genocidu, ki za dejanje genocida določa teritorialno jurisdikcijo ali jurisdikcijo mednarodnega sodišča. Sodišče je bilo mnenja, da člen 6 Konvencije predpostavlja, da ima teritorialna država delujoč pravni sistem, ker pa ga v tem primeru ni, ni pa niti mednarodnega sodišča, bi bil namen konvencije onemogočen, če avstrijska sodišča ne bi smela izvajati jurisdikcije. Cvjetković je bil leta 1995 zaradi pomanjkanja dokazov oproščen (Reydam 2003a: 99-100).

8.5.5. DANSKA

Danski Kazenski zakonik v členu 8(5) zagotavlja univerzalno jurisdikcijo za določena kazniva dejanja, če ima Danska, izhajajoč iz mednarodne pogodbe, obveznost, da jih preganja, med drugim tudi hude kršitve Ženevskih konvencij in dodatnih protokolov, katerih pogodbenica je. Poleg tega člen 8(6) zagotavlja univerzalno jurisdikcijo za dejanja, storjena v drugih državah, če so tudi v teh državah kazniva, in za katera je po danskem zakonu zagrožena kazen vsaj enega leta, vendar le v primeru, ko je druga država zaprosila za izročitev in jo je Danska zavrnila (McKay 1999: 22).

Danska sicer nima implementacijske zakonodaje za Konvencijo proti mučenju in tudi kaznivega dejanja mučenja nima definiranega v svojem pravnem sistemu, za kar je bila grajana tudi s strani Komisije OZN za mučenje. Ker ima dualni sistem, mednarodne pogodbe, katerih stranka je, niso avtomatično vgrajene v nacionalno zakonodajo, zato je za izpolnitev obveznosti, ki iz njih izhajajo, potrebna implementacijska zakonodaja (McKay 1999: 22).

Primer Sarić

Novembra 1994 je Dansko višje sodišče v Kobenhavnu na 8 let zapora obsodilo bosanskega Srba Refika Sarića za kršitve III. in IV. Ženevske konvencije, za katere daje jurisdikcijo danskim sodiščem člen 8.5 danskega Kazenskega zakonika, ki zagotavlja jurisdikcijo za določene zločine, če Dansko zavezuje mednarodna pogodba. Sodbo je po pritožbi potrdilo tudi Vrhovno sodišče (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 25).

Primer Karzaj

Danske oblasti pa so sprožile kazenski pregon tudi proti nekdanjemu poveljniku iraških sil Nizarju al-Karzaju zaradi vpletenosti v vojne zločine v Iraku proti kurdskim civilistom med iransko-iraško vojno med leti 1980 in 1988. Karzaj je v času obtožbe kot begunec živel na Danskem (UJ Update april 2003: 10). Kljub hišnemu priporu je marca 2003 pobegnil iz države, zato so danske oblasti izdale tiralico in izrazile pripravljenost, da državi, ki bi ga bo prijela, posredujejo zahtevo za izročitev.

8.5.6. NIZOZEMSKA

Oktobra 2003 je na Nizozemskem stopil v veljavo Zakon o implementaciji Rimskega statuta, ki zagotavlja univerzalno jurisdikcijo za genocid, vojna hudodelstva, hudodelstva zoper človečnost in mučenje. Pogoj za izvajanje jurisdikcije je prisotnost osumljenca na nizozemskem ozemlju oz. da je postal nizozemski državlján po storitvi zločina (El Zeidy 2003).

Vojne zločine, za katere so pristojna vojaška sodišča, v 8. členu ureja Zakon o kazenskem pravu v času vojne, sprejet leta 1952, pri čemer kriminalizira vse kršitve zakonov in običajev vojne, ne le hude kršitve Ženevskih konvencij. Čeprav striktno branje besedila zakona napeljuje na to, da jurisdikcija za kršitve Ženevskih konvencij velja le v primerih, ko so bile storjene v spopadu, katerega stranka je tudi Nizozemska, pa po interpretaciji Vrhovnega sodišča v primeru Knježević velja tudi za druge konflikte, ne glede na to, kje je bilo dejanje storjeno in kdo ga je storil (McKay 1999: 34-36).

Nizozemska je leta 1988 sprejela posebno implementacijsko zakonodajo, s katero je izpolnila svoje obveznosti iz Konvencije proti mučenju. V zakonu je definirala kaznivo dejanje mučenja, za katerega se dovoljuje univerzalno jurisdikcijo, nasprotno pa leta

1964 sprejeta zakonodaja za implementacijo Konvencije o genocidu, v kateri je sicer definiran genocid in zanj določena kazen, določil o univerzalni jurisdikciji ne vsebuje (McKay 1999:34-36).

Primer Knježević

Primer Bosanskega Srba Darka Knježevića je edini primer uporabe univerzalne jurisdikcije pred nizozemskimi sodišči. Novembra 1997 je Vrhovno sodišče odločilo, da lahko Knježeviću za vojne zločine, storjene na Balkanu, sodi vojaško sodišče, s čimer je potrdilo določila o univerzalni jurisdikciji za hude kršitve iz Ženevskih konvencij (McKay 1999: 36)

Primer Pinochet in Bouterese

Maja 1994 je bila vložena kazenska ovadba proti Pinochetu za mučenje, vendar tožilec, kljub temu, da je bil Pinochet v Amsterdamu, ni reagiral. Amsterdamsko prizivno sodišče je pritrdilo tožilcu, saj naj bi kazenski pregon naletel na preveč pravnih ovir. Glede postopkov v tem primeru je maja 1995 Nizozemsko zaslišala tudi Komisija OZN proti mučenju (McKay 1999: 35). Novembra 2000 je isto amsterdamsko Prizivno sodišče, ki je leta 1994 pritrdilo državnemu tožilcu, da ne sproži preiskave proti Pinochetu, odločilo, da se mora pričeti sodna preiskava glede obtožb, ki so jih vložili sorodniki žrtev, proti nekdanjemu predsedniku Surinama Delanu Bouteresu za mučenje in umor 14 oseb leta 1982. Potrdilo je tudi, da lahko nizozemska sodišča izvajajo jurisdikcijo za hudodelstvo mučenja, čeprav v času dejanja mučenje v nizozemski zakonodaji še ni bilo inkriminirano pod tem imenom. Vrhovno sodišče je nato odločitev Prizivnega razveljavilo (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001h: 55-56).

8.5.7. VELIKA BRITANIJA

Univerzalno jurisdikcijo britanskim sodiščem zagotavlja zakonodaja, ki v britanski zakon vgrajuje Ženevske konvencije, oba dodatna protokola in Konvencijo proti mučenju. Zakon o Ženevskih konvencijah iz leta 1957 inkriminira določene hude kršitve Ženevskih konvencij ne glede na kraj storitve. Leta 1995 je bil k temu zakonu sprejet amandma, ki je univerzalno jurisdikcijo razširil tudi na kršitve I. dodatnega protokola iz leta 1977, ne pa tudi na kršitve II. dodatnega protokola (McKay 1999: 44). Implementacija določil Konvencije proti mučenju je vsebovana v odstavku 134 Zakona

o kazenskem pravu, ki za mučenja zagotavlja univerzalno jurisdikcijo, pri čemer je za začetek kazenskega postopka potrebno dovoljenje državnega tožilca. Velika Britanija je tudi pogodbenica Konvencije o genocidu, vendar pa njena zakonodaja iz leta 1969, ki implementira določila konvencije, britanskim sodiščem eksplicitno ne daje jurisdikcije za kaznivo dejanje genocida, storjeno izven države (McKay 1999: 44-46).

Primer Pinochet

Najbolj razvpit primer, povezan z univerzalno jurisdikcijo, je primer Augusta Pinocheta. Vendar pa je bilo v tem primeru bolj kot vprašanje univerzalne jurisdikcije britanskih sodišč v ospredju vprašanje imunitete nekdanjega šefa države.

Britanske oblasti so Augusta Pinocheta priprle na podlagi dveh nalogov za začasno pridržanje, ki ju je oktobra 1998 posredovala Španija, in zahteve za izročitev iz novembra istega leta. V ugotavljanju, ali je izročitev skladna z zakoni, so se sodišča dotaknila tudi vprašanja univerzalne jurisdikcije. Oktobra 1998 je Divizijsko sodišče enoglasno odločilo, da ima Pinochet kot nekdanji šef države imuniteto pred kazenskim pregonom, višje sodišče pa je kmalu zatem odločilo, da je mučenje in jemanje talcev, ki ga je izvajal Pinochetov režim, mednarodni zločin, za katerega velja univerzalna jurisdikcija, ki izniči imuniteto nekdanjega šefa države. Odločitev je bila nato razveljavljena zaradi domnevne pristranskosti enega od sodnikov. Primer je ponovno obravnaval zbor 7 sodnikov Zgornjega doma in marca 1999 odobrili izročitev Španiji, vendar le za obtožbe o mučenju po letu 1988, ko sta tako Čile kot Velika Britanija postali stranki Konvencije proti mučenju. Po mnenju sodišča naj bi mučenje sicer veljalo za kogentni zločin, ki sproža mandatorno univerzalno jurisdikcijo, vendar pa le med strankami Konvencije. Ker pa mučenje v kazenski zakonodaji Velike Britanije pred letom 1988 ni obstajalo, osebe za zločin, storjene pred tem letom, ne more izročiti drugi državi (Cassel 1999: 6). Z večinsko odločitvijo se ni strinjal le eden od sodnikov, lord Millet, ki je menil, da univerzalna jurisdikcija za mučenje po občem mednarodnem pravu velja že od leta 1973, ko je bila sprejeta Konvencija (Van Alebeek 2000: 32). Sodišče v večinski odločitvi sicer ni zanikalo obstoja univerzalne jurisdikcije za zločin mučenja tudi pred letom 1988, in tudi ne, da bi bilo pred tem časom mučenje del angleškega prava, vendar pa hkrati v tem ni našlo zadostne podlage za kazensko jurisdikcijo po britanskem pravu (Van Alebeek 2000: 44). Ne glede na odločitev sodišča je marca 1999 minister Straw odločil, da Pinochet ni sposoben za sodni proces, zato so ga angleške oblasti izpustile.

8.5.8. ZDA

Ameriški kongres je jurisdikcijo ameriških sodišč razširil preko teritorialnega načela leta 1974 z implementacijo obveznosti po Konvenciji o zatiranju nezakonitega zajetja letal, ki dovoljuje pregon storilcev ne glede na kraj storitve ali nacionalnost vpletenih oseb. Leta 1984 je sledila še implementacija obveznosti po Konvenciji o jemanju talcev, ki ameriškim sodiščem prav tako zagotavlja univerzalno jurisdikcijo, katere predpogoj pa je prisotnost obtoženega na ozemlju ZDA. Leta 1994 je Kongres sprejel Zakon o zaščiti žrtev mučenja, s katerim je implementiral obveznosti ZDA po Konvenciji proti mučenju. Zakon dovoljuje sodiščem jurisdikcijo zgolj na osnovi prisotnosti storilca na ozemlju ZDA. Po drugi strani pa Zakon o vojnih zločinih iz leta 1996 univerzalne jurisdikcije ne zagotavlja, saj za kršitve skupnega 3. člena in kršitve Ženevskih konvencij predvideva jurisdikcijo le za dejanja, storjena v ZDA, ali v primeru, ko sta storilec ali žrtev ameriška državljana (Zaid 2001: 448). Tudi za hudodelstva zoper človečnost in genocid ameriška sodišča univerzalne jurisdikcije ne morejo izvajati. Kljub temu, da so ZDA pogodbenica Konvencije o genocidu, imajo ameriška sodišča kazensko jurisdikcijo le za hudodelstva, ki so bila zagrešena na ozemlju ZDA ali jih je zagrešil ameriški državljani (Scheffer 2001: 237).

Alien Tort Claim Act

Po drugi strani pa imajo ameriška civilna sodišča univerzalno jurisdikcijo po Alien Tort Claim Act iz leta 1789. Ta zakon omogoča, da tudi neameriške žrtve zločinov po mednarodnem pravu, ne glede na to, kje so bili storjeni, v civilnem postopku pred ameriškimi sodišči od storilcev, ki se nahajajo v ZDA, terjajo odškodnino. Ameriška sodišča so zakon uporabila že za primere mučenja, izvensodnih pobojev, izginotij, vojnih zločinov, arbitrarnih pridržanj in posilstev.

8.5.9. ŠPANIJA

Zakon o pristojnosti sodišč (Law of Judicial Power) določa dve osnovi izvenitorialne jurisdikcije španskih sodišč: za dejanja, storjena drugod, če je to določeno v španski zakonodaji, ali pa v primeru, ko Španijo zavezuje mednarodna pogodba. Da lahko španska sodišča izvajajo jurisdikcijo za genocid, terorizem in

mučenje, je novembra 1998 v primeru Pinochet, julija 2002 pa tudi v primeru Brady potrdilo najvišje špansko sodišče, Audiencia Nacional (McKay 1999: 37).

Ratificirane mednarodne pogodbe, ki so javno objavljene, so del španskega notranjega prava, zato Španija ne potrebuje podrobnejše implementacijske zakonodaje za Ženevske konvencije, dodatna Protokola in Konvencijo o mučenju, le določila o kaznih. Poleg tega španski pravni sistem omogoča, da žrtve zločinov sprožijo kazensko preiskavo brez predhodne odobritve javnega tožilca. Španski preiskovalni sodniki tako igrajo aktivno vlogo pri uvajanju sodnih preiskav za kršitve človekovih pravic proti španskim in tudi drugim državljanom, storjenih med vojaško diktaturo v Argentini, Čilu, Hondurasu in Gvatemali (McKay 1999: 38).

Primer Pinochet

Julija 1996 je preiskovalni sodnik Manuel Garcia Castellon na pobudo skupin in posameznikov, ki so zastopali španske žrtve, proti Augustu Pinochetu začel preiskavo za genocid, mučenje in uboj španskih državljanov v Čilu po prevzemu oblasti leta 1973. Oktobra 1998 je bil primer združen s primerom sodnika Garzona, ki se je nanašal na Argentino. Osnovo za jurisdikcijo španskih sodišč, ki jo je sodnik Garzon našel v 23. členu Zakona o pristojnosti sodišč, je javni tožilec spodbijal, zato je bila končna odločitev o tem prepuščena Španskemu vrhovnemu sodišču. To je potrdilo, da sodnik Garzon v primeru Pinochet ima jurisdikcijo (Roth-Arrainza 2003: 311-312).

Eno od vprašanj, ki jih je moralo razrešiti Vrhovno sodišče, je bilo, ali imajo španska sodišča po Konvenciji o genocidu jurisdikcijo za to kaznivo dejanje. Odločilo je, da bi bilo v nasprotju z namenom konvencije, če bi člen 6 razumeli kot omejujoč za jurisdikcijo, še posebej, ker je genocid zločin, ki zadeva celotno mednarodno skupnost. Dejstvo, da v Konvenciji univerzalna jurisdikcija nacionalnih sodišč ni eksplicitno zagotovljena, ne pomeni tudi, da država ne sme izvajati jurisdikcije. Za genocid v Čilu so torej pristojna tudi španska sodišča (Reydams 2003a: 185).

Drugo vprašanje se je nanašalo na člen 23 Zakona o pristojnosti sodišč, ki daje španskim sodiščem jurisdikcijo za kazniva dejanja, ki so se zgodila izven države, če to zagotavlja bodisi španska zakonodaja ali mednarodna konvencija. Ta člen je bil sprejet šele leta 1985, zato se je postavilo vprašanje retroaktivne uporabe. Sodišče je menilo, da je člen 23 proceduralna norma in torej dejstvo, da so se kazniva dejanja zgodila, preden je začel veljati, ni pomembno. Novembra je celoten zbor sodnikov Audiencie Nacional

soglasno odločil, da španska sodišča imajo jurisdikcijo, s čimer je potrdil odločitve dveh sodnikov v primerih, ki so se nanašali na Čile in Argentino (Reydams 2003a: 186).

Na podlagi odločitve Vrhovnega sodišča, ki je potrdilo pristojnost španskih sodišč v primeru Cavallo, je oktobra 1998 sodnik Garzon izdal dva naloga za začasno pridržanje Augusta Pinocheta, ki ju je Španija posredovala Veliki Britaniji, kjer je bil Pinochet na obisku. Mesec kasneje je Veliki Britaniji izročila še zahtevo za njegovo izročitev zaradi obtožb za umor španskih državljanov v Čilu po vojaškemu udaru leta 1973. Novembra je španska vlada Veliki Britaniji posredovala tudi uradno zahtevo za izročitev Pinocheta. Kot je znano, je po vrsti odločitev Velika Britanija sicer zavrnila Pinochetovo imuniteto in odločila, da se ga za obtožbe o mučenju lahko izroči Španiji, vendar pa je bil na koncu zaradi slabega zdravstvenega stanja izpuščen in poslan domov v Čile.

Čeprav se o primeru Pinochet pogosto govori v povezavi z univerzalno jurisdikcijo in so tudi sodišča, ki so se z njim ukvarjala, kot eno od jurisdikcijskih osnov omenjala univerzalno jurisdikcijo, pa je jurisdikcija španskih sodišč dejansko temeljila na pasivnem personalitetnem načelu, saj je bila večina žrtev očitanih zločinov španskih državljanov. Kljub temu pa ostaja dejstvo, da je bil prav primer Pinochet tisti, ki je v 90. letih univerzalno jurisdikcijo najbolj izpostavil pozornosti širše javnosti.

Primer Cavallo

Septembra 2000 je sodnik Baltazar Garzon izdal 196 strani dolgo obtožnico proti Ricardu Migelu Cavallu, nekdanjemu argentinskemu vojaškemu uradniku, za več izginotij, mučenja in ugrabitve med argentinsko diktaturo med leti 1976 in 1983. Cavalla so teden pred tem prijele mehiške oblasti, zato je sodnik Garzon nekaj dni po izdaji obtožnice izdal tudi zahtevo za njegovo izročitev. Junija 2003 je mehiško Vrhovno sodišče odobrilo Cavallovo izročitev Španiji, vendar le za obtožbe o genocidu in terorizmu, ne pa tudi za mučenje. S tem je potrdilo odločitev nižjega sodišča, ki je odločilo, da Mehika Cavalla za obtožbe o mučenju ne more izročiti, ker je po mehiškem zakonu v tem primeru zločin mučenja že zastaral. Konec junija 2003 je bila izročitev tudi dejansko izpeljana (UJ Update april 2003: 14).

8.5.10. SENEGAL

Jurisdikcija senegalskih sodišč je sicer omejena na teritorialno, aktivno personalitetno in varstveno, vendar pa 79. člen ustave določa primat ratificiranih mednarodnih pogodb nad domačimi zakoni. To je bila tudi osnova za sodni proces proti nekdanjemu čadskemu predsedniku Hisseneju Habreju (Reydams 2003a: 180).

Primer Habre

Januarja 2000 je sedem čadskih državljanov ob podpori čadske organizacije za človekove pravice v Dakarju vložilo tožbo proti nekdanjemu čadskemu predsedniku Hisseneju Habreju, v kateri so ga obtoževali hudodelstev zoper človečnost, barbarskih dejanj in mučenja. Februarja istega leta je bila izdana obtožnica, ki je vsebovala le obtožbe za mučenje, Habreju pa je sodišče omejilo gibanje. Čeprav je sprva tožnikom kazalo dobro, so se z izvolitvijo novega senegalskega predsednika Wadeja stvari obrnile v drugačno smer. Prizivno sodišče je potem, ko je v povezavi s primerom Habre prišlo do nekaj kadrovskih sprememb, julija 2000 po pritožbi obrambe primer opustilo. Odločitev je utemeljilo s tem, da določila Konvencije proti mučenju niso samoizvršljiva, zato Habreju za dejanja, storjena drugod, ob odsotnosti implementacijske zakonodaje v Senegalu ni moč soditi (Brody 2001: 321-331). Po porazu v Senegalu so žrtve iz Čada, med katerimi so bili tudi trije belgijski državljani, vložile tožbo proti Habreju v Belgiji. Da bi omogočila kazenski pregon v Belgiji, mu je decembra 2002 čadska vlada odvzela imuniteto, senegalski predsednik pa je obljubil njegovo izročitev (UJ Update april 2003: 9).

8.5.11. IZRAEL

Izraelskim sodiščem univerzalno jurisdikcijo zagotavljajo Kazenski zakonik in posebni zakoni, v prvi vrsti za zločine proti Židom, pa tudi za hude običajne zločine, ki jih storijo tujci, ki se po tem nastanijo v Izraelu, in za nekatere hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava (Reydams 2003a: 158-162). Izrael je v kontekstu univerzalne jurisdikcije pomemben predvsem zaradi dveh sodnih primerov proti domnevnima nacističnima zločincema – zaradi primera Eichmann in primera Demjanjuk.

Primer Eichmann

Primer Eichmann je bil dolgo časa v središču razprav o univerzalni jurisdikciji (Reydams 2003a: 161). Obtoženega nekdanjega visokega nacističnega uradnika Eichmanna so izraelski agenti leta 1961 ugrabili v Argentini in ga zaradi njegove vloge pri iztrebljanju Židov med drugo svetovno vojno postavili pred sodišče v Izraelu. Jeruzalemsko Okrožno sodišče je jurisdikcijo utemeljilo na univerzalnem načelu zaradi univerzalne narave hudodelstev, ki jih je zagrešil. Vendar pa se je hkrati sklicevalo tudi na pasivno personalitetno načelo, glede na to, da je bil namen hudodelstev uničiti židovsko ljudstvo, in varstveno načelo, saj so hudodelstva zadevala vitalne interese države Izrael oz. židovskega ljudstva (Broomhall 2002: 4). Utemeljitev Okrožnega sodišča je potrdilo tudi izraelsko Vrhovno sodišče.

Primer Demjanjuk

Johnu Demjanjuku, ukrajinskemu državljanu, znanemu tudi kot Ivan Grozni, ki naj bi bil med drugo svetovno vojno paznik v koncentracijskem taborišču Treblinka, je izraelsko sodišče sodilo konec 80. let prejšnjega stoletja. Demjanjuka so Izraelu februarja 1986 izročile ZDA in sicer potem, ko so zavrnilo prošnjo za naturalizacijo. Šesto ameriško okrožno sodišče je odločilo, da ima Izrael pravico, da mu sodi na podlagi univerzalne jurisdikcije, kljub temu, da v času zločina država Izrael še sploh ni obstajala. Leta 1988 ga je jeruzalemsko Okrajno sodišče obsodilo na smrt za hudodelstva zoper človečnost, vendar pa je Vrhovno sodišče potem, ko so se po razpadu Sovjetske zveze pojavili novi dokazi, sodbo nižjega sodišča razveljavilo (Universal jurisdiction: Duty of States 2001f: 46).

8.5.12. SLOVENIJA

Slovenski kazenski zakonik vsebuje v členih od 120 do 123 pet načel njegove veljavnosti: teritorialno, realno oz. varstveno, aktivno personalitetno, pasivno personalitetno in univerzalno. O univerzalni veljavnosti Kazenskega zakonika oz. univerzalni jurisdikciji slovenskih sodišč govori 2. odstavek 123. člena. Velja v primeru, ko se storilca zaloti na ozemlju Slovenije in se ga ne izroči drugi državi, in za dejanja, ki so bila v času storitve kazniva tudi v državi, kjer so bila storjena. Pri univerzalnem načelu se torej sploh ne predvideva lastna zahteva za izročitev, ampak se celo zahteva, da se mora tudi ob zalotenju na ozemlju države najprej poskusiti izvesti

izročitev tuji državi (Bole 2001: 658-661). Kar se tiče zahteve o dvojni kaznovalnosti, je potrebno omeniti še, da peti odstavek 124. člena kljub temu omogoča pregon tudi v primerih, ko dejanje v državi, kjer je bilo storjeno, ni bilo inkriminirano. Vendar pa mora dovoljenje za tak pregon dati minister za pravosodje, dejanje pa mora veljati za kaznivo po splošnih pravnih načelih, priznanih v mednarodni skupnosti (Bole 2001: 667). Za najhujša mednarodna hudodelstva o tem ne bi smelo biti dvoma.

Genocid je sicer definiran v 373. členu Kazenskega zakonika, njegova inkriminacija pa je deloma še celo širša kot v Rimskem statutu, saj 2. odstavek omenjenega člena inkriminira tudi enaka dejanja proti kakšni socialni ali politični skupini (Bošnjak 2003: 179). Inkriminacije hudodelstva zoper človečnost slovenski Kazenski zakonik kot posebnega kaznivega dejanja sicer ne vsebuje, vendar pa je hudodelstva zoper človečnost moč preganjati po določbah členov, ki inkriminirajo vojna hudodelstva (ta so vsebovana v členih od 374 do 377), in tistih, ki inkriminirajo npr. umor in nekatera druga kazniva dejanja zoper življenje in telo, zoper spolno nedotakljivost in drugih (Bošnjak 179-181).

Iz določil omenjenih členov Kazenskega zakonika je torej moč izpeljati, da v Sloveniji velja univerzalna jurisdikcija za najhujša mednarodna hudodelstva, ki pa je omejena na t.i. priporno jurisdikcijo.

9. BELGIJSKI ZAKON

Ko govorimo o univerzalni jurisdikciji, predvsem pa o uporabi univerzalne jurisdikcije v praksi, ne moremo mimo Kraljevine Belgije oz. njenega razvpitega Zakona o kaznovanju hudih kršitev mednarodnega humanitarnega prava. Kljub temu, da se je od časa, ko je bila zastavljena ta diplomatska naloga, pa do danes zakon najprej bistveno spremenil, nato pa bil kot samostojen zakon celo ukinjen, in je danes ureditev univerzalne jurisdikcije v Belgiji, če o njej sploh še lahko govorimo, le še blede senca tistega, kar je nekoč bila, si zaradi naukov, ki jih daje, zasluži podrobnejše obravnave. Pozornost, ki jo je bil po eni strani zakon deležen s strani žrtev najhujših zločinov, in po drugi strani pritiskov ter sprememb, ki jim je bil podvržen, veliko povedo o tem, kakšna je lahko vloga univerzalne jurisdikcije na zdajšnji stopnji razvoja sistema kaznovanja posameznikov za hude zločine po mednarodnem pravu. In kar je še pomembnejše, predvsem pove, kje so njene priložnosti, še v večji meri pa omejitve in težave, pa tudi v kolikšni meri je mednarodna skupnost, predvsem pa nekateri akterji, ki bistveno soustvarjajo današnjo realnost, pripravljena na omejitve suverenosti, ki jih univerzalna jurisdikcija zahteva.

9.1. Zakon iz leta 1993

Junija 1993 je belgijski parlament sprejel Zakon o kaznovanju hudih kršitev Ženevskih konvencij iz 12. avgusta 1949 in Protokola I in II iz 8. junija 1977.²⁰ Posebnost tega zakona oz. tisto, kar ga je naredilo tako svetovno znanega, je bilo dejstvo, da je bila z njim uzakonjena tudi univerzalna pristojnost belgijskih sodišč za hude kršitve Ženevskih konvencij in kršitve obeh Protokolov, saj jim daje v 7. členu pristojnost nad temi kaznivimi dejanji ne glede na to, kje so bila storjena, kdo jih je storil in proti komu so bila storjena.²¹

Ko je bil zakon leta 1993 sprejet, ni izgledal prav nič kontroverzen ali sploh kaj posebnega. Pravzaprav v prvih letih po sprejetju tudi ni bil deležen posebne pozornosti.

²⁰ *Loi relative à la répression des infractions graves aux Conventions de Genève du 12 août 1949 aux Protocoles I et II du 8 juin 1977.*

²¹ Prvi odstavek 7. člen Zakona se glasi: 'Belgijska sodišča so pristojna za kršitve, navedene v tem Zakonu, ne glede na to, kje so se te kršitve zgodile.' Originalni tekst prvega odstavka 7. člena pa se glasi: *Les juridictions belges sont compétentes pour connaître des infractions prévues à la présente loi, indépendamment du lieu ou celles-ci auront été commises.* (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001f : 9)

Šele potem, ko je v začetku leta 1995 znani belgijski odvetnik za človekove pravice Eric Gillet prevzel primer ruandskih beguncev, živečih v Belgiji, ki je po šestih letih preiskav in pravnega manevriranja privedel do sodnega procesa proti 4 ruandskim državljanom, je zakon prišel na prve strani časopisov in vzbudil pozornost domače in svetovne javnosti (Frankel 2003).²² Čeprav za omenjeni primer ne moremo reči, da je čisti primer uporabe univerzalne jurisdikcije, saj je med žrtvami in obtoženci ter Belgijo obstajala povezava, namreč dejstvo, da so vsi obtoženci živeli v Belgiji, pa je pokazal, kakšne možnosti zakon ponuja.

Pri tem je potrebno omeniti predvsem možnost, ki jo žrtvam zločinov ponuja belgijski pravni sistem. Za Belgijo je značilen kontinentalni pravni sistem, to pa pomeni, da lahko žrtev zločina ali njen sorodnik kot civilna stranka (*constitution de partie civile*) sproži kazensko preiskavo za zločin, ki ga mora preiskovalni sodnik, če ugotovi, da ima jurisdikcijo, raziskati in ugotoviti ter se odločiti, ali so nadaljnji postopki utemeljeni (Reydams 2003a: 108). Prav zaradi tega je slabo desetletje po sprejetju zakona prišlo do precejšnje napetosti, saj so po letu 1999 to možnost izkoristili številni tujci in njihovi sorodniki, ki so ob podpori nevladnih organizacij pri preiskovalnem sodniku vložili tožbe proti številnim pomembnim državnim uradnikom, tudi šefom držav in vlad, kar je Belgiji nakopalo številne kritike in pritiske od zunaj.

9.2. Spremembe zakona 1999

Leta 1999 je belgijski parlament zakon nekoliko spremenil in ga dopolnil. Poleg nekaj manjših sprememb je največjo dopolnitev doživel njegov prvi člen, saj sta bila vanj vključena še dva zločina – genocid in hudodelstvo zoper človečnost. Hkrati se je spremenilo tudi ime zakona – preimenovan je bil v Zakon o kaznovanju hudih kršitev mednarodnega humanitarnega prava.²³

Kaj je do teh sprememb pripeljalo? Predvsem genocid, ki se je leta 1994 zgodil v Ruandi. Belgija se je namreč bala, da bi lahko tisti, ki so leta 1994 v Ruandi zagrešili genocid ali zločine proti človeštvu, zaradi lukenj v belgijski zakonodaji, ki hudodelstva

²² Primer so mediji poimenovali tudi primer Butare. Šlo je za prvi proces na podlagi univerzalne jurisdikcije, ki se je v Bruslju po letih sodnega in preiskovalnega manevriranja z obsodbo končal leta 2001. Štiri ruandske državljane, ki so po koncu spopadov pribežali v Belgijo, med njimi dve nuni, je sodišče obsodilo na od 12- do 20-letne zaporne kazni za kršitve skupnega 3. člena Ženevskih konvencij in drugega dodatnega protokola (Reydams 2003a: 111), ki so ga zagrešili med oboroženim spopadom med vladnimi silami in uporniško vojsko v Ruandi med aprilom in julijem 1994.

²³ *Loi relative a la repression graves du droit international humanitaire*

genocida in hudodelstev zoper človečnost kot takih ni poznala, v Belgiji našli varno zatočišče in se tako izognili kazenski odgovornosti.

Prvi predlog besedila dopolnjenega zakona je bil v Senat predložen oktobra 1997. Decembra 1998 je pravni odbor Senata objavil poročilo, v katerem je predlagal, da se genocid, kot je definiran v Konvenciji o genocidu, in hudodelstvo zoper človečnost, kot ga definira statut MKS, kot kazniva dejanja vključijo v belgijsko zakonodajo. Dopolnjeni Zakon je bil nato skupaj s še z nekaterimi amandmaji, ki jih je predlagala vlada, sprejet z veliko večino v obeh domovih parlamenta. Februarja 1999 ga je belgijski kralj tudi uradno razglasil (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001f: 9).

Največje spremembe oz. dopolnitev je zakon torej doživel v svojem prvem členu, ki definira zločine, kaznive po tem zakonu. V prvi odstavku 1. člena je bil tako vključen zločin genocida, pri čemer definicija genocida sledi 2. členu Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida iz leta 1948 in 6. členu statuta MKS. Prav tako v novem drugem odstavku, ki v zakon uvaja hudodelstvo zoper človečnost, storjeno v času vojne ali miru, definicija le-tega sledi definiciji iz 7. člena statuta MKS (Universal Jurisdiction: Belgian Prosecutor 2003: 2-3).²⁴ Zakon je v 2. členu na novo definiral tudi kazni, pomembno dopolnitev pa je doživel tudi 5. člen. Na predlog vlade se je namreč skladno s 27. členom Rimskega statuta v zakon dodalo določilo, da uradne imunitete ne morejo preprečiti uporabo zakona.

Prvi odmevnejši primer po sprejetju dopolnjenega zakona je bil primer proti kongoleškemu zunanjemu ministru Abdoulayu Yerodii, pa ne toliko zaradi dogajanj na belgijskih sodiščih, ampak zato, ker je Belgijo pripeljal pred Meddržavno sodišče. Oktobra 2001 je DR Kongo na Meddržavnem sodišču v Haagu vložila zadevo o sporu proti Kraljevini Belgiji zaradi mednarodnega naloga o aretaciji kongoleškega zunanjega ministra Abdulaya Yerodio, ki ga je 11. aprila 2000 izdal belgijski preiskovalni sodnik. V začetni vlogi je DR Kongo Belgijo obtožila, da je z izdajo naloga na podlagi Zakona iz leta 1999 kršila načelo, da države na ozemlju druge države ne smejo izvajati svoje oblasti, in načelo suverene enakosti držav, poleg tega pa tudi diplomatsko imuniteto ministra za zunanje zahteve, ki mu je priznana v 41. členu Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih. Zahtevala je, da sodišče Belgiji naloži preklic spornega naloga.²⁵

²⁴ Z razliko, da belgijski zakon ne vsebuje treh zločinov, ki jih vsebuje statut MKS – prisilnega izginotja oseb, zločina apartheida in ostalih nehumanih dejanj.

²⁵ International Court of Justice, Press Release 2002/04 bis. Arrest Warrant of April 11 (DR Congo vs. Belgium), Summary of the Judgement.

V teku postopka je nato DR Kongo opustila prvi del obtožbe. Tako je na koncu sodišče odločalo zgolj o kršitvi diplomatske imunitete zunanjega ministra. Sodišče je odločitev sprejelo 14. februarja 2002. S 13 glasovi za in tremi proti je ugotovilo, da je z izdajo naloga za aretacijo Belgija kršila imuniteto pred kazenskim pregonom, ki jo po mednarodnem pravu uživajo delujoči zunanji ministri, in z 10 glasovi za in 6 proti Belgiji naložila, da sporni nalog prekliče ter o tem obvesti države, ki jim je bil poslan. Tako je belgijski zakon doživel prvi večji udarec.

9.3. Interpretativni zakon iz januarja 2003

Julija 2001 je belgijski preiskovalni sodnik Patric Collignon začel kazensko preiskavo zoper Ariela Šarona, tedaj obrambnega ministra, in Amosa Yarona, takratnega glavnega poveljnika izraelskih oboroženih sil, o dogodkih v begunskih taboriščih Sabra in Šatila leta 1982. Tožniki, 23 preživelih in družinski člani ubitih v omenjenih begunskih taboriščih, sicer pa Libanonci, Palestinci, mnogi med njimi pa brez državljanstva, so ju obtožili hudodelstev zoper človečnost, genocida in vojnih hudodelstev. Odvetniki obeh obtoženih so izpodbijali pristojnost belgijskega sodišča na več osnovah: pregon naj bi bil v nasprotju z načelom *ne bis in idem*, ki prepoveduje ponovno sojenje za isto dejanje, belgijska zakonodaja naj bi kršila načelo neretroaktivnosti kazenskega prava, poleg tega pa naj ne bi bilo povezave med Belgijo in obtoženima, predvsem pa naj bi Ariel Šaron kot delujoči premier užival imuniteto pred kazenskim pregonom (Universal Jurisdiction: Duty of States 2003: 4).

Obramba se je na koncu osredotočila na eno: trdila je, da zakon ne more veljati za obtožence, ki niso na belgijskem ozemlju. Junija 2002 je Prizivno sodišče na precejšnje presenečenje ugodilo obrambi in odločilo, da se preiskava ne sme nadaljevati, saj naj bi bilo določilo zakona, po katerem prisotnost obtoženca za začetek kazenskega postopka ni potrebna, v nasprotju z 12. členom uvodnega poglavja belgijskega Zakonika o kazenskem postopku, ki v primerih izvenitorialne jurisdikcije zahteva prisotnost obtoženega. Do enake ugotovitve je že aprila prišlo Prizivno sodišče tudi v primeru Yerodia in junija v primeru proti predsedniku Slonokoščene obale (Walley 2003: 8).

Odločitve Prizivnega sodišča so ob močni podpori nevladnih organizacij sprožile akcijo v parlamentu za takšno dopolnitev zakona, ki bi jasno dovoljevala kazensko preiskavo tudi ob odsotnosti obtoženca (King-Irani 2002). Prizadevanja je podprl tudi premier Guy Verhofstadt. Tako je 30. januarja 2003 Senat z veliko večino potrdil

besedilo interpretativnega zakona, ki je jasno definiral, da je bil namen Parlamenta, ko je leta 1993 in 1999 sprejemal oz. dopolnjeval zakon, dovoliti preiskavo hudodelstev, tudi če obtoženca ni na belgijskem ozemlju (Universal Jurisdiction: Duty of States 2003: 6). Le slaba dva tedna po tem je belgijsko vrhovno sodišče v primeru Šaron zavrnilo junijsko odločitev Prizivnega sodišča in odločilo, da prisotnost obtoženca ni pogoj za nadaljevanje preiskave. Preiskava v primeru Sabra in Šatila se je lahko nadaljevala, vendar pa le proti Jamosu. Sodišče je namreč odločilo, da po mednarodnem pravu Ariel Šaron kot delujoči premier uživa proceduralno imuniteto in mu zato v tem trenutku ni mogoče soditi, je pa pustilo odprto možnost, da se proces proti njemu nadaljuje potem, ko bo zapustil svoj položaj. Izrael se je na takšno odločitev takoj odzval in za tri mesece odpoklical svojega veleposlanika iz Bruslja. S procesom proti Šaronu so se tako začeli diplomatski pritiski od zunaj, ki so že začeli nakazovati, kaj bi lahko uporaba zakona pomenila za Belgijo.

V senatu potrjeni predlog interpretativnega zakona je bila še zadnja pozitivno naravnana sprememba oz. še zadnje prizadevanje v smeri okrepitve zakona, potem pa je zakon v vrtincu različnih dogajanj naglo začel izgubljati podporo med belgijskimi politiki, pri belgijski vladi, pa tudi med domačo in tujo javnostjo.

9.4. Amandmaji k zakonu aprila 2003

Zakonu iz leta 1999 tako v začetku leta 2003 ni kazalo dobro, saj se je znašel pod pritiski na vsaj treh frontah:

- Prvič, zaradi številnih tožb proti bolj ali manj znanim obtožencem, med njimi številnim delujočim ali nekdanjim šefom držav in drugim visokim državnim funkcionarjem, tudi kubanskemu predsedniku Fidelu Kastru, palestinskemu voditelju Jaserju Arafatu, kongoleškemu zunanjemu ministru Abdulayu Yerodii, nekdanjemu čilskemu diktatorju Augustu Pinochetu in čadskemu predsedniku Hissneju Habreju in drugim, ki so jih na belgijska sodišča naslavljali tujci, je zakon začel izgubljati podporo med belgijskimi politiki. Po njihovem mnenju naj bi z zakonom, kakršen je bil do tedaj, Belgija postala nekakšen magnet in rešitev za vse svetovne primere kršitev človekovih pravic.
- Drugič, odločitev Meddržavnega sodišča februarja 2002 v primeru DR Kongo proti Belgiji, po kateri je morala Belgija preklicati nalog za aretacijo Ndombasija,

saj naj bi z njim kršila imuniteto pred pregonom, ki jo pred tujimi sodišči po mednarodnem pravu uživajo šefi držav, ministrski predsedniki in zunanji ministri.

- In tretjič, politično občutljiv primer proti izraelskemu premieru Arielu Šaronu, v katerem so Šaronovi odvetniki deloma uspešno zastopali stališče, da zakon ne more veljati za obtožence, ki jih ni na belgijskem ozemlju, poleg tega pa tudi politični in diplomatski pritiski s strani Izraela (Brody 2003:1).

Ob vseh teh dogodki so se začele med belgijskimi politiki vse glasnejše pobude za ponovno dopolnitev oz. spremembo zakona, pri čemer je bil sprva glavni cilj, zakon prilagoditi dvema pomembnima dogodkoma v mednarodnem pravu: ustanovitvi MKS in odločitvi Meddržavnega sodišča o imuniteti najvišjih državnih funkcionarjev. Prav v času, ko je parlamentarna razprava o dopolnitvah zakona še pred zaključkom mandata takratnega sklica parlamenta dosegala vrhunec, je prišlo marca 2003 do nove tožbe, ki je potek dogodkov še bolj obrnila v smer korenite omejitve zakona in v zgodbo vpletla ZDA. Tožba, ki so jo domnevno ob podpori organizacije, povezane s Sadamom Huseinom, vložili sorodniki iraških žrtev ameriškega napada na neko bagdadsko zaklonišče med zalivsko vojno leta 1991, v katerem naj bi umrlo več kot 400 ljudi, je odgovornosti obtoževala nekdanjega ameriškega predsednika Georga Busha starejšega in druge takratne visoke funkcionarje.²⁶ Tožba je Belgijo postavila v težak položaj, znašla se je pod hudimi ameriškimi pritiski, številne vodilne belgijske politike, ki so nekoč še podpirali zakon, pa tik pred glasovanjem o novem zakonu zasukala v njihovom prepričanju. Tako je aprila 2003 belgijski parlament po več kot polletni razpravi o dopolnitvi zakona sprejel nekaj amandmajev, ki so korenito spremenili zakon, a v precej drugačnem duhu, kot je bilo to mišljeno v času, ko se je razprava o dopolnitvi zakona začela. V prvi vrsti so močno omejili možnost žrtev za neposredno vložitev tožb, ko ni nobene zveze z Belgijo, vladi pa dali možnost, da določene primere posreduje sodiščem izven Belgije.

Novi zakon je uvedel dualni sistem vlaganja tožb – ločil je primere s povezavo z Belgijo in tiste, kjer povezave ni bilo. V prvem primeru je lahko še vedno žrtev kot *partie civile* neposredno vložile tožbo. Zveza je obstajala, če se je obtoženec nahajal ali se je zločin zgodil na belgijskem ozemlju, če je bil obtoženec belgijski državljani ali če je bila žrtev belgijski državljani oz. je živel v Belgiji vsaj tri leta. V primerih brez

²⁶ Poleg Georgea Busha starejšega je tožba navajala še Dicka Chaneya, med zalivsko vojno obrambnega ministra, Collina Powella, takrat predsednika Skupnega štaba poveljstev, in upokojenega generala Normana Schwarzkopfa.

tovrstne povezave je lahko po novem postopek začel le zvezni tožilec. Ta je sicer zavezan, da se primera loti, razen če je bolj primerno, da se ga preda MKS, državi, kjer se je zločin zgodil, katere državljan je osumljenec ali pa državi, kjer se osumljeni nahaja. Zakon je po novem omogočal vladi, da primere, ki so že v teku, posreduje državi, kjer se je zločin zgodil, katere državljan je osumljenec, oz. tisti, v kateri se nahaja osumljenec, če ta država zagotavlja pravično sojenje (Human Rights Watch 2003: 3). Če bi taka država dejansko sprejela primer, bi ga belgijsko sodišče opustilo. Poleg tega ji omogoča tudi, da primere, ko žrtev ni belgijski državljan, posreduje državi obtoženca, če ta zagotavlja pravično sojenje in kriminalizira hude kršitve mednarodnega prava, zapisane v belgijskem zakonu. V tem primeru belgijsko sodišče opusti primer tudi, če ga ta država ne obravnava. Ta določila so v bistvu vladi dovoljevala vpletanja v že odprte primere in hkrati odprla vrata za politična in diplomatska pogajanja o praktično vsaki tožbi, ki je bila vložena pri belgijskih sodiščih (Brody 2003: 2).

Novi amandmaji so spreminjali oz. dopolnili še nekatera druga področja. Kot posledica odločitve Meddržavnega sodišča v primeru DR Kongo proti Belgiji je bilo tako v zakon vneseno priznavanje imunitete do mere, kot jo priznava mednarodno pravo. Nov zakon je uredil tudi sodelovanje med belgijskimi sodišči in novoustanovljenim MKS (Human Rights Watch 2003:3)

Spremenjeni zakon je torej postavil nekatere filtre, ki so žrtvam in njihovim svojcem omejili možnosti vlaganja tožb, belgijski vladi pa dal pristojnost, da določne primere posreduje drugim pristojnim državam in ga s tem močno omejil.

9.5. Ukinitev zakona avgusta 2003

Vendar pa aprilski amandmaji še niso rešili problema. Nekaj dni pred volitvami v Belgiji je neka druga skupina Iračanov vložila novo tožbo, tokrat proti ameriškemu generalu Tommyju Franksu, poveljniku ameriških sil v Iraku, zaradi ameriškega napada na Irak spomladi 2003. Belgijski premier Guy Verhofstadt, nekdanj goreč zagovornik zakona, je napovedal njegovo čimprejšnjo ukinitvev. ZDA so stopile v diplomatski napad, v skladu s svojim tudi sicerjšnjim nasprotovanjem MKS in univerzalni jurisdikciji, ki po njihovem mnenju predstavljata grožnjo ameriškim državljanom, ki bi lahko postali žrtve politično motiviranih procesov pred mednarodnimi, ali kot v primeru Belgije, nacionalnimi sodišči. Ameriški zunanji minister Donald Rumsfeld je junija ob obisku v Bruslju protestiral proti zakonu in vložnim tožbam, na Belgiji pa javno

pritisnil z napovedjo, da bodo ZDA prisiljene premisliti o nadaljnjem financiranju novega sedeža Nata, če ne bo Belgija močno omejila zakona in možnosti, ki jih je tudi po aprilskih amandmajih še vedno dajal žrtvam hudih kršitev mednarodnega humanitarnega prava (Frankel 2003).

Belgijska vlada je ob tem popustila. Potem ko se je po majskih parlamentarnih volitvah julija konstituirala nova vlada pod vodstvom novega (starega) premiera Verhofstadta, je napovedala, da bo ena njenih prvih in prednostnih nalog odprava zakona, čeprav naj to ne bi bila posledica oz. odgovor na ameriške pritiske. Razlog naj bi bili številni primeri zlorabe zakona (Hill 2003). Napoved se je izpolnila že konec julija, ko je parlament z ukinitvijo samostojnega zakona za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava dokončno ukinil tudi univerzalno jurisdikcijo belgijskih sodišč. Kazniva dejanja, ki jih je definiral zakon, so bila vnešena v Kazenski zakonik, hkrati pa je nekaj dopolnitev doživel tudi Zakonik o kazenskem postopku.²⁷

Danes so belgijska sodišča pristojna le še za zločine (kot jih definira že zakon iz leta 1999), ki imajo neposredno povezavo z Belgijo. V primerjavi z zakonoma iz leta 1993 in 1999 sedanja ureditev prinaša številne omejitve:

- Belgijska sodišča lahko zločin, ki se je zgodil izven belgijskega ozemlja, obravnavajo le še v primeru, če je žrtev ali storilec belgijski državlján oz. ima v Belgiji stalno prebivališče – sodišča imajo torej le še aktivno oz. pasivno personalitetno jurisdikcijo in ne več univerzalne.²⁸
- Še nadalje se je povečala vloga državnega tožilca in omejila možnost neposrednega dostopa do sodišč za žrtve oz. njihove sorodnike. Posameznik lahko sam vloži tožbo le še v primeru, ko je obtoženec belgijski državlján. V vseh ostalih primerih ima ključno vlogo državni tožilec – le on lahko odloči, ali bo primer sprejel, pri čemer pa mu ga tudi ni potrebno predati preiskovalnemu sodniku, če presodi, da ne izpolnjuje kriterijev, vnesenih v zakon aprila (osnovanost tožbe, neprimernost tujih sodišč itd.). Njegova odločitev je dokončna.

²⁷ Šlo je za spremembe 1. poglavja, ki ureja pravila, ki se nanašajo na izvajanje kazenskega in civilnega postopka, ter 2. poglavja, ki ureja kazenski pregon kaznivih dejanj in prekrškov, storjenih izven Belgije (Reydams 2003b: 685).

²⁸ Za storilce to vključuje tudi tiste, ki so postali državljani oz. pridobili stalno bivališče že po storitvi kaznivega dejanja, torej tudi begunce, ki so npr. po dogodkih leta 1994 v Belgijo pribežali iz Ruande. Pri žrtvah je pogoj, da je v času zločina državlján Belgije oz. v Belgiji legalno živi vsaj tri leta (Reydams 2003b: 686).

- Tožbe proti delujočim šefom držav, predsednikom vlad in zunanjim ministrom ter ostalim, ki po mednarodnem pravu uživajo imuniteto, in osebam, ki jim je ta priznana s pogodbo, katere stranka je Belgija, niso več možne. Belgijske oblasti tudi ne smejo aretirati nikogar, ki je na uradnem obisku v Belgiji na povabilo belgijske vlade ali mednarodne organizacije, locirane v Belgiji.
- Odprti primeri se z odločitvijo Vrhovnega sodišča opustijo, razen če je tožnik belgijski državljani ali ima obtoženec v Belgiji stalno prebivališče in hkrati primer izpolnjuje že omenjene aprilске kriterije (Ratner 2003).

S temi spremembami se je zgodba o razvpitem belgijskem zakonu bolj ali manj končala. Opuščene so bile skoraj vse tožbe, le trije primeri so ostali na belgijskih sodiščih: primer umora belgijskih vojakov v Ruandi, primer proti nekdanjemu čadskemu diktatorju Hissneju Habreju in gvatemalski primer umora belgijskega duhovnika. Belgijska ureditev kazenskega pregona za najhujša mednarodna hudodelstva je bila torej deset let po sprejetju razvpitega zakona spremenjena v povsem običajno, lahko bi celo rekli dokaj konzervativno, ki v ničemer več ne odstopa od ostalih podobnih evropskih ureditev in ureditev drugih držav sveta. Predvsem pa je v teh desetih letih doživela odločilne spremembe na vsaj treh ključnih segmentih:

- Prvič, z zahtevo po povezavi z Belgijo je bila ukinjena univerzalna jurisdikcija belgijskih sodišč.
- Drugič, določenim kategorijam ljudi je bila priznana imuniteta pred sodnim pregonom in aretacijo.
- In nenazadnje, močno je bila povečana vloga javnega tožilca pri odločanju o tožbah in skoraj odpravljena možnost posameznikov za neposredno vložitev tožb, ki je sicer značilna za belgijski pravni sistem.

Kaj se lahko naučimo iz zgodovine nastanka, sprememb in konca belgijskega zakona o univerzalni jurisdikciji? Belgijski zakon o kaznovanju hudih kršitev mednarodnega humanitarnega prava iz leta 1993 in 1999 še zdaleč ni bil edini te vrste, bil pa je nesporno najširši po zločinih, ki jih je pokrival, predvsem pa po možnostih, ki jih je dajal žrtvam teh zločinov. Na nek način je bil zakon pravzaprav žrtev svojih lastnih ambicij. Hotel je preveč, in postavil je premalo omejitev. Tožbe je pravzaprav lahko vlagal, kdorkoli je hotel in proti komurkoli si je zamislil – največkrat prav proti najvišjim političnim uradnikom - s političnim ozadjem ali ne, s tem pa dopuščal zlorabe zakona. To je bilo nevzdržno, še preden so se v zadevo vpletle ZDA, in čeprav je dejansko obstajala le majhna možnost, da bodo ti primeri kdaj sploh prišli pred sodišče.

Na koncu je bila politična in diplomatska škoda ter pritiski, ki jih je zaradi zakona Belgija doživljala od zunaj, prevelika, da bi mala država, kot je Belgija, lahko vzdržala.

Učinek belgijskega zakona, če ocenjujemo na ravni sistema kaznovanja posameznikov za najhujša hudodelstva po mednarodnem pravu, je za univerzalno jurisdikcijo pravzaprav dvojen – lahko rečemo celo nasprotujoč. Po eni strani ji je dal pomemben zagon, saj je usmeril pozornost javnosti na možnosti in priložnosti, ki jih ponuja. Na nek način je opravil nalogo, ki jo je po mnenju podpornikov univerzalne jurisdikcije potrebno opraviti za njeno večjo uveljavitev, namreč izobraževanje o tej tematiki v smislu, da se o njej čim več piše, govori in razpravlja. Velik odziv nanj, o čemer pričajo številne tožbe, ki so jih žrtve same ali ob pomoči mednarodnih humanitarnih organizacij vlagale v Belgiji, pa je pokazal tudi, kako zelo so v mednarodni skupnosti, v kateri je še vedno ogromno držav z neučinkovitim ali nepoštenim sodnim sistemom in v kateri še vedno večina storilcev najhujših hudodelstev ostane nekaznovanih, taki instrumenti pomembni in potrebni.

A če je po eni strani zakon pokazal na možnosti in priložnosti, ki jih univerzalna jurisdikcija ponuja, je po drugi še bolj pokazal na nevarnosti, zaplete in konflikte, ki jih lahko sproži. Pravzaprav bi lahko rekli, da je bil belgijski zakon, predvsem pa vse, kar se je okoli njega dogajalo, bolj negativna reklama za univerzalno jurisdikcijo kot pa resnična vzpodbuda drugim državam, da izpolnijo svoje obveznosti kaznovanja storilcev najhujših mednarodnih hudodelstev.

Čeprav torej izid zgodbe belgijskega zakona ne daje prav optimističnega sporočila, pa so lahko lekcije, ki se jih je iz tega moč naučiti, odlično vodilo za razvoj in usmeritve univerzalne jurisdikcije v prihodnje. Kažejo na pasti, ki se jim je potrebno izogniti, ter omejitve, ki jih je kljub vsemu potrebno postaviti, če naj univerzalna jurisdikcija v mednarodnem okolju, kakršno je danes, funkcionira čim bolj učinkovito in s čim manj pretresi ter zlorabami. O teh omejitvah in pasteh bomo podrobneje govorili v zadnjem poglavju.

10. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA IN MKS

Po skoraj pol stoletja prizadevanj je državam mednarodne skupnosti julija 1998 končno uspelo doseči sporazum o ustanovitvi MKS in oblikovati njegov statut. Čeprav MKS v sistemu kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva ne bo igral primarne vloge – ta še vedno ostaja pri državah – pa pomeni pomembno prelomnico v razvoju prizadevanj za končanje nekaznovanosti. In čeprav se z njegovo ustanovitvijo vloga nacionalnih držav glede osnovne (teritorialne) jurisdikcije pravzaprav ne bo spremenila, se postavlja vprašanje njihove vloge v smislu izvajanja univerzalne jurisdikcije. Dejstvo je namreč, da imata MKS in univerzalna jurisdikcija isto polje delovanja oz. zasledujeta iste cilje: kaznovanje storilcev najhujših hudodelstev, ki jih nacionalna sodišča po običajnih osnovah jurisdikcije ne želijo ali ne morejo obravnavati. Ob tem in dejstvu, da je bila, kot meni Reydam (2003a: 40), univerzalna jurisdikcija nekakšen »substitut za neobstoječe MKS oz. nekakšna idealistična rešitev za nepopolno strukturo mednarodnega pravnega reda«, se zdi, ko je MKS postalo realnost, neobhodno zastavlja vprašanje kompatibilnosti obeh elementov sistema oz. vprašanje, kakšno vlogo sploh še lahko ima univerzalna jurisdikcija v novonastalih razmerah. Na to vprašanje bomo skušali odgovoriti v nadaljevanju.

10.1 Jurisdikcija MKS

Za razliko od MKSJ in MKSR, ki imata do držav konkurirajočo oz. prvenstveno pristojnost, razmerje med jurisdikcijo MKS in jurisdikcijami posameznih držav temelji na komplementarnem načelu, kar pomeni, da je jurisdikcija MKS v odnosu do držav subsidiarne narave. MKS lahko domnevnega storilca preganja samo, če so izpolnjeni pogoji za izvajanje jurisdikcije, določeni v 12. členu statuta, in če je zadeva dopustna, kar regulira 17. člen statuta. Člen 12 statuta omejuje jurisdikcijo MKS na ozemlje in državljane pogodbenic statuta. Jurisdikcijo tako lahko izvaja le v primeru, ko je bodisi država, na ozemlju katere je prišlo do kaznivega dejanja, ali država, katere državljan je domnevni storilec, pogodbenica statuta. Ob tem morajo biti izpolnjeni tudi pogoji iz 17. člena, po katerih je zadeva pred sodiščem dopustna šele, ko država, ki bi sicer morala izvajati jurisdikcijo nad zadevno osebo, tega ne more ali noče storiti. Pogoji, ki jih statut postavlja za izvajanje jurisdikcije, torej močno omejujejo njegovo pristojnost, s tem pa puščajo izven dosega sodišča številne storilce najhujših kršitev mednarodnega prava.

Kljub temu, da so si nekatere države na pogajanjih v Rimu prizadevale za širšo jurisdikcijo sodišča, je bila ureditev, kot je zapisana v sprejetem statutu, skrajni kompromis, ki je še zagotavljal široko izglasovanje statuta. Čeprav je npr. Nemčija z argumentom, da ima posamično vsaka država univerzalno jurisdikcijo, univerzalno načelo zahtevala tudi za mednarodno sodišče, s predlogom ni uspela. Tudi precej manj sporna jurisdikcija na osnovi prijetja storilca na ozemlju pogodbenice – t.i. priporna jurisdikcija – ni dosegla zadostne podpore, kar je na nek način presenetljivo. Medtem ko so namreč države po letu 1970 v številnih konvencijah, v katere so vgradile načelo izroči ali sodi, prav priporno jurisdikcijo postavile v središče režima kaznovanja storilcev mednarodnih hudodelstev, pa so to isto načelo, ko so sprejemale Rimski statut, kljub prizadevanjem nevladnih organizacij in nekaterih držav zavrnila. Jurisdikcija sodišča je tako torej omejena zgolj na teritorialno in aktivno personalitetno. Vendar pa tudi s tem niso bile zadovoljne vse države, najbolj glasne pa so bile ZDA.²⁹

Glavni očitke ZDA sodišču se nanaša prav na njegovo jurisdikcijo. Nesprejemljivo se jim zdi, da ima sodišče jurisdikcijo tudi nad državljani držav, ki niso pogodbenice statuta. S tem naj bi bilo kršeno mednarodnopravno načelo, da pogodba državam, ki niso pogodbenice, ne sme nalagati dolžnosti ali omejevati pravic. Da ima sodišče pristojnost tudi nad državljanom države, ki ni pristopila k statutu, v primerih, ko je zločin storil na ozemlju pogodbenice, drži, vendar pa to ne bi smelo biti sporno. Prvič zato, ker gre za delegiranje najbolj osnovne jurisdikcije, ki jo država ima, tj. teritorialne, ki ni vezana na nacionalnost storilca, pač pa ozemlje, kjer je bilo hudodelstvo zagrešeno. In drugič zato, ker naj takšno določilo pravzaprav sploh ne bi kršilo prava mednarodnih pogodb. Podobni očitki, kot jih navajajo ZDA glede statuta MKS, so se pojavili tudi v zvezi z iz mednarodnih pogodb izhajajočo in na načelu izroči ali sodi temelječo univerzalno jurisdikcijo. Vendar pa naj ne bi bili upravičeni (Sharf 2001: 376-379). Dolžnosti, ki jih takšne pogodbe, enako velja tudi za statut MKS, nalagajo pogodbenicam, se namreč niti neposredno niti posredno ne nanašajo na države, ki niso njihove stranke, prav tako pa jim tudi ne omejujejo nobenih obstoječih pravic.³⁰

²⁹ ZDA so na rimski konferenci celo glasovale proti sprejetju statuta, ga nato ob izteku roka podpisale, ob menjavi oblasti in prejetju potrebnih 60 ratifikacij pa so svoj podpis umaknile.

³⁰ Prvič zato, ker države nimajo ekskluzivne pravice izvajati jurisdikcije nad svojimi državljani, in drugič, ker sojenje v tuji državi za dejanja, ki jih je posameznik storil kot del državne politike, ne pomeni razsojanja in s tem vmešavanja v politiko te države, saj sta posameznik in država dve različni pravni entiteti, ki po mednarodnem pravu nosita tudi različno kazensko odgovornost (Sharf 2001: 376-379).

10.2. Potencialna univerzalna jurisdikcija MKS

Kot smo ugotovili, je jurisdikcija MKS omejena na teritorialno in aktivno presonalitetno načelo. To brez dvoma velja v primeru, ko gre za naznanitev situacije sodišču s strani države pogodbenice ali ko tožilec po lastni presoji začne preiskavo, res pa je tudi, da s tem jurisdikcija sodišča še ni povsem izčrpana. Kljub temu, da je večina držav na rimskih pogajanjih zavrnila možnost, da bi jurisdikcija sodišča temeljila na univerzalnem načelu, pa je to načelo v statutu vendarle vsebovano. Najdemo ga v tretjem sprožitvenem mehanizmu - naznanitvi situacije s strani Varnostnega sveta (VS). Če situacijo sodišču naznani VS OZN, ki deluje po VII. poglavju Ustanovne listine OZN, statut namreč ne postavlja jurisdikcijskih omejitev. Situacija lahko izhaja iz katerekoli države sveta, s čimer VS sproži jurisdikcijo nad njenim ozemljem, čeprav država ni pogodbenica statuta. Sodišču se v takšnem primeru torej ni potrebno ukvarjati z ugotavljanjem izpolnjevanja pogojev za jurisdikcijo iz 2. odstavka 12. člena statuta, torej, ali je bil zločin zagrešen na ozemlju države pogodbenice oz. s strani njenega državljana. To pa pomeni, da bi lahko sodišče izvajalo tudi univerzalno jurisdikcijo, saj se lahko pod njegovo pristojnost ob naznanitvi situacije s strani VS znajde katerakoli oseba, ne glede na to, iz katere države prihaja oz. kje je storila zločin (Strapatas 2002: 18). Po mnenju Sadatove (2001: 243) bi lahko prav ta možnost predstavljala ogromen napredek v uveljavljanju mednarodnega kazenskega prava. Vendar pa je vprašanje, kako pogosto se bo VS te možnosti tudi dejansko poslužil. Po drugi strani pa so se že v toku pogajanj pojavili tudi očitki, da taka možnost ni pravična, ker ta sprožitveni mehanizem zaradi pravice do veta nikoli ne bo mogel biti uporabljen v primeru situacije v kateri izmed stalnih članic VS (Zagorac 2003: 116). Dejansko lahko že danes z veliko gotovostjo trdimo, da bo univerzalna jurisdikcija sodišča vsaj za ozemlje in državljane ZDA manj univerzalna, če ne še za katere druge.

10.3. Sistem komplementarnosti MKS in univerzalna jurisdikcija

Statut MKS je začel veljati 1. julija 2002, potem ko je bilo marca 2002 pri generalnem sekretarju OZN deponiranih potrebnih 60 ratifikacij držav. Da pa bi države dejansko lahko izkoristile možnosti sistema komplementarnosti, kakršnega so kot kompromis, ki čim manj posega v njihovo suverenost, sprejele na rimski konferenci, morajo v svojih nacionalnih zakonodajah inkriminirati hudodelstva, nad katerimi ima

MKS pristojnost. Statut sam sicer, kot opozarja Broomhall (2003: 114-115), državam podpisnicam izrecno ne nalaga dolžnosti preganjati hudodelstva, ki jih definira, pač pa jih v preambuli zgolj spodbuja k izvajanju kazenske jurisdikcije zoper tiste, ki so odgovorni za mednarodna hudodelstva.³¹ Za razliko od številnih mednarodnih konvencij, ki pogodbenicam nalagajo dolžnost sprejeti kazensko zakonodajo za dejanja, ki jih definirajo, in dolžnost storilca, ki se nahaja na njihovem ozemlju, izročiti drugi državi ali mu soditi, statut MKS takih določil ne vsebuje. Čeprav praksa držav kaže, da tudi takšna izrecno zapisana določila ne zagotavljajo dejanskega sprejetja ustreznih zakonskih določil v nacionalnih zakonih, pa lahko pričakujemo, da bodo države v primeru hudodelstev iz statuta MKS bolj zainteresirane sprejeti ustrezno zakonodajo z inkriminacijo dejanj iz členov 6 do 10 statuta. Režim komplementarnosti, ki ga regulirajo določila o dopustnosti, vsebovana v 17. členu statuta, jim namreč grozi, da se primeri, za katere so primarno odgovorne, pa jih zaradi neustrezne zakonodaje ne bi bile zmožne primerno obravnavati, kot dopustni znajdejo pred MKS. Prav gotovo pa je to situacija, ki se ji bo večina držav želela izogniti, saj bi zanje lahko pomenila negativno pozornost in diplomatsko zadrego v mednarodni skupnosti.

Ob tem se postavlja vprašanje, kaj lahko od tega pridobi univerzalna jurisdikcija? Če bi bil za državo edini cilj sprejetja zakonodaje za hudodelstva, zapisana v statutu MKS, izogniti se situaciji, ko bi se zaradi nezmožnosti izvajanja jurisdikcije primer, za katerega ima primarno jurisdikcijo, izkazal za dopustnega pred MKS, potem bi ji za zločine iz pristojnosti sodišča zadostovala že uzakonitev zgolj tradicionalne teritorialne in aktivne personalitetne jurisdikcije. To pa bi pomenilo, da si podporniki režima univerzalne jurisdikcije od MKS ne morejo obetati prav veliko. Vendar pa zakonodajne aktivnosti držav, ki so se že ali pa se še lotevajo implementacije MKS, kažejo v precej bolj pozitivno smer. Nemčija je tako z implementacijskim zakonom uzakonila tudi univerzalno jurisdikcijo za hudodelstva iz statuta, prav tako Kanada in Nova Zelandija, po drugi strani pa je Velika Britanija takšno jurisdikcijo zavrnila.

Tudi sicer bi lahko rekli, da zagotovitev univerzalne jurisdikcije na nacionalni ravni za najhujša hudodelstva logično dopolnjuje sliko režima mednarodne pravice, kakršnega predvideva Rimski statut. Rimski statut namreč primarno temelji na želji odpraviti nekaznovanost za najhujša hudodelstva, pri čemer največje breme naloge še vedno nalaga državam, sebi prepušča vlogo le v skrajnih primerih, ko nacionalna sodišča sama

³¹ Šesti odstavek preambule statuta.

ne bi mogla ali hotela delovati. Čeprav je spodbuda, ki jo daje statut preko mehanizma komplementarnosti pravzaprav omejena na dejanja, storjena na ozemlju pogodbenice ali pa s strani njenega državljana, pa lahko univerzalna jurisdikcija pri doseganju ciljev režima mednarodne pravice igra pomembno vlogo. Če MKS v nekem trenutku ne bo sposobno obravnavati večjega števila primerov, in hkrati država, ki bi morala izvajati jurisdikcijo, tega ne bo hotela ali ne bo zmožna, bo edina preostala izbira med univerzalno jurisdikcijo ali nekaznovanostjo (Broomhall 2003:115).

Še bolj pomembno vlogo bi lahko univerzalna jurisdikcija igrala v tistih primerih, ko MKS ne bi imelo personalne jurisdikcije, torej ko hudodelstvo ne bi bilo storjeno niti na ozemlju pogodbenice niti s strani njenega državljana. Takšen primer bi lahko bil primer v pogajanjih zavrnjene t.i. priporne jurisdikcije, ki je sicer najbolj široko sprejeta oblika univerzalna jurisdikcija, torej jurisdikcije v primeru, ko se domnevni storilec nahaja na ozemlju države, ki želi izvajati jurisdikcijo. Če naj bi se namreč jurisdikcija držav za hudodelstva iz statuta MKS omejevala zgolj na jurisdikcijo, ki bi strogo sledila jurisdikciji MKS, torej le za dejanja, storjena na ozemlju države ali pa s strani njenega državljana, potem lahko to na ravni mednarodnega sistema kaznovanja storilcev najhujših hudodelstev pomeni nadaljevanje nekaznovanosti, na ravni države pa povzroči povsem praktične težave.³²

10.4. Vloga univerzalne jurisdikcije po ustanovitvi MKS

Za izhodišče razprave o vlogi univerzalne jurisdikcije po uveljavitvi statuta MKS lahko vzamemo izvajanje Gabriela Bottinija. Glede na to, da imata univerzalna jurisdikcija in MKS isti cilj – kaznovanje storilcev najhujših hudodelstev, ki jih domača

³² Taka opozorila so se pojavila tudi v procesu sprejemanja implementacijske zakonodaje v Veliki Britaniji. Podporniki vključitve univerzalne jurisdikcije v implementacijsko zakonodajo MKS so na možne težave opozorili tudi s praktičnim primerom, ki bi se lahko zgodil Veliki Britaniji ob uzakonitvi zgolj teritorialne in aktivne personalitetne jurisdikcije. Če bi namreč ob takšni jurisdikciji dve osebi, ena z britanskim državljanstvom in ena z državljanstvom neke druge države, izven Velike Britanije zagrešili zločin iz pristojnosti MKS in se nato vrnil v Veliko Britanijo, bi prvi britanska sodišča lahko sodila, drugi pa ne. V tem primeru jurisdikcije nad drugo osebo ne bi moglo izvajati niti MKS, in če nobena druga država ne bi zahtevala izročitve, bi storilec lahko mirno in brez kazni živel v Veliki Britaniji (The International Criminal Court and Concept of Universal Jurisdiction 2001: 3). Kljub temu pa je bil namestnik ministra za pravosodje Ian Gray mnenja, da Statut MKS posamezne države spodbuja zgolj k temu, da sprejmejo in izpolnijo svojo odgovornost za vojne in druge hude zločine, ki so jih storili njeni državljani (ne pa državljani drugih držav). Po njegovem mnenju oblikovanje MKS in univerzalna jurisdikcija za posamezne države predstavljata dva različna, ne pa komplementarna pristopa. (The International Criminal Court and Concept of Universal Jurisdiction 2001:9). Implementacijska zakonodaja Velike Britanije, kot rečeno, univerzalne jurisdikcije ne vsebuje.

sodišča nočejo ali pa ne zmorejo obravnavati, s tem pa končanje nekaznovanosti - se je po mnenju Bottinija (2003: 504-505) potrebno vprašati, ali lahko oba sistema drug ob drugem uspešno funkcionirata. Bottinijev odgovor je izključujoč, saj meni, da bi moralo univerzalno jurisdikcijo zaradi pravnih in političnih problemov, ki jih njena uporaba povzroča, za večino hudodelstev, z izjemo piratstva, popolnoma nadomestiti MKS. Mednarodno sodišče lahko namreč iste cilje doseže s precej manj tveganji kot univerzalna jurisdikcija.

Čeprav se lahko strinjamo z mnenjem Bottinija, da bo v prihodnje MKS v sistemu kaznovanja storilcev najhujših hudodelstev po mednarodnem pravu igralo pomembno vlogo, pa moramo hkrati zavrniti njegovo zavračanje univerzalne jurisdikcije kot potencialno prav tako pomembnega elementa sistema. Glede na to, da so države ob sprejemanju statuta MKS močno omejile njegovo pristojnost, in ob dejstvu, da statut temelji na sistemu pristanka držav - vemo pa, da kar nekaj držav k statutu ni pristopilo - bodo številni primeri ostali izven dosega MKS. Ker je velika verjetnost, da jih ne bodo obravnavale niti države, ki bi bile za to primarno pristojne – navsezadnje to predpostavlja in na tem temelji tudi MKS – bi bil ob odpravi univerzalne jurisdikcije, ki bi sicer v takih primerih lahko delovala kot korektivni mehanizem, cilj končanja nekaznovanosti še bolj oddaljen, kot je bil pred ustanovitvijo sodišča. Ključno vprašanje vloge univerzalne jurisdikcije v sistemu kaznovanja posameznikov za mednarodna hudodelstva po ustanovitvi MKS tako po mnenju avtorice tega dela dejansko ni v tem, ali mu lahko na kakršenkoli način škodi, saj so njene priložnosti, kot bomo videli v nadaljevanju, nedvomno velike, ampak v tem, ali bodo te priložnosti tudi dejansko izkoriščene.

10.4.1. UNIVERZALNA JURISDIKCIJA KOT DOPOLNILO MKS

10.4.1.1. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva pred julijem 2002

MKS bo imelo ob predpostavki izpolnjevanja pogojev za izvajanje jurisdikcije iz 12. člena statuta in zadostitvi pogojev dopustnosti iz 17. člena statuta pristojnost zgolj za kazniva dejanja, ki so se zgodila po 1. juliju 2002, torej dnevu, ko je statut stopil v veljavo. Nadalje bo imel ob istih pogojih za države, ki do tega datuma statuta še niso ratificirale, pristojnost šele najmanj dva meseca po tem, ko bodo to storile in listino o ratifikaciji tudi deponirale. To pa pomeni, da za številna hudodelstva, ki so se zgodila

pred julijem 2002 in jih države, ki so za to po klasični teoriji kazenske jurisdikcije odgovorne, nočejo ali niso zmožne preganjati, MKS ni pristojno. V takšnem primeru bi lahko univerzalna jurisdikcija zagotovila kaznovanje storilcev teh hudodelstev. Res je sicer, da tudi države, ki dovoljujejo univerzalno jurisdikcijo, takšne zakonodaje nimajo od nekdaj, in jim torej načelo *nullum crimen sine lege* postavlja določene omejitve, kljub temu pa je v večini primerov njihova časovna pristojnost precej manj omejena kot pristojnost MKS. Te države bi lahko torej na podlagi univerzalne jurisdikcije dopolnile mandat MKS – kaznovanje storilcev najhujših hudodelstev - za dejanja pred julijem 2002.

10.4.1.2. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva, ki izpadejo iz jurisdikcije MKS

Ker je jurisdikcija MKS daleč od univerzalne, lahko le države z uporabo načela univerzalnosti ublažijo oz. zapolnijo pomanjkljivosti mednarodnega sodišča, če ne želijo dopustiti nekaznovanosti storilcev najhujših mednarodnih hudodelstev. Iz pristojnosti MKS namreč izpadejo vsi tisti storilci, ki so kaznivo dejanje storili na ozemlju države, ki ni pristopila k statutu, oz. so njeni državljani, razen v že omenjenem primeru, ko so dejanje storili na ozemlju države pogodbenice statuta oz. če situacijo sodišču naznani VS OZN. Že med pogajanj o statutu je predvsem Nemčija opozarjala, da imajo države vsaka posamezno pravzaprav širšo personalno jurisdikcijo za hudodelstva iz statuta kot samo sodišče, izhajajoč oz. na osnovi univerzalne jurisdikcije. Ker tako široka jurisdikcija ni bila vključena v statut, morajo države na nacionalni ravni izkoristiti možnost ali celo dolžnost, ki jim jo daje univerzalna jurisdikcija, in ne dopustiti situacije, ko bi neizvajanje univerzalne jurisdikcije pomenilo nekaznovanost storilca. Celo Bottini, ki sicer zagovarja odpravo univerzalne jurisdikcije na račun MKS, priznava, da obstajajo primeri, kjer bi lahko le univerzalna jurisdikcija, če bi bila uporabljena, privedla do kaznovanja določenih hudodelstev, in bi torej njena popolna odprava ne bila povsem smiselna (Bottini 2001: 561).

Res pa je, da univerzalna jurisdikcija naleti na omejitve, ki jo MKS ne pozna. Gre za imuniteto najvišjih državnih uradnikov, ki jo morajo nacionalna sodišča za razliko od mednarodnih, kot je v sodbi DR Kongo proti Belgiji ugotovilo Meddržavno sodišče, po mednarodnem pravu še vedno upoštevati. Storilci mednarodnih kaznivih dejanj, ki se pred mednarodnimi sodišči na imuniteto namreč ne morejo sklicevati, se nanjo lahko

sklicujejo pred nacionalnimi sodišči, kar onemogoča izvajanje univerzalne jurisdikcije. Vendar tudi imuniteta v povezavi z delovanjem MKS ni absolutna. Ne glede na to, da statut MKS v členu 27 prepoveduje sklicevanje na imuniteto, člen 98, ki govori o primatu drugih mednarodnih pogodb nad statutom, ko gre za vprašanje imunitete, namreč nakazuje, da se bodo šefi držav, diplomati in drugi uradniki, ki imajo imuniteto bodisi izhajajoč iz mednarodne pogodbe ali pa po mednarodnem občem pravu, še vedno lahko sklicevali na proceduralno imuniteto pred nacionalnimi sodišči, ki bodo obravnavala zahtevo za predajo MKS (Bassiouni 2001a: 948).

Kakorkoli že, v vsakem primeru naj bi veljalo, da je tudi univerzalna jurisdikcija tako kot jurisdikcija MKS še vedno zadnji korak v primeru, ko država, ki bi sicer imela jurisdikcijo, te ne bi želela izvajati (Strapatsas 2002: 31).

10.4.1.3. Univerzalna jurisdikcija za hudodelstva, ko MKS ne bo zmožno obravnavati večjega števila primerov oz. bo njegovo delovanje onemogočeno

Sistem komplementarnosti, ki velja za MKS, temelji na predpostavki, da primarno odgovornost kaznovanja storilcev najhujših hudodelstev tudi po začetku delovanja sodišča še vedno nosijo posamezne države mednarodne skupnosti. Poleg ohranitve primarne kazenske jurisdikcije kot enega temeljev suverenosti države ima taka ureditev še eno logiko: sodišče, katerega finančni viri bodo omejeni, kar lahko, kot sta pokazala primera MKSJ in MKSR, močno oteži njegovo delovanje, naj ne bi bilo obremenjeno z velikim številom primerov, ki so jih sicer države pripravljene in tudi sposobne obravnavati same. Ker pa tak sistem hkrati predpostavlja, da v mednarodni skupnosti obstajajo tudi države, ki te svoje dolžnosti ne izpolnjujejo, bi lahko takrat, ko bi primer sicer sodil pod pristojnost MKS, pa ga to zaradi preobremenjenosti ne bi moglo promptno ali pa sploh obravnavati, nastopile države, ki bi bile po načelu univerzalne jurisdikcije to pripravljene storiti. Tako bi lahko univerzalna jurisdikcija pripomogla k uveljavljanju mednarodne odgovornosti, vendar pa bi morale ob tem države paziti, da njihova pripravljenost izvajati univerzalno jurisdikcijo ne bi posegala v pristojnost MKS.

Ob tem pa je potrebno opozoriti še na nekaj drugega. Kot je že za MKSJ izpostavil eden njegovih predsednikov, Antonio Cassese, bi bilo sodišče brez sodelovanja držav kot velikan brez rok in nog. Enako velja za MKS, saj je tudi njegovo delovanje popolnoma odvisno od kooperativnosti držav pogodbenic. Na to opozarja tudi Sadatova

(2001: 254-255), ko pravi, da je uveljavitvena jurisdikcija MKS pravzaprav nična oz. tako šibka, da bi lahko povsem onemogočila njegovo delovanje.³³ Glede na težave, s katerimi se pri aretaciji osumljencev ter zbiranju dokazov srečujeta obe *ad hoc* sodišči, čeprav podprti s strani VS, je zmožnost MKS učinkovito uveljavljati mednarodno kazensko pravo močno vprašljiva (Sadat 2001: 255). V tem kontekstu in kontekstu te naloge se seveda zastavlja vprašanje, ali lahko v takem primeru univerzalna jurisdikcija deluje bolj učinkovito kot MKS. Kot opozarjajo nekateri avtorji, je lahko tudi izvajanje univerzalne jurisdikcije zelo oteženo s postopki zbiranja dokazov, ki se pogosto nahajajo v drugi državi, zaslišanjem prič, ki ga omejujejo različni jeziki, sodelovanjem oblasti v državi, kjer je bilo hudodelstvo storjeno, nenazadnje pa z velikimi stroški, ki jih vse to povzroča. Tako lahko rečemo, da lahko univerzalna jurisdikcija MKS bolj kot zaradi večje možnosti uspešne izpeljave kazenskih in sodnih postopkov dopolnjuje v tem, da ga razbremeni nekaterih primerov, ki bi mu jemali čas in energijo, ter mu omogoči, da se loti najpomembnejših primerov najhujših kršitev mednarodnega prava. Vprašanje pa je, ali bodo tudi države sistem razumele tako, ali pa bodo nasprotno v MKS videle priložnost, kako se takim običajno težkim primerom s posredovanjem mednarodnemu sodišči izogniti.

10.4.2. MKS KOT PRILOŽNOST ZA UNIVERZALNO JURISDIKCIJO

10.4.2.1. Uniformnost uporabe mednarodnega kazenskega prava

Eden od pomembnih očitkov, ki se pojavljajo v zvezi z univerzalno jurisdikcijo, in ki ga izpostavlja tudi Bottini (2004: 549-555), je njena neuniformna uporaba s strani nacionalnih sodišč v različnih državah. Univerzalna jurisdikcija, ki jo izvajajo države, predpostavlja, da vse države skozi svoje notranje pravo uporabljajo mednarodne norme. V teoriji se naj te norme od države do države ne bi razlikovale, dejansko pa je razlika med njimi precejšnja, kot je precejšnja tudi razlika v njihovih zakonodajah o mednarodnih hudodelstvih. Neka država lahko npr. k seznamu skupin, ki jih varuje 2.

³³ MKS namreč ne more od držav ali posameznikov zahtevati, da spoštujejo njegove odredbe, kot so nalogi za aretacijo, sodbe, kazni, ukazi za zamrznitev premoženja in podobno. Sodišče tudi ne more neposredno sankcionirati oz. kaznovati države za nespoštovanje statuta ali njegovih odredb, lahko jih le naznani VS ali Skupščini pogodbenic. Predvsem pa sodišče oz. njegovo osebje v večini primerov nima pravice izvajati svojih nalog na ozemlju držav, ampak mora delovati v sodelovanju z oz. preko oblasti države, pri čemer je podvržen njenemu notranjemu pravu.

člen Konvencije o genocidu, v svojem zakonu doda še politične in socialne skupine. Taka država bi torej lahko kazensko preganjala posameznika za poliocid, čeprav tej isti osebi MKS ali pa sodišča večine drugih držav ne bi mogla soditi. Kaj takega se na MKS ne more zgoditi. Za razliko od univerzalne jurisdikcije bo namreč uporaba prava na MKS sodišču povsem konsistentna, saj so določila jasno določena in zapisana v enotnem dokumentu – statutu sodišča. Kljub temu pa to še ne bi smel biti vzrok za popolno odpravo univerzalne jurisdikcije, kot jo zagovarja Bottini, in uveljavitev sistema, kjer bi MKS dopolnjevale države z zgolj klasično jurisdikcijo. Bottini namreč pozablja, da tudi v sistemu kaznovanja storilcev, ki bi upošteval zgolj teritorialno in kvečjemu še aktivno personalitetno načelo, storilci najhujših hudodelstev v vseh državah ne bi bili (oz. niso) izpostavljeni enakim kriterijem obravnave – tudi po tem načelu lahko za enako hudodelstvu nekomu grozi 10 let, nekomu pa dosmrtna kazen; nekdo je zaradi statuta o zastaranju lahko oproščen, drugemu se sodi; nekdo je za neko dejanje lahko v eni državi kazensko preganjan, v drugi pa se mirno sprehaja po ulici.

Bolj pomembno pri hkratnem obstoju univerzalne jurisdikcije in MKS je, da lahko pravzaprav MKS predstavlja veliko priložnost za večjo uniformnost v uporabi univerzalne jurisdikcije. Oprelitev nekaterih konceptov, ki so bili do sedaj nejasni, iz česar je tudi izvirala vsaj del nekonsistentnosti v uporabi univerzalne jurisdikcije, po eni strani, in po drugi njegova jurisprudenca v prihodnje lahko namreč pripomoreta k večji definiranosti mednarodnega kazenskega prava, s tem pa vsaj v določeni meri tudi k večji konsistentnosti pri nacionalnih pregonih za najhujše kršitve mednarodnega prava, tudi na osnovi univerzalne jurisdikcije.

10.4.2.2. Jasna definicija mednarodnih hudodelstev

Ena od prednosti MKS v primerjavi z univerzalno jurisdikcijo je prav gotovo v tem, da ima precej bolj jasno definirano pristojnost glede kaznivih dejanj. Kljub temu, da sicer obstaja dokaj močan konsenz o veljavnosti univerzalne jurisdikcije za najhujša hudodelstva – genocid, zločine proti človeštvu, vojne zločine, mučenje – pa je substanca teh zločinov, z izjemo genocida in morda mučenja, ki sta na mednarodni ravni opredeljena v konvencijah, v primerjavi s statutom MKS precej bolj nejasno definirana. Če vzamemo za primer vojne zločine v nemednarodnih spopadih. Jurisdikcija MKS je v tem primeru povsem jasna, tovrstni zločini so definirani in razdelani v 2c odstavku 8. člena statuta. Podobno velja za hude kršitve zakonov in običajev v mednarodnih

spopadih, ki ne dosegajo statusa hudih kršitev Ženevskih konvencij in jih statut definira v 2b odstavku 8.člena. Veljavnost univerzalne jurisdikcije za te vojne zločine pa je precej vprašljiva, predvsem zato, ker kot taki v mednarodnem pogodbenem pravu oz. natančneje v Ženevskih konvencijah in dodatnih protokolih niso opredeljeni in ker torej pogodbeno pravo državam univerzalne jurisdikcije za te zločine za razliko od hudih kršitev Ženevskih konvencij ni eksplicitno zagotavljalo.³⁴

Čeprav tudi statut državam ne nalaga sprejetje univerzalne jurisdikcije za hudodelstva pod pristojnostjo MKS in nenazadnje niti ne sprejetja kakršnekoli zakonodaje za njihovo kaznovanje, pa lahko statut MKS koristi univerzalni jurisdikciji tudi v tem, da so v njem definirana nekatera hudodelstva, ki jih dotlej v pogodbenem pravu ni bilo moč najti.

11. PROBLEMATIČNI VIDIKI UNIVERZALNE JURISDIKCIJE

Do sedaj smo si skozi predstavitev koncepta univerzalne jurisdikcije in v kontekstu MKS ogledali predvsem priložnosti, ki jih univerzalna jurisdikcija na področju pregona najhujših mednarodnih hudodelstev ponuja. Vendar pa se ob univerzalni jurisdikciji poleg pozitivnih izpostavljajo tudi številni problematični, v določeni meri celo negativni vidiki, na katere opozarjajo številne razprave, ki so na temo univerzalne jurisdikcije v zadnjih letih nastale, ki pa so zaenkrat še bolj stvar teorije, saj jih praksa za večinoma še ne kaže. Kljub temu teh opozoril, če želimo oceniti vlogo univerzalne jurisdikcije v nastajajočem sistemu kaznovanja posameznikov za najhujša hudodelstva po mednarodnem pravu, ne smemo spregledati. Pri univerzalni jurisdikciji, ki jo obdaja tako kontroverzen sloves, namreč ne moremo mimo vprašanja, ali lahko pozitivni vidiki uveljavljanja mednarodnega kazenskega prava na podlagi univerzalne jurisdikcije, ki smo jih spoznali do sedaj, prevagajo problematične in nekatere še nerazrešene vidike, ki se jim bomo posvetili v nadaljevanju, in ki jih pravzaprav ni malo.

Nekaj o tem smo spregovorili že v prejšnjem poglavju, ko smo si ogledali priložnosti in slabosti univerzalne jurisdikcije v odnosu do še enega elementa mednarodnega kazenskega sistema, MKS, v nadaljevanju pa bomo večji del pozornosti namenili vlogi univerzalne jurisdikcije v kontekstu najbolj običajnega in tradicionalnega

³⁴ Relevantni členi vseh štirih Ženevskih konvencij, ki zagotavljajo univerzalno jurisdikcijo, namreč govorijo le o hudih kršitvah konvencij, ki jih konvencije naštevajo v posameznih členih. Glej podpoglavji 4.2.1. in 6.1.

uveljavljanja mednarodnega kazenskega prava, torej s strani držav oz. njihovih sodišč, tako z vidika teorije kot prakse, in tudi v kontekstu odnosov med državami mednarodne skupnosti.

11.1. V kontekstu mednarodnih odnosov

11.1.1. Univerzalna jurisdikcija kot kršitev nacionalne suverenosti

Kazenska jurisdikcija države na svojem ozemlju oz. njena teritorialna jurisdikcija je ena od temeljnih postavk nacionalne suverenosti, zato se ob univerzalni jurisdikciji, ki načelo teritorialnosti presega, potrebno postavlja vprašanje, kakšen je odnos med univerzalno jurisdikcijo in nacionalno suverenostjo oz. kakšna je lahko njena vloga v še vedno na pretežno westfalskih načelih temelječi mednarodni skupnosti. Čeprav je Stalno sodišče mednarodne pravice v primeru Lotus že leta 1926 odločilo, da teritorialnost kazenskega prava ni absolutno načelo mednarodnega prava in ga nikakor ne gre enačiti s teritorialno suverenostjo, pa univerzalna jurisdikcija nedvomno trči ob koncept suverenosti in načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav. Dejstvo je, da države zunanjo jurisdikcijo nad svojim ozemljem oz. dejanji, ki so se na njem zgodila, ter nad svojimi državljani zaznavajo kot grožnjo nacionalnim interesom in lastni suverenosti. Vendar pa se posebne pravice držav, ki izhajajo iz suverenosti, z razvojem mednarodne družbe, predvsem pa s krepitvijo mednarodnega prava in mednarodnih institucij nezadržno zmanjšujejo. To države le s težavo sprejemajo, četudi sicer priznavajo potrebo po bolj učinkovitih mednarodnih mehanizmih (Brown 2001: 390).

Kljub temu je koncept državne suverenosti še vedno temeljno načelo mednarodnega prava, zapisano tudi v 1. točki 2. člena Ustanovne listine OZN, ter 7. točki istega člena, ki prepoveduje vmešavanje v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države. Čeprav suverenost v današnji mednarodni skupnosti ni več absolutne, pač pa le še relativne veljave, temeljna pravica držav do suverenosti nikakor ni izgubila svojega pomena. Kljub svoji relativnosti načelo suverenosti še vedno predstavlja »enega pglavitnih dejavnikov oblikovanja mednarodne skupnosti in izgrajevanja mednarodnega pravnega reda« (Murgel 2003: 365), na katerega se države v svojem delovanju v mednarodnih odnosih še vedno močno opirajo. Na to kaže tudi način ustanovitve *ad hoc* sodišč in čas, ki je bil potreben za večinsko uveljavitev zamisli o MKS, predvsem pa oblika, ki jo je ta zamisel na koncu dobila. Načelo komplementarnosti kot edini možni kompromis, da so države pristale na ustanovitev

MKS, kaže na to, kako težko države dovolijo, da bi njihovim državljanom sodila tuja sodišča, saj razumejo pravico, žal ne tudi dolžnost, da jim sodijo same, kot del svoje suverenosti, ki se ji le s težavo odpovejo. S koplementarnim načelom so si pridržale primarno kazensko jurisdikcijo za najhujša hudodelstva, predvsem pa ne dovolile (večjega) posega v svojo suverenost, katere primarni znak je teritorialna jurisdikcija.

Čeprav univerzalna jurisdikcija vsebuje neobhodno nevarnost poseganja v notranje zadeve države in s tem kršenje načela suverenosti, pa temu, kot opozarja Morrisova (2002: 339-341), v njeni izvorni obliki – pravu piratstva – ni bilo tako. Univerzalna jurisdikcija, ki je primarno veljala za zločin piratstva, na katerem se je v 20. stoletju konstituirala tudi univerzalna jurisdikcija za *jus cogens* hudodelstva, se je namreč nevarnosti kršenja suverenosti in s tem meddržavnih konfliktov, ki jih lahko povzroči, dobro zavedala, zato je iz pristojnosti izključila uradna dejanja držav. Če namreč zaradi dejstva, da se zločin piratstva ni dogajal na ozemlju nobene države, že tako ni posegala v primarno teritorialno jurisdikcijo katerekoli države, kar za zločine, za katere se danes izvaja univerzalna jurisdikcija, ne velja, pa bi lahko z razsojanjem o dejanjih, ki jih izvajajo posamezniki ob podpori svoje države, pomenila vmešavanje v njene notranje zadeve. Temu se je z veljavnostjo za zgolj privatna dejanja izognila. Univerzalna jurisdikcija, ki je bila po drugi svetovni vojni ob sklicevanju na univerzalno jurisdikcijo za piratstvo aplicirana na *jus cogens* hudodelstva in mednarodna kazniva teroristična dejanja, se na to ni ozirala, zato danes, ko govorimo o univerzalni jurisdikciji, mimo vprašanja kršitve temeljnega načela suverenosti držav, ne moremo.

Vsekakor ostaja koncept suverenosti, zaradi katerega države univerzalno jurisdikcijo v večini primerov še vedno razumejo kot poseganje v njihove pristojnosti, ena od največjih ovir širši uporabi univerzalne jurisdikcije v mednarodni skupnosti.

11.1.2. Univerzalna jurisdikcija kot povzročitelj napetosti na mednarodni ravni

Ker lahko država sodni proces v drugi državi za dejanja, ki so se zgodila na njenem ozemlju in jih je po možnosti zagrešil njen državljan, razume kot poseganje v njene notranje zadeve in s tem kršitev njene suverenosti, so pogosta opozorila, da lahko uporaba univerzalne jurisdikcije povzroči napetosti v mednarodnih odnosih. Poleg tega so hudodelstva, za katera velja univerzalna jurisdikcija, pogosto del uradne politike države oz. jih izvajajo njene oblastne strukture, zato lahko razsojanje o njih s strani

druge države država razume kot kršitev koncepta suverene enakosti držav, to pa vsebuje nevarnost meddržavnega konflikta. Določene napetosti zaradi kazenskih preiskav in pregonov so sicer neizogibne, kar priznava tudi AI, sicer goreča zagovornica univerzalne jurisdikcije (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 34-35), vendar pa naj bi se glede njihovega pomena močno pretiravalo, na kar kažejo tudi nekateri znani primeri. Napetosti med Čilom na eni strani in Veliko Britanijo, Belgijo, Španijo, Švico in Francijo na drugi v primeru Pinochet so sicer bile, niso pa nikoli pripeljale niti do prekinitve diplomatskih odnosov, kaj šele česa resnejšega, pač pa so se razrešile v sodnem postopku. Tudi DR Kongo se je proti Belgiji najprej obrnila na Meddržavno sodišče v Haagu, pred katerim je spodbijala mednarodni nalog za aretacijo, ki so ga za njenega zunanjega ministra izdale belgijske oblasti. In čeprav sta ZDA in Izrael relativno ostro nastopili proti Belgiji in je Izrael zaradi tožbe proti Šaronu iz Belgije za 3 mesece odpoklical svojega veleposlanika, ZDA pa ji napovedale ustavitev nadaljnjega financiranja novega sedeža Nata v Bruslju, so se nesoglasja razrešila po diplomatski poti.

Prav zaradi potencialnih napetosti so države v svojih odločitvah o uporabi univerzalne jurisdikcije precej zadržane. Izvršne oblasti izvajanju univerzalne jurisdikcije s strani preiskovalnih in sodnih organov pogosto nasprotujejo, saj ocenjujejo, da bi takšni postopki lahko škodili nacionalnim interesom države, zato v takih primerih aktivno ali pa prikrito posegajo ali vsaj skušajo poseči na področje sodnih oblasti. Belgija je tako po pritiskih s strani ZDA, predvsem pa, kot je opozarjal njen premier, zaradi slabih izkušenj, ko so se na belgijska sodišča vsule številne tožbe proti različnim visokim tujim državnim uradnikom, med njimi tudi take, ki so želele zlorabiti možnosti, ki jim jih je dajal belgijski zakon, v spremenjeni zakon vgradile varovalke, po katerih v določene primere lahko poseže vlada, jih posreduje sicer pristojni državi in tako prepreči njihovo nadaljevanje v Belgiji, s tem pa tudi morebitne diplomatske napetosti. Podobne varovalne mehanizme je v svoj zakon leta 2002 vgradila tudi Nemčija.

Pri tem je ironično, da so po eni strani kazenski pregoni, v katere bi se s svojimi interesi vmešala politika, nezaželeni, po drugi pa je nezaželen tudi sistem pregona, v katerem politični akterji, ki oblikujejo zunanjo politiko, ne bi imeli nikakršne pravice veta v primerih, ki bi temeljili samo na univerzalni jurisdikciji. Vendar pa naj bi bilo prav zaradi potencialnih mednarodnih napetosti po mnenju mnogih primere na podlagi univerzalne jurisdikcije nujno podvreči političnemu nadzoru, čeprav bi to pomenilo

vmešavanje izvršne v sodno vejo oblasti, a bi se na ta način lahko izognili nezaželenim konfliktom. V nekaterih sistemih, kjer je državni tožilec izvršni uradnik in del izvršne veje oblasti, ali pa kjer zakonodaja dovoljuje posredovanje izvršnih oblasti, takšen nadzor že obstaja, medtem ko lahko v drugih z uporabo instituta *partie civile* neodvisni tožilec ali pa celo posameznik dosežeta, da se postopek nadaljuje ali celo, da se, kjer je to potrebno, izda zahteva za izročitev. Morrisova opozarja, da lahko v takšnem primeru neodvisni tožilec ali pa celo posameznik, ki nista podvržena primernemu nadzoru za zunanjo politiko odgovornih vladnih akterjev, in ki se tudi ne ozirata na širši nacionalni interes državo vpleteta v meddržavni konflikt, kar je z vidika države nedopustno (Morris 2002: 357).

AI po drugi strani vlogi izvršne veje oblasti pri procesih na podlagi univerzalne jurisdikcije oporeka. Po njenem mnenju bi bil takšen politični nadzor v nasprotju z dolžnostjo države, da zagotovi neodvisni sodni sistem. Če lahko univerzalna jurisdikcija že povzroči diplomatska trenja med državami, rešitev ni v njeni odpravi, pač pa v tem, da se zagotovi, da bodo vse države imele učinkovito zakonodajo, ki bo po eni strani dovoljevala uporabo univerzalne jurisdikcije, po drugi pa zagotavljala, da bodo le neodvisni tožilci in preiskovalni sodniki na podlagi običajnih pravnih kriterijev sprejemali odločitve o kazenskem pregonu na podlagi teritorialne jurisdikcije (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a: 34-35).

11.1.3. Nevarnost zlorab

Če po eni strani nekateri opozarjajo, da lahko univerzalna jurisdikcija povzroči napetosti v mednarodnih odnosih, pa so po drugi pogosta tudi opozorila o možnostih njene uporabe kot orodja v meddržavnih konfliktih oz. zlorabe s strani držav za doseganje političnih ciljev. Kot opozarja Morrisova (Morris 2003: 356), daje univerzalni jurisdikciji potencial orodja v meddržavnem konfliktu dejstvo, da so dejanja, za katera velja, pogosto vsaj v določeni meri uradna dejanja države, v smislu, da so jih posamezniki, pogosto na visokih političnih položajih, zagrešili ob podpori ali vsaj toleranci svoje države. Če temu ne bi bilo tako – kot velja v zakonu piratstva, ki je iz izvajanja univerzalne jurisdikcije, kot že omenjeno, takšna dejanja države izključil – bi bila uporabnost univerzalne jurisdikcije v take namene veliko manjša, tako pa se temu vprašanju ni moč izogniti.

Ena od nevarnosti zlorab univerzalne jurisdikcije za doseganje političnih ciljev izhaja iz dejstva, da pravica izvajati univerzalne jurisdikcije ne more biti omejena samo na nekatere države. Če ob tem nekatere skrbi, da bi univerzalno jurisdikcijo uporabljale zgolj države razvitega severa proti voditeljem ali drugim pomembnim uradnikom držav nerazvitega juga, pa so po drugi strani pogosta opozorila, da bi univerzalno jurisdikcijo lahko kot potencialno orožje v meddržavnih konfliktih izrabile t.i. 'slabe države' z nepravničnim in korumpiranim pravnim sistemom ali pa s posebnimi nameni preprosto države, ki so v medsebojnem konfliktu.³⁵ Na takšno situacijo opozarja tudi Henry Kissinger (2001: 92), ki meni, da daje univerzalna jurisdikcija npr. stranema v arabsko-izraelskem konfliktu ali pa katerem koli drugem vročerkvnem konfliktu možnost, da svoj boj prenesejo na različna nacionalna sodišča in tam zahtevajo izročitev svojih nasprotnikov.

Vendar pa je tak scenarij malo verjeten, pa tudi dosedanja praksa ga ne podpira. Po eni strani namreč obstajajo varovalke, kot so določila v pogodbah o izročitvi o neizročanju državam, ki nimajo delujočega ali pravičnega pravnega sistema, poleg tega pa možnosti za take procese močno zmanjšuje tudi pritisk s strani vse močnejše in vse bolj seznanjene demokratične svetovne javnosti (svetovne civilne družbe) na čelu z mednarodnimi nevladnimi organizacijami, ki opozarjajo na take primer. Po drugi strani pa takšno trditev podpirajo tudi dosedanje izkušnje, ki ne poznajo primerov, ko bi tožilci in preiskovalni sodniki, ki morajo že tako sprejemati težke odločitve, kako razporediti omejene finančne in druge vire za preiskave, univerzalno jurisdikcijo izrabili za doseganje političnih ciljev svojih vlad (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001: 36). Dejansko organi pregona univerzalno jurisdikcijo precej pogosteje izvajajo ob ne ravno največji podpori ali celo nasprotovanju svojih vlad, kot dokazuje primer sodnika Garzona in španske vlade, podobno pa tudi belgijskih sodišč, ki so ob poplavi primerov proti visokim političnim uradnikom kmalu izgubila podporo vlade (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001a:37).

³⁵ Morrisova (2003: 354) vidi nevarnost zlorabe univerzalne jurisdikcije v politične namene v dveh primerih - v prvem bi država uporabila univerzalno jurisdikcijo za kazenski pregon državljanov države, s katero je v konfliktu, za dejanja, storjena v toku tega konflikta, v drugem pa za dejanja, ki z njunim medsebojnim konfliktom niso povezana, pri čemer bi v obeh univerzalna jurisdikcija služila kot sredstvo za doseganje politične prednosti.

11.1.4. Očitki o zahodnem jurisdikcijskem imperializmu

Ob univerzalni jurisdikciji ne moremo niti mimo očitkov o t.i. zahodnem jurisdikcijskem imperializmu, ki naj bi ga nakazovala praksa njenega dosedanjega izvajanje. Pogosta so namreč opozorila, da univerzalno jurisdikcijo uporabljajo le sodišča držav razvitega severa proti osebam iz nerazvitih držav juga oz. sodišča nekdanjih kolonialnih sil proti osebam iz nekdanjih kolonij. Praksa dejansko kaže, da so sodišča razvitih držav v izvajanju univerzalne jurisdikcije precej bolj aktivna kot sodišča nerazvitih, vendar pa to samo po sebi še ne bi smelo pomeniti, da je univerzalna jurisdikcija nepravilna.

Ne smemo namreč pozabiti na dve stvari. Prvič to, da dolžnost pregona najhujših hudodelstev izhaja bodisi iz mednarodnega občega prava, ki velja za vse, ali pa je vsebovana v mednarodnih konvencijah, katerih pogodbenice so tako države razvitega severa kot manj razvitega juga, to pa pomeni, da imajo vse države mednarodne skupnosti enako pravico oz. celo dolžnost te svoje obveznosti po mednarodnem pravu izpolniti. Nepravilno je državam, ki svoje obveznosti izpolnjujejo, to očitati, še posebej, če jih izpolnjujejo tudi v odnosu do lastnih, ne le tujih državljanov. In drugič, univerzalna jurisdikcija je zgolj rezervni oz. dopolnilni mehanizem v primerih, ko sodni sistemi držav proti storilcem najhujših hudodelstev po mednarodnem pravu niso sposobni izvajati jurisdikcije oz. je ne želijo izvajati. Realnost mednarodne skupnosti pa je, da se v takem položaju veliko pogosteje znajdejo države svetovnega juga, ki šele vzpostavljajo demokratične ureditve in kjer so pogosti konflikti, ki onemogočajo delovanje sodnega sistema, s tem pa tudi izvajanje univerzalne jurisdikcije.

Poleg tega tudi ni čisto res, da univerzalno jurisdikcijo uporabljajo izključno države razvitega sveta, kar dokazuje sodni postopek v Senegal leta 2000 proti nekdanjemu čadskemu predsedniku. Ta se je sicer končal z opustitvijo sodnega procesa, vendar pa dokazal, da lahko univerzalno jurisdikcijo izvajajo tudi manj razvite države, ki imajo sodnike in oblastne strukture z zadostno zavestjo o pomenu kaznovanja najhujših hudodelstev po mednarodnem pravu.

Vendar pa po mnenju avtorice tega dela pravi problem ni toliko v vprašanju, kdo je tisti, ki izvaja univerzalno jurisdikcijo - sodišča razvitih ali nerazvitih držav - temveč proti komu – državnim uradnikom razvitih ali nerazvitih držav. Če si še lahko predstavljamo, da bi tudi sodišča nerazvitih držav uporabila univerzalno jurisdikcijo, kar se je nenazadnje zgodilo v Senegal, pa je skoraj nepredstavljivo, da bi ta ista

sodišča sodila državnemu uradniku iz razvite države, ne da bi ta s političnim in diplomatskim pritiskom močno posegla in nenazadnje tudi dosegla ustavitev postopkov. A pa pri tem ne gre le za postopke pred sodišči nerazvitih, pač pa tudi razvitih držav, kar je leta 2002 jasno občutila Belgija. Tožbe proti izraelskemu premieru Arielu Šaronu, predvsem pa proti ameriškim uradnikom pred belgijskimi sodišči pod pritiski ZDA in Izraela niso bile le zaustavljene, ampak so celo neposredno povzročile spremembo zakona in s tem ukinitev kakršnekoli univerzalne jurisdikcije proti komerkoli, tudi storilcem iz nedemokratičnih ali nerazvitih držav.

Univerzalna jurisdikcija napredka na področju kaznovanja posameznikov iz razvitih držav torej ni prinesla, kljub izredno dejavnim kampanjam v podporo takih pregonov. Kot meni Brown (2001: 391), pa nasprotovanje teh držav, na čelu z ZDA, da bi se njihovim državljanom za mednarodna hudodelstva sodilo pred tujimi sodišči, dejansko spominja na nekdanji »kolonialni koncept ekskluzivnih izventeritorialnih pravic«, po katerem so si v 19. st. močne zahodne države v državah, ki so veljale za inferiorne, zagotovile izvzetost svojih državljanov iz jurisdikcije njihovih sodišč.

11.1.5. Neupoštevanje potreb lokalne družbe

Kazenski pregon za zločine ima številne cilje, med njimi odvrčanje od nadaljnjih zločinov, utrditev stabilnosti in vladavine prava, zadoščenje za žrtve, pa tudi družbeno pomiritev in vzgojo. Eden od očitkov univerzalni jurisdikciji, ki ga izpostavlja tudi Sriramova (2003: 374-396), je, da procesi, ki se na podlagi univerzalne jurisdikcije izvajajo proti storilcem v državah, oddaljenih od kraja zločina, mnoge od teh ciljev ne dosežejo. Po njenem mnenju namreč univerzalna jurisdikcija ne služi interesom družbe, ki jo zločin najbolj prizadene, pač pa predvsem interesom mednarodne skupnosti. Ni namreč nujno, da je največji interes družbe prav kaznovanje storilcev hudodelstev, včasih je pomembnejša stabilnost, demokratizacija in vladavina prava in nenazadnje sprava, ki pa jih je treba doseči v družbi sami in ne na drugem koncu sveta. Tudi zato so včasih v tranzicijskih družbah amnestije, na katere pa se tuja ali mednarodna sodišča ne ozirajo, nujne. Sodni proces v tujini sicer lahko zagotovi zadostitev pravice žrtvam in njihovim sorodnikom, ugotovi krivdo storilca ter služi kot svarilni ukrep in je kot tak brez dvoma del procesa utrditve in izboljšanja globalnih norm človekovih pravic, vendar pa ni nujno, da ima pozitivne učinke tudi za potrebe konkretne družbe, ki je

zaradi zločina utrpela škodo. Zasledovanje globalnih ciljev na tak način lahko prej škodi kot koristi lokalnim potrebam.

Taki očitki pa ne letijo le za procese na podlagi univerzalne jurisdikcije, pač pa tudi na zagotavljanje pravice na mednarodnih sodiščih, kot sta MKSJ in predvsem za MKSR, pa tudi za MKS. Vsa ta sodišča namreč pomenijo eksternalizacijo pravice, ki pa lahko, kot tudi opozarja Sriramova (2003:375), predstavlja resna tveganja, saj cilje mednarodne skupnosti postavlja pred potrebe lokalne družbe. Čeprav je lahko v določenih primerih koristna, jih mednarodni akterji ne bi smeli razumeti kot rešitev vseh težav, ampak upoštevati, da se mora vsaka družba sama soočiti z zapuščino hudih kršitev človekovih pravic in drugih zlorab, ki so se v njej dogajale. Ker pa se domače družbe včasih zaradi razpada sistema dejansko same niso sposobne spopasti z najhujšimi hudodelstvi, ki kljub vsemu ne bi smela ostati nekaznovana, Sriramova vidi najboljšo rešitev v mešanih mednarodno-domačih sodiščih, kakršna poznamo iz Vzhodnega Timorja, Sierra Leoneja, Kosova in Kambodže.

Če se po eni strani univerzalni jurisdikciji očita, da ne upošteva interesov in potreb družbe, kjer se je zločin zgodil, pa je po drugi strani morda še glasnejše prepričanje, da ima univerzalna jurisdikcija v državi zločina za domačo družbo pravzaprav izjemne koristi, saj deluje kot katalizator nacionalne teritorialne jurisdikcije. Takšno prepričanje v veliki meri izhaja iz dogajanj, ki jih je poskus kazenskega pregona proti nekdanjemu čilskemu diktatorju Augustu Pinochetu in še nekaterim drugim čilskim in argentinskim državljanom v Evropi povzročil v Južni Ameriki, predvsem pa v Čilu in Argentini. Po postopkih, ki so jih v Evropi sprožila predvsem španska sodišča, so namreč tudi domača sodišča po dolгих letih le začela preiskovati dejanja iz časa nekdanjih diktatur. Kazenski pregon oz. že tudi poskus kazenskega pregona v drugi državi lahko torej spodbudi oblasti v državi, ker je bil zločin storjen, da storilce končno postavijo pred roko pravice.³⁶

³⁶ Katalizatorski učinek univerzalne jurisdikcije se je v primeru Čila in Argentine pokazal na več načinov. Prvič, kazenski pregon na tujem je spremenil meje precepcije mogočega. Pred postopki v Španiji namreč nobeno čilsko sodišče ni želelo sprejeti obtožb proti Pinochetu, danes jih pred sodišči v Čilu na obravnavo čaka preko 150. Drugič, potem ko so se v Španiji začeli postopki, je vprašanje možnosti obsodbe Pinocheta v njegovi državi postalo vprašanje čilskega nacionalnega ponosa. In če je čilska vladajoča koalicija hotela zahtevati Pinochetovo izpustitev, je morala hkrati zagotoviti tudi, da mu bo pošteno sojeno v Čilu, to pa je spodbudilo tudi ostale domače kazenske postopke. In tretjič, postopki v Evropi so pripomogli k oživitvi civilne družbe in znotraj nje še posebej gibanja zoper nekaznovanost tako v zakonodajni veji, med sodišči in v družbi nasploh, izredno aktivna in politično vplivna pa so postala tudi gibanja za človekove pravice tako v Čilu kot Argentini (Roth Alianza 2002: 315-316).

11.2. V kontekstu ovir za izvajanje univerzalne jurisdikcije

11.2.1. Nezaostna definiranost teoretskega koncepta in neuniformna uporaba

Kot smo ugotavljali že skozi celotno delo, je koncept univerzalne jurisdikcije, predvsem pa njegove omejitve, v mednarodnem pravu še vedno nezaostno definiran. Skoraj pri vsakem vprašanju, ki zadeva univerzalno jurisdikcijo, namreč naletimo na velike razlike v stališčih tako pri teoretikih kot pri državah. Še vedno niso razrešena pomembna vprašanja, kot so, ali je univerzalna jurisdikcija za najhujša hudodelstva obligatorna ali zgolj opcijska; katera hudodelstva so sploh tista, ki sprožajo univerzalno jurisdikcijo; ali je prisotnosti domnevnega storilca predpogoj za izvajanje univerzalne jurisdikcije in še bi lahko naštevati.

Na nedoločenosti koncepta univerzalne jurisdikcije opozarjajo tudi številni avtorji, hkrati pa se zaradi tega v zadnjih letih srečujejo tudi različni strokovnjaki s področja mednarodnega prava, da bi začrtali enotne in jasne smernice uporabe univerzalne jurisdikcije na nacionalnih sodiščih. Na tak način so med drugim s sodelovanjem različnih organizacij, ki se ukvarjajo z mednarodnim pravom, nastala Princetonska načela.³⁷ V okviru International Law Association so bila v zaključnem dokumentu Londonske konference sprejeta priporočila o izvajanju univerzalne jurisdikcije, program v 14 točkah o učinkovitem izvajanju univerzalne jurisdikcije pa je leta 2001 objavila tudi AI. Vendar pa vsi ti dokumenti zaenkrat še niso prispevali k bolj uniformni uporabi univerzalne jurisdikcije s strani držav – prav neuniformna uporaba je eden glavnih očitkov univerzalni jurisdikciji – tudi zato, ker se že sami med sabo razlikujejo in tako prej vnašajo zmedo, kot pa prispevajo k cilju, ki so si ga sicer zastavili.³⁸

Vendar pa je poglavitni problem neuniformne uporabe univerzalne jurisdikcije, če o uporabi sploh lahko govorimo, saj nekatere države univerzalne jurisdikcije za najhujša hudodelstva sploh ne priznavajo, v državah in izhaja iz same narave mednarodnega kazenskega prava. To je namreč zasnovano tako, da samo sicer postavlja splošne norme, za izvajanje teh norm pa so odgovorne države. Četudi bi bilo vprašanje, za katera

³⁷ Te organizacije so: Programme in Law and Public Affairs and Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University; International Commission of Jurists; American Association for the International Commission of Jurists; Netherlands Institute of Human Rights; Urban Morgan Institute for Human Rights.

³⁸ Vsako od njih npr. našteva različne zločine, za katere velja univerzalna jurisdikcija. AI poleg genocida, hudodelstev zoper človečnost in vojnih hudodelstev v mednarodnih oboroženih spopadih navaja še vojna hudodelstva v notranjih spopadih, namerno in samovoljne pobijanje talcev, zunajsodne usmrčitve, izginotja in mučenje; Princetonska načela pa še piratstvo, suženjstvo in zločine proti miru.

hudodelstva univerzalna jurisdikcija velja in pod kakšnimi pogoji, v teoriji dokončno razrešeno – vendar pa, kot smo že ugotovili, ni - se problem, iz katerega izhajajo tudi očitki o neuniformnosti univerzalne jurisdikcije, izpostavi ob dejstvu, da države določila mednarodnega prava v svoje notranje pravo vgrajujejo, če sploh, na pogosto precej različne načine. Dodatni problem z mednarodnimi hudodelstvi pa je, da so že v samem mednarodnem pravu pomanjkljivo definirana, ne le tista, ki jih določa le obče pravo, pač pa tudi tista, ki so vsebovana v konvencijah. Zato morajo države tudi hudodelstva, ki jih sicer definira konvencija, ob vključitvi v svoj kazenski zakonik, da bi jih lahko njihova sodišča uporabila, dopolniti s potrebnimi podrobnostmi, to pa pripelje do večjih ali manjših razlik. Poleg tega konvencije ne vsebujejo tudi proceduralnih pravil, zato si jih države razlagajo vsaka po svoje.

Da se določila v kazenskih zakonikih držav glede mednarodnih hudodelstev in univerzalne jurisdikcije močno razlikujejo, smo že ugotovili. Ugotovili smo tudi, da se pogosto dogaja, da najhujša hudodelstva, ali vsaj nekatera od njih, v kazenskih zakonikih držav niso definirana v skladu z mednarodnim pravom oz. so definirana le nekatera, druga pa ne. Neuniformnost univerzalne jurisdikcije pa poleg razlik v vsebinskih normah povečujejo tudi od države do države različni aspekti kazensko-procesnega prava, saj nekatere države npr. dovoljujejo obrambo na osnovi ukaza nadrejenih, ne poznajo poveljniške odgovornosti, upoštevajo zakone o zastaranju, imunitete, amnestije in podobno, druge pa ne. Tudi predpisane kazni in pravice obtožencev so v različnih državah urejene različno. Ob tem se pogosto pojavljajo tudi opozorila, da ne le nacionalni kazenski zakonik, pač pa tudi različna nacionalna sodišča različno interpretirajo mednarodno pravo. Res je sicer, da lahko isto opozorilo uporabimo tudi za običajno teritorialno jurisdikcijo in za ostala področja mednarodnega prava, ki ga še vedno uveljavljajo nacionalna sodišča, vendar očitki univerzalni jurisdikciji kljub temu ostajajo.

11.2.2. Pomanjkljiva ali neobstoječa nacionalna zakonodaja

Ena od glavnih ovir za učinkovitejše izvajanje univerzalne jurisdikcije je v tem, da še vedno številne države, ne glede na to, ali imajo monoističen ali dualističen pristop k mednarodnemu pravu, v svojem kazenskem zakoniku nimajo definiranih mednarodnih hudodelstev in zanje določenih kazni, kaj šele, da bi za njih veljala univerzalna jurisdikcija, o čemer je bilo več govora v 8. poglavju. Zelo pogosto tudi ratifikacija

mednarodne konvencije, s katero je določeno dejanje razglašeno za protipravno, ne vodi tudi v vključitev tega dejanja kot hudodelstva v domačo zakonodajo, pa čeprav konvencija to izrecno zahteva. Le približno polovica držav, ki je ratificirala Konvencijo proti genocidu, ima tako v kazenskem zakoniku takšno ali drugačno definicijo genocida, nekoliko boljši je položaj, kar se tiče mučenja, vendar pa še daleč od zadovoljivega (Roth-Arriaza 2002: 314). Res je sicer, da se se lahko v nekaterih državah sodni organi za uporabo univerzalne jurisdikcije ob neobstoju domače implementacijske zakonodaje neposredno sklicujejo na mednarodne pogodbe in mednarodno obče pravo, vendar izkušnje kažejo, da to zelo neradi počno, še posebej ko gre za sklicevanje na obče pravo. Taki primeri so dejansko izredno redki, ena redkih izjem je primer zahteve Belgije za izročitev Augusta Pinocheta, ko se je sodnik za hudodelstva zoper človečnost skliceval neposredno na obče pravo.

Vendar pa težava ni le v odsotnosti ustrezne zakonodaje, zaradi katere v mnogih državah tožilci in preiskovalni sodniki, ki bi bili sicer pripravljeni izvajati univerzalno jurisdikcijo, zanjo nimajo pravnih sredstev. Skrbi tudi pomanjkanje politične volje za implementacijo zakonodaje, če jo država ima, s strani preiskovalnih in sodnih organov, predvsem tam, kjer končno odločitev o tem, ali se lahko kazenski pregon na podlagi univerzalne jurisdikcije vrši, sprejmejo politični uradniki, ki so takšnim pregonom precej nenaklonjeni (Universal Jurisdiction: Duty of States 2001j: 7).

Politična volja držav za sprejetje zakonodajnih določil, ki bi omogočile čim učinkovitejšo uporabo univerzalne jurisdikcije, in nenazadnje tudi za njihovo implementacijo, je vsaj delno odvisna tudi od tega, kako države gledajo na to, kako se soočiti s problemi, ki jih univerzalna jurisdikcija lahko prinese (Broomhall 2002: 411). Države se zato že ob sprejemanju zakonodaje s področja najhujših mednarodnih hudodelstev ne morejo izogniti razmisleku, kakšno ureditev v tem oziru sprejeti, da bo čim bolj zadoščeno njihovim nacionalnim interesom. Tako gledano obstaja razkorak med mednarodnimi interesi na področju prava in neposrednimi interesi posamezne države oz. njene oblasti. Vprašanje je, kateri interesi bodo prevladali oz. ali je možno hkrati obema zadostno ustreči. Čeprav naj bi bilo jasno, da je za popolno uveljavitev sistema kaznovanja za najhujša mednarodna hudodelstva univerzalna jurisdikcija nujna, pa je pristop držav v nacionalni zakonodaji na tem področju precej zadržan. K temu jih nenazadnje silijo tudi izkušnje nekaterih držav, ki so pokazale, da je lahko finančna, še bolj pa politična cena odprtja nacionalnih sodišč za primere brez kakršne koli jurisdikcijske vezi zelo visoka. Prav dejstvo, da ima tako malo držav zakonodajo, ki bi

dovoljevala široko uporabo univerzalne jurisdikcije, je eno od odvrčalnih momentov v odločitvi za univerzalno jurisdikcijo. Države so še posebej po izkušnji, ki jo je doživela Belgija, ko so njene sodišča zasuli številni primeri, nekateri politično zelo problematični, raje previdne in se v tem oziru ne želijo izpostavljati.

Vendar pa ne smemo pozabiti, da tudi z vključitvijo definicij hudodelstev in določil o univerzalni jurisdikciji v kazenski zakonik naloga še ni končana, saj je poleg tega potrebno spremeniti še nekatera druga področja, ki zadevajo izvajanje univerzalne jurisdikcije. Gre za zakone, ki se nanašajo na imuniteto, medsebojno kazenskopravno pomoč in izročitev (Broomhall 2002: 411). Brez takšnih razdelanih zakonov na nacionalni ravni in brez uporabe teh zakonov s strani večjega števila držav pa univerzalna jurisdikcija ne bo mogla v praksi delovati kot delujoč steber mednarodnega kazenskopravnega sistema.

11.2.3. Praktične težave pri vodenju kazenskega postopka

Poleg siceršnjih pravnih težav in pogosto politično občutljive narave primerov mednarodnih kaznivih dejanj so ena od glavnih ovir pri izvajanju kazenskega pregona na podlagi univerzalne jurisdikcije, na katero opozarjajo številni avtorji, povsem praktični problemi v vodenju kazenskega postopka, povezani predvsem s pridobivanjem dokazov. Ti se običajno nahajajo v tuji državi oz. pod tujo jurisdikcijo, to pa močno oteži kazenski postopek. Zaradi lokacije dokazov so namreč preiskovalne oblasti države, ki izvaja univerzalno jurisdikcijo, pri njihovem zbiranju v veliki meri odvisne od medsebojne kazenskopravne pomoči, pri čemer se izpostavijo vsaj trije problemi:

- Problem sodelovanja države, v kateri se nahajajo dokazi.

Sodelovanje držav v kazenskih zadevah je kompleksno pravno področje, ki ga urejajo številne dvostranske in večstranske pogodbe in pripadajoča nacionalna implementacijska zakonodaja. Pri tem ni problematičen le morebiten neobstoje takih sporazumov med dvema državama, pač pa tudi to, da lahko država tudi takrat, ko ima tak sporazum sklenjen, sodelovanje iz različnih razlogov preprosto zavrne. Kot kažejo izkušnje, oblasti teritorialne države v primerih, ki temeljijo na univerzalni jurisdikciji, v procesu zbiranja dokazov dejansko pogosto nočejo sodelovati, med drugim tudi zato, ker same nosijo del krivde ali celo sotorilstvo pri hudodelstvu. Nepripravljenost sodelovanja teritorialne države pa ima, kot se je izkazalo tudi v primeru obeh *ad hoc* sodišč, lahko zelo negativni vpliv na potek kazenskega postopka (Wible 2003: 281) oz.

ga lahko celo povsem onemogoči. In če imata pri pridobivanju dokazov in sodelovanju oblasti pristojnih držav kljub podpori VS tolikšne težave že obe *ad hoc* sodišči, so obeti o sodelovanju držav pri kazenskem pregon na podlagi univerzalne jurisdikcije lahko še kvečjemu slabši. Še posebej, kot opozarja AI (Universal jurisdiction: Duty of States 2001a: 44-45), ker odločitve o sodelovanju na podlagi diskrecijske pravice pogosto sprejemajo predstavniki izvršne oblasti, ne pa sodišča, ki so odgovorna za izvajanje zakona.

- Problem prič

Težave ne predstavljajo le dokazi, pač pa tudi priče, ki se tudi običajno nahajajo v tuji državi. Tudi v primerih, ko jih preiskovalcem uspe najti, zaradi strahu pred maščevalnimi ukrepi domačih oblasti pogosto nočejo pričati. Obstoječi primeri univerzalne jurisdikcije kažejo, da je večina dosedanjih sodnih procesov in obsodb temeljila na pričevanjih prič, ki so bile prisotne v državi, ki je izvajala jurisdikcijo. Pogosto so bili to begunci oz. politični begunci, pri čemer je bila pomoč oblasti teritorialne države zanemarljiva ali sploh neobstoječa. Tudi pravna pomoč, ki je bila prisotna, ni bila vezana na uradne kanale, pač pa na osebne kontakte preiskovalcev. Kot smo ugotovili, je medsebojna pravna pomoč med državami problematična že sama po sebi, procesi na podlagi univerzalne jurisdikcije pa jo še bolj zapletajo. Trenutno sporazumi o medsebojni pravni pomoči vprašanja mednarodnih zločinov in univerzalne jurisdikcije ne obravnavajo posebej, čeprav številni mednarodni dokumenti države pozivajo k sodelovanju na tem področju. Tudi zaradi teh problemov večina primerov univerzalne jurisdikcije temelji na pričevanjih prič, ki so dostopne v državi, ki obravnava primer (Broomhall 2003: 120).

- Veliki stroški

Stroškovni vidik vodenja kazenskega postopka za dejanja, ki se niso zgodila na ozemlju države, ki izvaja jurisdikcijo, je veliko bolj obremenilen kot za 'običajne' postopke. Običajno se morajo preiskovalne oblasti države, ki želi izvajati jurisdikcijo, napotiti v državo, kjer se nahajajo dokazi, in se zanašati na tamkajšnje lokalne oblasti, če so sploh pripravljene sodelovati, to pa lahko močno oteži in tudi podaljša preiskovalni proces. Poleg tega pa so s preiskavami dejanj, ki so se zgodila v tuji državi in v katere so vpleteni zgolj tuji državljani, zaradi prevajanja dokumentov in tolmačenja pričevanj povezani veliki finančni in časovni stroški, četudi celotna preiskava poteka v državi, ki izvaja jurisdikcijo (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2000: 16).

Kljub temu pa tovrstne ovire niso nepremagljive, kar dokazuje tudi uspešen proces pred švicarskim sodiščem, kjer so po obisku države zločina (Ruande) švicarske preiskovalne oblasti zbrale zadostne dokaze, ki so nato omogočili obsodbo obtoženca. Uspešna je bila tudi preiskovalna misija belgijskega preiskovalnega sodnika v Ruandi, Togu in Gani o hudodelstvih, storjenih v Ruandi, ki je leta 2001 omogočila obsodbo štirih obtožencev za kršitve 3. člena Ženevskih konvencij in drugega Dodatnega protokola (Reydams 2003a: 111).

11.2.4. Omejitve izvajanja jurisdikcije – imunitete, amnestije, zastaranje

Sodišča, ki želijo izvajati univerzalno jurisdikcijo, se poleg vseh drugih ovir, o katerih smo že govorili, srečujejo tudi z različnimi omejitvami pristojnosti nad domnevnimi storilci najhujših hudodelstev, ki izhajajo bodisi iz mednarodnega prava ali pa iz posebnosti določil v njihovi nacionalni zakonodaji. Gre predvsem za procesnoppravne ovire, med njim pa v prvi vrsti za omejitve, povezane z zakoni o zastaranju, imunitetami, amnestijami, prepovedjo ponovnega sojenja o isti stvari in še nekatere druge.

V zvezi z amnestijami se postavlja predvsem vprašanje, ali nacionalna sodišča tretjih držav, ki bi želele izvajati univerzalno jurisdikcijo, zavezujejo amnestijski zakoni, ki jih je sprejela država, kjer je bil zločin storjen. Večinsko stališče je, da mednarodno pravo amnestijo za storilce najhujših kršitev mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic prepoveduje, in so zato amnestijski zakoni pred sodišči tretje države nični (Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction 2001: 14). Tudi vse tri smernice izvajanja univerzalne jurisdikcije, Princetonska načela, smernice iz poročila Londonske konference in 14 načel AI, zavračajo upoštevanje amnestije v sodnih postopkih na podlagi univerzalne jurisdikcije.

Vprašanje *ne bis in idem* oz. prepoved ponovnega sojenja je v Princetonskih načelih (načelo 9.1) za primere univerzalne jurisdikcije razrešeno podobno, kot to velja za MKS. Če je bilo osebi za isto dejanje že sojeno ali pa je oseba za to dejanje že odsedela določeno kazen, ji razen v primeru, ko je šlo za zrežiran in nepošten proces ali neprimerno nizko kazen, ni več dovoljeno soditi.

Naslednje vprašanje, ki se pogosto pojavlja v zvezi z univerzalno jurisdikcijo in bi potencialno lahko onemogočalo kazenski pregon, je vprašanje zastarljivosti hudodelstev. Mnenja avtorjev so si na tem področju precej edina: najhujša mednarodna

hudodelstva po mednarodnem občem pravu, vojna hudodelstva in hudodelstva zoper človečnost pa tudi po pogodbenem pravu, ne zastarajo in torej pregon na tej podlagi ne more biti onemogočen, res pa je, da se v nacionalnih zakonodajah to pogosto ne upošteva.³⁹

Prav gotovo pa je najbolj resno vprašanje, ki se je tudi v praksi izkazalo za eno glavnih ovir za izvedbo postopka na podlagi univerzalne jurisdikcije, vprašanje imunitete, ki se ga bomo zato tudi podrobneje lotili. Vprašanje imunitete v mednarodnem kazenskem pravu še vedno ni povsem razrešeno, čeprav na prvi pogled izgleda tako. Čeprav nekateri mednarodni dokumenti imuniteto izrecno izključujejo – kot npr. statuti nürnberškega sodišča, MKSJ, MKSR in MKS – pa to velja le za substantivno, ne pa tudi proceduralno imuniteto. To pomeni, da se lahko po obstoječem občem mednarodnem pravu šefi držav, diplomati, in kot je v primeru DR Kongo vs. Belgija odločilo Meddržavno sodišče, tudi zunanji ministri, v času, ko opravljajo svojo funkcijo, pred nacionalnimi sodišči še vedno sklicujejo na imuniteto pred kazenskim postopkom, torej proceduralno imuniteto. Tudi za *jus cogens* dejanja, ki so predmet univerzalne jurisdikcije. Odprava substantivne imunitete za *jus cogens* dejanja ima tako učinek šele, če se osebe, ki sicer uživajo imuniteto, kljub temu znajdejo pred sodiščem, to pa se lahko zgodi v primeru, ko jim njihova država imuniteto odvzame, jih postavi pred lastna sodišča ali pa se znajdejo pred mednarodnim sodiščem.⁴⁰ Takrat jih substantivna imuniteta ne ščiti več. Po koncu funkcije se sprosti tudi proceduralni del imunitete, ki jih ščiti med opravljanjem funkcije, in takrat jih lahko sodišče pokliče na odgovornost za neuradna dejanja, ki so jih storili v času opravljanja funkcije. Ob tem pa se zastavlja vprašanje, katera dejanja je moč šteti med uradna in katera ne. V zadnjih letih se je v literaturi močno utrdilo prepričanje, da mednarodna hudodelstva ne morejo veljati za uradna dejanja, in zatorej nekdanjega šefa države ali vlade ali pa diplomatskega predstavnika pred sodnim postopkom po koncu opravljanja funkcije imuniteta ne more zaščititi. Takšno stališče vse bolj podpirajo tudi sodbe nacionalnih in mednarodnih sodišč, kot npr. sodba angleške House of Lords v primeru Pinochet (Van Alabeek 2001: 34). V tem primeru imuniteta ne bi smela ogroziti niti postopka na podlagi univerzalne jurisdikcije.

³⁹ Konvencija o nezastarljivosti vojnih zločinov in zločinov proti človeštvu, sprejeta novembra 1968, ki pa jo je za zdaj ratificiralo le 7 držav.

⁴⁰ Taki primeri so sicer redki, zadnji pa se je zgodil decembra 2002, ko je čadska vlada odvzela imuniteto nekdanjemu predsedniku Čada Hisseneju Habreju, da bi omogočila kazenski pregon v Belgiji. (UJ Update, april 2003: 9)

11.2.5. Univerzalna jurisdikcija in problem konkurirajočih jurisdikcij

Glede na to, da imajo na podlagi univerzalne jurisdikcije pristojnost za določeno hudodelstvo teoretično vse države sveta, bi lahko izvajanje univerzalne jurisdikcije onemogočilo tudi vprašanje prioritete, ko bi v nekem primeru jurisdikcijo želelo izvajati več držav. Večina rešitve tega vprašanja univerzalno jurisdikcijo meša z drugimi oblikami izventeritorialne jurisdikcije oz. se vprašanje hierarhije med državami z univerzalno jurisdikcijo zamenjuje z vprašanjem hierarhije med različnimi oblikami izventeritorialne jurisdikcije. Odgovora o razrešitvi problema, ko gre za več držav brez povezave s hudodelstvom, tako pravzaprav ni. Verjetno pa bi takrat postopek izvedla država, v katere rokah bi bil domnevni storilec. Načeloma pa velja, da ima prednost teritorialna jurisdikcija pred vsemi oblikami izventeritorialne jurisdikcije; aktivna personalitetna in pasivna personalitetna pa pred univerzalno.

Princetonska načela sicer v 8. načelu postavljajo številne kriterije, na podlagi katerih se država, v katere rokah je storilec, odloči, ali bo izvajala pregon ali ga izročila drugi državi. Kriteriji, ki niso hierarhično razvrščeni, vsebujejo pogodbene obveznosti, kraj zločina, povezavo po nacionalnosti storilca ali žrtve ali kakršnokoli drugo povezavo, možnost in pravičnost obsodbe ter drugo. Bolj določni so v ločenem skupnem mnenju v primeru DR Kongo proti Belgiji sodniki Higgins, Kooijmans in Burgenthal, ki dajejo prednost državi nacionalnosti storilca (Joint Seperate Opinion of Judge Higgins, Kooijmans and Burgenthal 2002, odstavek 59). Bottini pa v vprašanju konkurirajočih pristojnosti med državami, ki bi želele izvajati univerzalno jurisdikcijo, sploh ne vidi problema, saj daje absolutno prednost MKS, ob čemer bi univerzalno jurisdikcijo preprosto ukinil. Eden od razlogov je tudi ta, ker bi lahko države, ki bi se sklicevale na univerzalno jurisdikcijo, onemogočale oz. obremenjevale delovanje MKS, ki bi moralo njihovo dejansko pripravljenost in zmožnost izvajanja preverjati (Bottini 2004: 545-546).

Resnost problema konkurirajočih jurisdikcij pa je v praksi precej bolj obrobnega pomena kot v teoriji. Dejansko je velik uspeh že, če je univerzalno jurisdikcijo za določeno dejanje pripravljena izvajati ena država, pa tudi to je prej izjema kot pravilo.

ZAKLJUČEK

Sistem kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva je v 2. polovici 20. stoletja, predvsem pa v njegovem zadnjem desetletju, doživel velik razvoj. Kot eden od mehanizmov, ki ta sistem sestavljajo, se je v tem času izpostavila tudi univerzalna jurisdikcija.

Čeprav koncept univerzalne jurisdikcije ni nov, pa se je v 20. stoletju začel vezati na povsem nove dimenzije. To je ob dejstvu, da je s tem neposredno posegel v 'sveto' polje suverenosti držav, nujno sprožilo številne in pogosto nasprotujoče razprave. Dokler je bila univerzalna jurisdikcija vezana zgolj na dejanje piratstva na odprtem morju, koncept ni bil sporen. Po 2. svetovni vojni pa je bila ta omejenost presežena, saj se je razširila na nekatera najhujša mednarodna hudodelstva. S tem univerzalna jurisdikcija ni bila več zgolj samo jurisdikcija za zločine, ki so se zgodili na nikogaršnjem ozemlju, pač pa predvsem jurisdikcija za zločine, ki prizadevajo vrednote mednarodne skupnosti kot celote, s tem pa tudi vsako od držav, ki jo sestavljajo. In s tem univerzalna jurisdikcija ni več zajela le 'nepomembnih piratov', pač pa pravzaprav kogarkoli, odgovornega za katero od mednarodnih hudodelstev, kar hipotetično pomeni tudi najpomembnejše državne voditelje. Tako je iz polja relativno nepomembnega, skoraj marginalnega koncepta, ki pravzaprav v praksi skoraj nikoli ni bil uporabljen, univerzalna jurisdikcija prešla v polje potencialno izredno uporabnega, čeprav kontroverznega mehanizma za kaznovanje najhujših mednarodnih hudodelstev. Kljub temu, da ta potencial ni bil nikoli resnično izkoriščen, se v zadnjih nekaj letih po eni strani vse glasneje zastavlja vprašanje, ali je bila takšna razširitev sploh dopustna, po drugi strani pa, kako lahko univerzalna jurisdikcija v nastajajočem sistemu kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva s tem svojim potencialom funkcionira oz. kakšno vlogo lahko znotraj njega igra.

To vprašanje sem si v tej nalogi zastavila tudi sama. Da bi lahko nanj odgovorila, sem najprej podrobno preučila razvoj in vsebino koncepta, njegovo prisotnost v zakonodaji in praksi držav ter probleme, ki jih v zvezi z univerzalno jurisdikcijo avtorji, ki se z njo ukvarjajo, pogosto izpostavljajo. Ugotovila sem, da univerzalno jurisdikcijo kljub temu, da je minilo več kot pol stoletja od njene razširitve na t.i. nove zločine, na katere se prej ni nikoli vezala, še vedno spremljajo številne nejasnosti in nedorečenosti. Še vedno ni konsenza o tem, za katere zločine velja; ali imajo države zgolj pravico ali celo dolžnost, da jo uporabijo; kdaj jo morajo uporabiti – ali zgolj takrat, ko se

domnevni storilec nahaja na njihovem ozemlju ali si morajo/lahko aktivno prizadevajo za njegovo privedbo s pomočjo instituta izročitve; v kolikšni meri pri njeni uporabi upoštevati koncepte, kot so imuniteta, nezastarljivost zločinov in drugo. Zelo pomanjkljiva je tudi praksa njene uporabe: ta sicer obstaja, a ni pogost pojav, in to kljub dejstvu, da jo preko načela izroči ali sodi posredno nalagajo tudi številne povojne konvencije, s katerimi so države na mednarodni ravni kriminalizirale nekatera kriminalna dejanja. Nadalje sem ugotovila, da ustanovitev MKS ne le za celoten sistem, pač pa tudi za univerzalno jurisdikcijo samo pomeni nov moment v razvoju: da bi morala ta ob tem prvenstveno vlogo korektorja neučinkovitosti kaznovanja s strani držav sicer prepustiti mednarodnemu sodišču, da pa kljub temu obstajajo številne okoliščine, v katerih bi ga lahko ali celo morala dopolnjevati. In nenazadnje, da univerzalna jurisdikcija kljub ideji, ki ji sledi, o nedopustnosti nekaznovanja storilcev najhujših hudodelstev, ki ne prizadenejo le posameznika, ampak posredno mednarodno skupnost in njene vrednote v celoti, vsebuje številne možnosti njene zlorabe po eni strani in omejitve njene uporabe po drugi. Kaj lahko na podlagi tega torej rečemo o vlogi univerzalne jurisdikcije v nastajajočem sistemu kaznovanja posameznikov za hude zločine po mednarodnem pravu? Ali lahko potrdimo hipotezo, ki sem jo postavili na začetku naloge, da je univerzalna jurisdikcija vse pomembnejši element tega nastajajočega sistema?

Brez dvoma se ideja univerzalne jurisdikcije globoko pokriva oz. povsem vklaplja v cilje sistema kaznovanja posameznikov za najhujša hudodelstva po mednarodnem pravu. Kot taka predstavlja potencialno njegov izredno pomemben, morda celo neobhoden element. Vendar pa takšno stališče žal vzdrži le na teoretični ravni, kajti resničnost kaže drugačno sliko oz. dopušča univerzalni jurisdikciji precej drugačno vlogo.

Prvič zato, ker univerzalna jurisdikcija kljub temu, da državam daje pravico do izvajanja jurisdikcije, ni preveč uspešna pri tem, da bi jih k temu tudi dejansko spodbudila. V zvezi z univerzalno jurisdikcijo je dejansko zelo pogosto slišati stavek: Vsi govorijo o njej, izvaja pa jo skoraj – ali sploh – nihče. In čeprav je nekaj primerov sicer bilo izpeljanih do konca, lahko rečemo, da je končna bilanca univerzalne jurisdikcije precej skromna. Ne moremo namreč mimo dejstva, da univerzalna jurisdikcija za zapahe ni pripeljala še nobenega od vidnejših snovalcev najhujših mednarodnih hudodelstev. Kot taka je torej univerzalna jurisdikcija pri doseganju ciljev – kaznovanju odgovornih za najhujša hudodelstva – še daleč od uspeha. Kljub

določenemu razmahu v zadnjem desetletju sistem do sedaj ni bil prav učinkovit. Spomnimo se le neuspešnih primerov proti Augustu Pinochetu v evropskih državah, Hisseneju Habreju v Senegal, še bolj pa poskusov sodnih postopkov proti predstavnikom zahodnih držav, npr. Arielu Šaronu ali Henryju Kissingerju v Belgiji. Izkušnje kažejo, da je lahko univerzalna jurisdikcija uspešna oz. sploh opcija le v primerih, ko gre za manj pomembne izvajalce, pri pomembnejših snovalcih, ki so pravzaprav najbolj odgovorni za najhujše svetovne grozote, pa se kaj hitro zatakne.

A lahko bi rekli, da so rezultati univerzalne jurisdikcije pravzaprav simptomatični za celoten sistem kaznovanja posameznikov za hude zločine po mednarodnem pravu. Tudi *ad hoc* sodišče za nekdanjo Jugoslavijo za zapahe še vedno ni uspelo spraviti dva od najbolj odgovornih za morijo na Balkan, Radovana Karadžića in Ratka Mladića. Ob tem seveda ni moč reči, da ni bilo ničesar narejenega oz. da pravica ne doseže nikogar. Vendar pa ostaja dejstvo, da so t.i. velike ribe, z izjemo Miloševića v Haagu, še vedno na prostosti. Tiste, ki so najbolj odgovorni za skoraj nedoumljive kršitve človekovih pravic, ki so se v zadnjih desetletjih dogajale ali se še dogajajo po svetu, tudi mednarodna pravica, v takšni ali drugačni obliki, le redko doseže. Tudi za prihodnost sistema kaznovanja posameznikov za najhujše kršitve mednarodnega prava, ki se je sicer prav zaradi odprave te velike hibe na prelomu stoletja okrepil s stalnim mednarodnim kazenskim sodiščem, ne gre pričakovati kaj drugega. Četudi naj bi MKS pripomoglo k večjemu številu tistih, ki bodo odgovarjali za najhujša mednarodna hudodelstva, ki so jih na takšen ali drugačen način zagrešili, je le težko verjeti, da bi ta trend zajel tudi tiste najbolj odgovorne, ki pogosto v državah zasedajo najvišje položaje. In če dvomimo v zmožnost takšne mednarodne institucije, kot je Mednarodno kazensko sodišče, ustanovljeno s soglasjem večine svetovnih držav, lahko moč univerzalne jurisdikcije, ki jo izvajajo sodišča posamezne države, kvečjemu ocenimo kot še bolj ali v veliki meri marginalno. Vsekakor je njena vloga glede na to, kar je pokazala praksa v zadnjem desetletju, lahko reducirana kvečjemu na manj pomembne akterje.

Nekatere poteze držav v zadnjih letih namreč kažejo, da gre trend razvoja univerzalne jurisdikcije kljub določenemu porastu števila držav, ki jo imajo v svoji zakonodaji, bolj v omejevanje kot pa vzpodbujanje njene dejanske uporabe. Tako je npr. Nemčija v svojo zakonodajo vgradila številne varovalke, ki naj bi po eni strani preprečevale zlorabe in po drugi naval na nemška sodišča, kakršnega je doživela Belgija, dejansko pa precej zmanjšujejo verjetnost vpeljave postopkov na podlagi univerzalne jurisdikcije. To sicer ni nujno slabo, saj se, kot smo ugotovili, koncept

moderne univerzalne jurisdikcije, predvsem pa njegova uporaba v praksi še ni dokončno oblikoval. Nekateri primeri njene uporabe, predvsem v Belgiji, so pokazali, da so določene omejitve potrebne, če naj se preprečijo zlorabe, ki na celoten sistem mečejo slabo luč in druge države še bolj odvrčajo od njene uporabe. Če želi univerzalna jurisdikcija ohraniti vsaj določeno vlogo v sistemu, so nekatere omejitve nujne, vendar pa je to, kot se je dejansko zgodilo v primeru Belgije, lahko tudi izgovor za njeno popolno odpravo, ki ji je večina držav, kot se zdi, čeprav tega jasno ne povedo, še najbolj naklonjena.

Dejstvo je, da univerzalna jurisdikcija od držav oz. njenih sodišč zahteva aktivno delovanje, ki pa ga države, ko gre za udejanjanje mednarodnih kazenskih načel, predvsem kaznovanja storilcev mednarodnih hudodelstev, vsaj do sedaj skorajda niso izkazovale. Dokaz so številne povojne konvencije s kazenskopravno vsebino, ki tudi, če so bile podpisane, pogosto niso bile ratificirane, še manj prenesene v notranje pravo držav, kaj šele uporabljene v praksi. Če želi mednarodna skupnost končati nekaznovanost, morajo biti države temu resnično zavezane. To pa še posebej velja za univerzalno jurisdikcijo, katere ideja v najbolj čisti obliki temelji na skupnih vrednotah mednarodne skupnosti, ki naj bi jih branila, ne pa na neposrednih interesih in koristih posameznih držav, ki so sicer glavno gonilo njihovega delovanja. Ob pomanjkanju zavezanosti in volje za izpolnjevanje dolžnosti iz podpisanih konvencij, kot smo mu bili priča v zadnjega pol stoletja, pa univerzalna jurisdikcija nima osnov za uspeh. Nekaj upanja bi nam sicer morala vliti ustanovitev MKS. Vendar se bo tudi tu šele pokazalo, ali je šlo pri podpisu Rimske pogodbe zgolj še za eno v vrsti dejanj na videz prizadevnega in ustvarjalnega sodelovanja držav na mednarodnokazenskem področju, ki ga kažejo s podpisovanjem in tudi ratificiranjem mednarodnih pogodb, in se bo njihova zavezanost aktivnemu kaznovanju storilcev najhujših mednarodnih hudodelstev kot ponavadi s tem tudi končala, ob tem pa svojih sprejetih obveznosti, če jim to politično ne bo ustrezalo, če v tem ne bodo videle nobenih koristi, ali pa preprosto zato, ker se s tem ne bo imel nihče časa in volje ukvarjati tudi v tem primeru ne bodo izpolnile. Čeprav podpis Rimske pogodbe od podpisnic zahteva aktivno sodelovanje s sodiščem, pa ne moremo mimo dejstva, da hkrati zanje pomeni tudi eno od možnosti, kako se izogniti svoji osnovni obveznosti kaznovanja storilce najhujših mednarodnih hudodelstev. Še posebej to velja za univerzalno jurisdikcijo, saj je pričakovati, nekatere zakonska določila držav pa to že tudi potrjujejo, da bodo sedaj, ko je MKS končno začelo delovati, države takšne primere raje posredovale kar njemu. To zanje pomeni

precej manj tveganja, prihranek časa, denarja in energije, predvsem pa izognitev morebitnim napetostim in pritiskom v njenih mednarodnih odnosih, ki jih univerzalna jurisdikcija lahko sproži.

Šele čas bo torej pokazal, ali je bila zavezanost vsake držav podpisnice Rimskega statuta pristna in ali bi se lahko na to vsaj v določeni meri naslonila tudi univerzalna jurisdikcija. Vendar pa današnje izkušnje ne vlivajo optimizma. Če sodimo po njih, bi lahko rekli, da je in bo tudi ostala zgolj eden od neizkoriščenih potencialov tega sistema. Pričakujemo tudi lahko, da bo njena uporaba, kot to velja danes, kljub temu, da bi lahko bila za sistem izrednega pomena, zgolj sporadična, večinoma pa bo bodisi zaradi neznanja, nejasnosti, ki jo še vedno obdajajo, ali pa zaradi izrecne politične volje v veliki meri ostala neizkoriščena. Realnost sodobne mednarodne skupnosti, ki kljub povečanju pomena spoštovanja človekovih pravic in drugih skupnih vrednot še vedno v veliki meri prisega na klasične westfalske vrednote v odnosih med državami, poleg tega pa tudi nerazdelanost koncepta in nevarnosti, ki so v njegovi uporabi vgrajene, torej univerzalni jurisdikciji ne dopuščajo vidnejše uveljavitve v sistemu.

Ugotovitve, do katerih nas je pripeljala podrobnejša analiza tematike, tako zahtevajo zavrnitev postavljene hipoteze. Kakorkoli se že se kažejo pozitivni vidiki in nedvomne koristi univerzalne jurisdikcije v sistemu kaznovanja posameznikov za najhujša mednarodna hudodelstva, ob pogledu na obstoječo prakso, številne nedorečenosti, ki jo obdajajo, in tveganja, ki so vanjo vgrajena, ne moremo njeno vlogo v realnosti oceniti dosti drugače kot zanimivo idejo, ki pa v praksi še ni in verjetno tudi ne bo nikoli povsem zaživela.

VIRI

SEKUNDARNI VIRI

1. Alebeek, Rosanne Van (2001) The Pinochet Case: International Human Rights Law on Trial. V *The British Year Book of International Law 2000*, 29-70. Oxford: Oxford University Press.
2. Bassiouni, Cherif (2001a) Universal jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. V Bassiouni Cherif (ur.) *Post-Conflict Justice*, 945-1005. Ardsley, New York: Transnational Publications.
3. Bassiouni, Cherif (2001b) Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of Human Rights. V Bassiouni Cherif (ur.) *Post-Conflict Justice*, 3-32. Ardsley, New York: Transnational Publications.
4. Bavcon, Ljubo (2003) Mednarodno kazensko pravo in državna suverenost. V Dean Zagorac (ur.) *Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
5. Bekker, H.F. Pieter (2003) Asil Insights: Prorogated and Universal Jurisdiction in the International Court: The Congo v. France, <http://www.asil.org/insights/insigh103.htm> (15. 5. 2005).
6. (2003) Belgium: Questions and Answers on the "Anti-Atrocity Law". Na domači strani Human Rights Watch, <http://hrw.org/campaigns/icc/belgium-qna.pdf> (10. 4. 2004).
7. Bole, Ivan (2001) *Kazenski zakonik s komentarjem – splošni del*. Ljubljana: GV Založba.
8. Bošnjak, Marko (2003) Sodelovanje držav z Mednarodnim kazenskim sodiščem in implementacija Rimskega statuta. V Dean Zagorac (ur.) *Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili*, 165-194). Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
9. Bottini, Gabriel (2004) Universal Jurisdiction After the Creation of the International Criminal Court. *New York University Journal of International Law and Politics* 36 (2/3), 503- 562, http://www.nyu.edu/pubs/jilp/main/issues/36/36_2_3_Bottini.pdf (15. 5. 2005).
10. Brody, Reed (2003) Belgium Curtails Anti-Atrocity Law Under US Pressure http://sdshh.com/ICLR/ICLR_2003/12_Brody.pdf (1. 10. 2004).
11. Brody, Reed (2001) The Prosecution of Hissène Habré - An 'African Pinochet'. *New England Law Review* 35(2), 321-335, <http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/brody.PDF> (1. 10. 2004)
12. Brown, S. Bartram (2001) The Evolving Concept of Universal Jurisdiction. *New England Law Review* 35(2), 383-397, <http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/brown.pdf> (1. 10. 2004).

13. Burke-White, William W. (2002) A Community of Courts: Toward a System of International Criminal Law Enforcement. *Michigan Journal of International Law* 24(1), 1-101.
14. Broomhall, Bruce (2003) *International Justice and the International Criminal Court*. Oxford University Press.
15. Broomhall, Bruce (2002) Towards the Development of an Effective System of Universal Jurisdiction for Crimes Under International Law. *New England Law Review* 35(2), 399-420,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/broomhall.pdf> (1. 10. 2004).
16. Cassel, Douglass (1999) The Pinochet Case: Expanding International Accountability. *Northwestern Journal of International Affairs* 35(1), 1-7
17. Cassese, Antonio (2002) When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo vs. Belgium Case. *European Journal of International Law* 13(4), 853-893.
18. Dissenting Opinion of Judge Van Den Wyngaert, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), 14 February 2002 General List No. 121,
http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icobe/icobejudgment/icobe_ijudgment_20020214_vdwynngaert.PDF (15. 5. 2005).
19. El Zeidy, Mohamed M. (2002) The Principle of Complementarity: A New Machinery to Implement International Criminal Law. *Michigan Journal of International Law* 23(4), 869-412.
20. El Zeidy, Mohamed M. (2003) Universal Jurisdiction in Absentia: Is It A Legally Valid Option for Repressing Heinous Crimes? Na domači strani *Oxford University Comparative Law Forum* 4,
<http://ouclf.iuscomp.org/articles/zeidy.shtml> (1. 4. 2005).
21. (2000) Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offences, Committee on International Human Rights Law and Practice, International Law Association London Conference 2000,
<http://www.ila-hq.org/pdf/HumanRig.pdf> (10. 1. 2005).
22. Frankel, Glenn (2003) Belgian War Crimes Law Undone by Its Global Reach,
<http://www.globalpolicy.org/intljustice/universal/2003/0930univjstop.htm> (1. 10. 2004).
23. Hessbruegge, Jan Arno (2004) ASIL Insight: An Attempt to Have Secretary Rumsfeld and Others Indicted for War Crimes under the German Völkerstrafgesetzbuch, <http://www.asil.org/insights/2004/12/insight041213.htm> (15. 5. 2005).
24. Hill, Don (2003) Leaders may strip 'universal' from universal jurisdiction law,
<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/06/mil-030623-rfel-160702.htm> (1. 10. 2004).

25. Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), 14 February 2002 General List No. 121,
http://www.icj-ij.org/icjwww/idocket/iCOBE/icobejudgment/icobe_ijudgment_20020214_higgins-kooijmans-buergenthal.PDF (15. 5. 2005).
26. Keller, Linda (2001) Asil Insight: Belgian Jury to Decide Case Concerning Rwandan Genocide, <http://www.asil.org/insights/insigh72.htm> (1. 10. 2004).
27. King-Irani, Laurie (2002) Still Tying to Try Sharon. Middle East Report Online, <http://www.merip.org/mero/mero073002.html> (15. 5. 2005).
28. Kissinger, Henry (2001) The Pitfalls of Universal Jurisdiction. *Foreign Affairs* 80 (4), 86-96.
29. Kontorovich, Eugene (2003) The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction's Hallow Foundation. Law and Economics Working Papers Series. George Mason University School of Law.
<http://www.gmu.edu/departments/law/faculty/papers/docs/03-10.pdf> (15. 5. 2005).
30. McKay, Fiona (1999) Universal Jurisdiction in Europe: Criminal Prosecutions in Europe since 1990 for War Crimes, Crimes against Humanity, Torture and Genocide. Redress, <http://www.redress.org/documents/unijeur.html> (15. 5. 2005).
31. Morris, H. Madeline (2002) Universal Jurisdiction in a Divided World: Conference Remarks. *New England Law Review* 35(2), 337-361,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/Morris.PDF> (15. 5. 2005).
32. Murgel, Jasna (2003) *Človek v mednarodnem pravu*. Maribor: Grafiti studio.
33. (1999) National Enforcement of International Humanitarian Law: Universal Jurisdiction over War Crimes. Na domači strani International Committee of the Red Cross,
[http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/5XDJ4G/\\$FILE/Kit_national_enforcement.pdf](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/5XDJ4G/$FILE/Kit_national_enforcement.pdf) (15. 5. 2005).
34. Ratner, R. Steven (2003) Belgium's War Crimes Statute: A Postmortem. *The American Journal of International Law* 97(4), 888-898.
35. Reydam, Luc (2003a) *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*. Oxford Monographs in International Law, Oxford University Press.
36. Reydam, Luc (2003b) Belgium Reneges on Universality: The 5 August 2003 Act on Grave Breaches of International Humanitarian Law. *Journal of International Criminal Justice* 1(2003), 679-689.
37. Roth-Arriaza, Naomi (2001) The Pinochet Precedent and Universal Jurisdiction. *New England Law Review* 35(2), 311-319,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/roht.PDF> (15. 5. 2005).
38. Rubin, Alfred (2001) Actio Popularis, Jus Cogens and Offenses Erga Omnes? *New England Law Review* 35(2), 265-280,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/Rubin.PDF> (15. 5. 2005)

39. Sadat, Leila Nadya (2001) Redefining Universal Jurisdiction. *New England Law Review* 35(2), 241- 236,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/sadat.PDF> (15. 5. 2005).
40. Scheffer, David (2001) Opening Address. *New England Review* 35(2), 234-240,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/scheffer.pdf> (1. 10. 2004).
41. Separate Opinion of President Guillaume, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), 14 February 2002 General List No. 121, http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iCOBE/icobejudgment/icobe_ijudgment_20020214_guillaume.PDF (15. 5. 2005).
42. Sharf, P. Michael (2001) Application of Treaty-Based Universal Jurisdiction to Nationals of Non-Party States. *New England Law Review* 35(2), 363-382,
<http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/scharf.pdf> (15. 5. 2005).
43. Smis, Stefan in Van der Borgh, Kim (1999) Asil Insight: Belgian Law concerning The Punishment of Grave Breaches of International Humanitarian Law: A Contested Law with Uncontested Objectives,
<http://www.asil.org/insights/insigh112.htm> (1. 10. 2004).
44. Sriram Lakha, Chandra (2003) Revolutions in Accountability: New Approaches to Past Abuses. *American University International Law Review* 19(2), 301-429,
http://www.st-andrews.ac.uk/intrel/Articles/sriram_Finished.pdf (1. 10. 2004).
45. (1997) State Consent Regime vs. Universal Jurisdiction. Na domači strani International Committee of the Red Cross,
<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/iwpList74/F4607C74CA18E5F5C1256B66005C27D5> (1. 5. 2005).
46. Strapatsas, Nicolaos (2002) Universal Jurisdiction and The International Criminal Court. *Manitoba Law Journal* 29(1), 1-31.
http://www.umanitoba.ca/faculties/law/Journal/back_issues/articles/29_1_strapatsas.pdf (1. 10. 2004).
47. Sunga, S. Lyal (1997) *The emerging System of International Criminal Law*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International.
48. The International Criminal Court and the Concept of Universal Jurisdiction. Research Note 01/83 (10 September 2003), Scottish Parliament, The Information Center, http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/rn01-83.pdf (1. 5. 2005)
49. (2001) The Princeton Principles on Universal Jurisdiction,
http://www.princeton.edu/~lapa/unive_jur.pdf (1. 10. 2004).
50. UJ Update, 1st Edition, April 2003,
http://www.u-j.info/xp_resources/material/News/UJ%20Update/UJ%20Update%20-%20Apr03%20-%20final.pdf (10. 1. 2005).
51. UJ Update, 2nd Edition, December 2003,
http://www.u-j.info/xp_resources/material/News/UJ%20Update/UJ%20Update%20Nov%202003%20-%20FINAL.pdf (10. 1. 2005).

52. (2003) Universal Jurisdiction: Belgian Prosecutor Can Investigate Crimes Under International Law Committed Abroad,
[http://web2.amnesty.org/aidoc/aidoc_pdf.nsf/Index/IO530012003ENGLISH/\\$File/IO5300103.pdf](http://web2.amnesty.org/aidoc/aidoc_pdf.nsf/Index/IO530012003ENGLISH/$File/IO5300103.pdf) (16. 6. 2003).
53. (2001a) Universal Jurisdiction: Duty of States to enact and implement legislation – Introduction. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530022001ENGLISH/\\$File/IO5300201.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530022001ENGLISH/$File/IO5300201.pdf) (20. 5. 2005).
54. (2001b) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 1: Definitions. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530032001ENGLISH/\\$File/IO5300301.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530032001ENGLISH/$File/IO5300301.pdf) (20. 5. 2005).
55. (2001c) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 2: The history of universal jurisdiction. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530042001ENGLISH/\\$File/IO5300401.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530042001ENGLISH/$File/IO5300401.pdf) (20. 5. 2005).
56. (2001d) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 4 (Part A): War crimes: State practice at the national level. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530052001ENGLISH/\\$File/IO5300501.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530052001ENGLISH/$File/IO5300501.pdf) (20. 5. 2005).
57. (2001e) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation – Chapter 5: Crimes against humanity: The legal basis for universal jurisdiction. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530082001ENGLISH/\\$File/IO5300801.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530082001ENGLISH/$File/IO5300801.pdf) (20. 5. 2005).
58. (2001f) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation – Chapter 6: Crimes against humanity: State practice at national level. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530082001ENGLISH/\\$File/IO5300801.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530082001ENGLISH/$File/IO5300801.pdf) (20. 5. 2005).
59. (2001g) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 8: Genocide: State practice at the national level. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530102001ENGLISH/\\$File/IO5301001.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530102001ENGLISH/$File/IO5301001.pdf) (20. 5. 2005).
60. (2001h) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 9: Torture: State practice on national level. Na domači strani Amnesty International,
[http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530122001ENGLISH/\\$File/IO5301201.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IO530122001ENGLISH/$File/IO5301201.pdf) (20. 5. 2005).
61. (2001i) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 13: Other crimes. Na domači strani Amnesty International,

[http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530162001ENGLISH/\\$File/IOR5301601.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530162001ENGLISH/$File/IOR5301601.pdf) (20. 5. 2005).

62. (2001j) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 14 - Overcoming obstacles to implementing universal jurisdiction. Na domači strani Amnesty International, [http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530172001ENGLISH/\\$File/IOR5301701.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530172001ENGLISH/$File/IOR5301701.pdf) (20. 5. 2005).
63. (2001k) Universal Jurisdiction: Duty of states to enact and implement legislation - Chapter 4 (Part B): War crimes: State practice at the national level. Na domači strani Amnesty International, [http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530052001ENGLISH/\\$File/IOR5300501.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/IOR530052001ENGLISH/$File/IOR5300501.pdf) (20. 5. 2005).
64. Walley, Luc (2004) The Sabra and Shatila Massacre and the Belgian Universal Jurisdiction Law, http://www.ssrc.org/programs/gsc/publications/ICA_memos/Panel3.Walley.doc (20. 5. 2005).
65. Wible, Brent (2003) De-jeopardizing Justice: Domestic Prosecutions for International Crimes and the Need for Transnational Convergence. *Denver Journal of International Justice and Policy* 31(2), 265-425, http://www.law.du.edu/ilj/online_issues_folder/wible.final.7.10.03.pdf (1.2.2005).
66. Zaid, S. Mark (2001) Will or Should The United States Ever Prosecute War Criminals? A Need For Greater Expansion in the Areas Both Criminal and Civil Liability. *New England Law Review* 35(2), 447-469, <http://www.nesl.edu/lawrev/vol35/2/zaid.PDF> (1. 3. 2005).
67. Zagorac, Dean, ur. (2003) *Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.

PRIMARNI VIRI:

1. Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia), Preliminary Objections, July 1996, <http://www.worldlii.org/int/cases/ICJ/1996/4.html> (1. 10. 2004).
2. Convention against the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_maritime_navigation.html (1. 8. 2005)
3. Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, (http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_aircraft_seizure.html) (1. 8. 2005).
4. Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_civil_aviation.html (1. 8. 2005).

5. Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Internationally Protected Persons, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_protected_persons.html (1. 8. 2005).
6. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_nuclear_material.html (1. 8. 2005).
7. Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, <http://www.un.org/law/cod/safety.htm> (1. 10. 2004).
8. Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, <http://www.un.org/law/ilc/texts/dcode.htm> (1. 10. 2004).
9. Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol I). V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 781-857. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
10. International Convention Against the Taking of Hostages, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_hostages.html (1. 8. 2005).
11. International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/0/647811bc19797fdcf125641f002d2c7e?OpenDocument> (1. 8. 2005).
12. International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/295/27/PDF/N0529527.pdf?OpenElement> (1. 8. 2005).
13. International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_terrorist_bombing.html (1. 8. 2005).
14. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, http://www.unodc.org/unodc/resolution_2000-02-25_1.html (1. 8. 2005).
15. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/11.htm> (1. 8. 2005).
16. International Court of Justice, Press Release 2002/4 bis. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Summary of the Judgment of 14 February 2002. Na domači strani ICJ, http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/ipress2002/ipresscom2002-04bis_cobe_20020214.htm (1. 8. 2005).
17. Konvencija Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu. *Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe 1986/1*.
18. Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 485-498. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

19. Prosecutor v. Ante Furundzija, ICTY Case No: IT-95-17/1-T, Judgement 10 December 1998, <http://www.un.org/icty/furundzija/trialc2/judgement/fur-tj981210e.pdf> (1. 7. 2004).
20. Prosecutor vs. Tadic, ICTY Case No: IT-94-1-T, Decision on the defence motion on jurisdiction 10 August 1995, <http://www.un.org/icty/tadic/trialc2/decision-e/100895.htm> (1. 7. 2005).
21. Protocol for the Supression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf, http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_platforms.html (1. 8. 2005).
22. Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation, http://www.unodc.org/unodc/en/terrorism_convention_airports.html (1. 8. 2005)
23. Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča. V Zagorac, Dean, ur. (2003) *Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili*, 303-374. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
24. The Case of the S.S. "Lotus" (1927), P.C.I.J., Ser. A, No. 10 http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus/option_ii/1927.09.07_lotus.pdf (1. 8. 2005).
25. The Single Convention on Narcotics and Drugs as amended by the 1972 Protocol amending The Single Convention on Narcotic Drugs, http://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf (1. 8. 2005).
26. Ženevska konvencija za izboljšanje položaja ranjencev in bolnikov oboroženih sil v vojni. V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 610-633. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
27. Ženevska konvencija za izboljšanje položaja ranjencev, bolnikov in brodolomcev oboroženih sil na morju. V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 634-653. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
28. Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki. V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 654-719. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
29. Ženevska konvencija za zaščito civilnih oseb med vojno. V (1996) *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov. Univerzalni dokumenti*, 720-780. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

PRILOGE

Priloga 1: Konvencije, ki vsebujejo določilo *aut dedere aut judicare*, in relevantni členi

Konvencija	JURISDIKCIJA NA PODLAGI UNIVERZALNEGA NAČELA	<i>AUT DEDERE AUT JUDICARE</i>
TERORISTIČNE KONVENCIJE		
Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft 1970	Člen 4.2	Člen 7
Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation 1971	Člen 5.2 bis	Člen 7
Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Internationally Protected Persons 1973	Člen 3.2	Člen 7
International Convention Against the Taking of Hostages 1979	Člen 5.2	Člen 8.1
Convention on the Physical Protection of Nuclear Material 1980	Člen 8.2	Člen 10
Convention against the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation 1988	Člen 6.4	Člen 10.1
Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf 1988	Člen 3.4	
International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings 1997	Člen 6.4	Člen 8.1
International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism 1999	Člen 7.4	Člen 10.1
International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism 2005	Člen 9.4	Člen 11.1
DRUGE KONVENCIJE		
The Single Convention on Narcotics and Drugs 1961		Člen 36.2
Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1984	Člen 5.2	Člen 7.1
International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries 1989	Člen 9.2	Člen 12
Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel 1994	Člen 10.4	Člen 14